

GÂNDIREA

ANUL XXI Nr. 1

IANUARIE 1942

S U M A R U L:

IDEEA CREȘTINĂ ÎN ISTORIE

NICHIFOR CRAINIC: Providența în istorie	1
V. VOICULESCU: În orice rugăciune	9
PAN M. VIZIRESCU: Satul fără nume	10
GH. TULEȘ: Faun	20
GHEORGHE BUMBESȚI: Cain	21
TEODOR M. POPESCU: De la Neron la Stalin	22
ZORICA LAȚCU: Epithalam	30
V. OPRESCU-SPINENI: Pe-aici trecu al morții val	32
PETRE PAULESCU: Marea de Azov	33
IOAN COMAN: Între Parnas și Tabor	34

IDEI, OAMENI, FAPTE

VINTILĂ HORIA: Invitație la romanul italian	43
NIȚĂ MIHAI: Literatura și sufletul românesc	45

CRONICA LITERARĂ

NICOLAE ROȘU: Literatura de război	47
--	----

CRONICA DRAMATICĂ

DRAGOȘ PROTOPOPESCU: Iancovescu, sau plăcerea de a fi inteligent	50
---	----

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Luceafărul; Viața Basarabiei; Cetatea Moldovei; Emilian Vasilescu; Academia Română	51
--	----

E X E M P L A R U L 40 L E I

P 95

ACELE STICLE CONȚIN VIN NATURAL,
DIN VIȚĂ ALEASĂ ȘI SUNT ORIGINAL
UMPLUTE ÎN PIVNIȚELE MOTT & FILS
BUCUREȘTI, CARE AU PE LĂNGĂ CAPSULA
DE METAL NEVĂTĂMATĂ CU INSCRIȚIA
MOTT ȘI O BANDEROLĂ DE HÂRTIE
PURTÂND TEXTUL :

DE PESTE 100 ANI ÎN SLUJBA VINICULTUREI
MOTT

URMĂRIND CU ATENȚIUNE ACESTE INDICA-
ȚIUNI, CONSUMATORUL ARE GARANȚIA
UNUI VIN MOTT BINE ÎNGRIJIT.
REFUZAȚI CONTRAFACERILE
ȘI SEMNALAȚI-NI-LE NOUĂ.

VINURI ALESE **MOTT & FILS** SAMPANIE NATURALA

BUCUREȘTI VI.
STR. PUȚU CU APĂ RECE 53-57

TELEFON 3.15.45 - 3.15.98 - 5.70.68 TELEGRAME MOTT BUCUREȘTI

GÂNDIREA

PROVIDENȚA ÎN ISTORIE

— PRELEGERE INAUGURALĂ LA FACULTATEA DE TEOLOGIE A UNIVERSITĂȚII
DIN BUCUREȘTI —

DE

NICHIFOR CRAINIC

Anul universitar precedent s'a deschis în atmosfera de agonie a unei țări adânc sfâșiate de colții cruzi ai dușmăniilor din jurul nostru. Anul acesta se deschide, dimpotrivă, într'o atmosferă de euforică înălțare pe aripa celor mai mărețe biruinți omenești. Ceeace anul trecut ne-a răpit, anul acesta ne-a readus la matcă. Și chiar dacă reparațiile nu sunt încă desăvârșite, tăria sufletească, pe care întregul nostru neam o trage din ele pentru lupta viitoare, e incomparabilă cu sentimentul de agonie al prăbușirilor din trecut. Căci deosebirea profundă dintre o stare și cealaltă nu trebuie căutată numai în evenimentele și în faptele obiective, ce se pot măsura matematic, în cantități de pierdere și în cantități de câștig; această deosebire apare tot așa de profundă în sufletele noastre, înecate anul trecut în doliul național, dar strălucite azi de marea lumină a biruinții.

Dacă n'am fi pierdut noi, oamenii moderni, buna deprindere a disciplinei lăuntrice, fără care nu e posibilă desăvârșirea spirituală, buna deprindere creștină de a ne scruta sufletul, de a medita asupra noastră înșine în raport cu puterea misterioasă, care călăuzește această lume, am putea descoperi ușor cât de limitată e inteligența noastră, când e vorba să pătrundă sensul adânc al întâmplărilor. Cine dintre noi toți, cari am trecut prin oarba durere a prăbușirilor naționale, a putut să cunoască, a putut să știe că niciun an n'avea să treacă până când misterioasa întocmire de unde ies evenimentele istoriei, avea să ne readucă Basarabia și Bucovina la matca neamului? Cine-ar fi îndrăznit acum un an să întrezărească soldatul român cucerind Odesa, bătând cu talpă de voinic pământul Crimeei și fâlfâind steagul crucii la porțile Caucazului? Dacă ne transpunem depe culmea de azi în sentimentul zădărniceii, pe care l-am trăit ieri, vom cunoaște că n'am cunoscut nimic din câte se întâmplă sub ochii noștri și vom avea, poate, conștiința „smeritei cugetări”, despre care ne vorbesc atât de insistent marii contemplativi ai ortodoxiei noastre răsăritene, — smerita cugetare, adică conștiința limitelor spiritului nostru în raport cu atotputernicia Celui care a creat și călăuzește destinul lumii.

Nu știm cât am fost de drepti sau cât am fost de nedrepti în fața lui Dumnezeu; și ar fi un act de orgoliu demonic să tragem din suferințele, pe care le-am îndurat, concluzia dreptății noastre în fața lui. Dar ceeace știm cu adevărat e că po-

vestea bătrânului Iov, această străveche jucărie divină, s'a repetat cu fiecare refugiat român în parte, și cu neamul românesc în totalitatea lui. Soarta ne-a dăruit, soarta ne-a jefuit, ca în urmă iar să ne întoarcă, măcar în parte, ceea ce ne răpise. Iov acesta, cu zguduitoarea lui tragedie și cu ghirlanda lui de răsplătiri ultime, măreț și puternic între oameni, dar infim în fața hotărârilor dumnezeiești, se proiectează, sub arcul imens al istoriei universale, ca un simbol permanent al Providenței divine, deapurarea enigmatică și nepricepută de limitata noastră minte omenească. Suntem pe de o parte liberi, suntem pe de altă parte jucării în mâna lui Dumnezeu. Căci libertatea noastră, cași inteligența noastră, nu sunt lucruri infinite după modul divin, ci lucruri mărginite după măsura spiritului creat, care le posedă. Libertatea și inteligența noastră sunt nemărginite numai în marginile spiritului omenească. Dincolo de aceste margini, lumea și istoria ei, în desfășurarea căreia ne consumăm inteligența și voința noastră liberă, aparține unei întocmiri divine, ce nu ne aparține nouă. Imaginați-vă că Universul, cu titlu de experiență, s'ar lăsa condus o vreme după inteligența și după voința noastră omenească. Imaginați-vă un fel de parlament interstelar care, expresie credincioasă a guvernelor schimbătoare, ar face legi privitoare la sistemul solar, bunăoară, și ar hotărî ca soarele să răsară azi dela Apus spre Răsărit, iar mâine dela Nord spre Sud! Ce dezordine haotică și ce prăpăd universal s'ar petrece într-o astfel de lume întocmită după chibzuiala noastră omenească! Și dacă în istoria pământească dezordinile și catastrofele nu se petrec până la proporții apocaliptice, lucrul acesta se datorește libertății omenești mărginite la puterile spiritului creat, în virtutea căruia nu putem săvârși mai mult rău decât atât cât suntem în stare ca oameni. Căci dacă oamenii ar avea libertate și putere nemărginită, atunci istoria universală de mult s'ar fi sfârșit, ultimii adversari ucigându-se unul pe altul, ca Hamlet cu Laerte în finalul celebrei drame a lui Shakespeare.

Dincolo de aceste limite omenești, istoria universală se desfășoară sub influența unor puteri imponderabile și tainice, mulțumită cărora se petrec faptele epocale imprevizibile, marile surprize și marile întorsături în cursul ei, care deschid spre ziua de mâine perspective noi și nebănuite eri. Sociologia marilor noștri învățați contemporani, bunăoară, studiind evoluția vieții istorice, cu un lux de documentare științifică impresionant și cu o logică impecabilă, ajunsese la concluzia, oficial acceptată aproape de toate Universitățile, că etapa în care a intrat omenirea este aceea a universalizării marxismului materialist și ateist. Nimeni n'a prevăzut însă că, din mijlocul unei Europe sleite, desorientate și predate calamității care venea, avea să se ridice un om de geniu, care a impus în câțiva ani o viziune socială, firească și armonioasă, cu totul opusă marxismului.

Intemeietorul corporatismului n'avea la îndemână niciuna din uriașele forțe planetare, mărturisite și nemărturisite, care lucrau simultan și dirijat la întronarea mondială a proletariatului. Singur și împotriva lor, a înfrânt așa zisele legi ale evoluției sociale, stabilite cu atâta temeinicie științifică de marii sociologi contemporani. Apariția lui în istorie face parte din aceste surprize epocale, ce se ridică din adâncul tainic al unei întocmiri, de care nu ne dăm seama decât după efectele ei s'au produs.

Acelaș fenomen neprevăzut se lămurește din atitudinea naționaliștilor germani în războiul contra bolșevismului. Dacă naționaliștilor germani nu e anti-religios, nu se poate susține totuși că o parte dintre corifeii săi doctrinari ar fi creștini sau creștinofili. Se știe că acești corifei năzuiau să măiestrească o religie nouă, conformă cu geniul național, fiindcă socoteau creștinismul incompatibil cu anume

virtuți specifice ale rasei germanice. Ceeace e neprevăzut în războiul contra bolșevismului nu e războiul însuș, de vreme ce mișcarea naționaliștilor s'a ridicat dela început împotriva marxismului, ca doctrină și ca organizație social-politică. Neprevăzută a fost însă atitudinea germană după intrarea în războiul dela Răsărit. Publicațiile Reichului ne aduc mereu referate și fotografii din teritoriile rusești cucerite, unde ni se vorbește și ni se arată cu bucurie bisericile creștine redeschise, pentruca băștinașii, interziși timp de un sfert de veac, să poată îngenușchia din nou în fața lui Dumnezeu. Astfel, naționaliștilor, pornind lupta de salvare a culturii și a civilizației europene de bolșevismul ateist, devine dintr'odată un mare instrument de restabilire a credinței creștine în Rusia eliberată și un instrument de apărare a creștinismului european, pe care unii dintre doctrinariii naționaliști năzuiau să-l elimine din viața poporului german. În orice cuvântare a sa, Adolf Hitler vorbește cu fierbinte respect de Providența divină. Dincolo de noi, oamenii obișnuiți, omul de geniu are adesea intuiția puterii providențiale, care lucrează în istorie, și străvede prin ceața întâmplărilor liniile divine de orientare, în ordinea cărora urmează să fie așezate aceste întâmplări și semnificația lor. Cine își aduce aminte de sgomotosul act al Vaticanului, prin care osânda integral naționaliștilor, va înțelege mai ușor surprinzătoarea întorsătură istorică, prin care acelaș naționaliștilor devine un formidabil instrument al creștinismului.

Dacă semnalăm asemenea surprize și asemenea întorsături, prin care evenimentele istorice, pornite într'un sens de puterea noastră omenească, primesc dintr'odată o altă semnificație mult mai înaltă și converg către scopuri neprevăzute de inteligența noastră, nu vrem să facem cu aceasta simple considerații personale pe marginea actualității. Există, fără îndoială, mai multe feluri de a gândi istoria, dar ceeace ne interesează pe noi ca teologi e că există un fel eminent creștin de a o interpreta. Teologia, oricâte discipline istorice ar cuprinde în vastul ei complex, nu e totuși o știință care s'ar aplica la domeniul trecutului. Teologia e știința revelației divine, dată în funcție de mântuirea lumii. Din moment ce e revelat, obiectul ei e veșnic și, din moment ce e veșnic, raportându-l la lume, obiectul ei e de o permanentă actualitate. Dacă, după doctrina revelată, există o Providență divină, fundată la rândul ei în calitatea Dumnezeului celui viu de creator al lumii, atunci teologia este și trebuie să fie o știință permanent actuală prin obligația și prin năzuința de a lămuri din mișcările sufletului omeneș și din mișcările neamurilor în istorie liniile augustei griji a lui Dumnezeu pentru făpturile sale. Și așa este.

Preocuparea de a descifra semnele Providenței divine din vâlmășagul istoriei omenești constituie ceeace se cheamă cu un nume mai nou *teologia politică*. Dar dacă numele pare nou, preocuparea e veche, de vreme ce o găsim la scriitorii Noului Testament, foarte atenți, bunăoară, să adeverească profețiile vechi în persoana istorică a Mântuitorului, și o găsim cu deosebită amploare la scriitorii apologeti. Cel care poartă însă astăzi, prin excoelență, titlul de teolog politic este Eusebiu de Cesareea, marele istoric al Bisericii¹⁾. Ca dogmatist, Eusebiu e un scriitor foarte discutabil din pricina neprecisiunilor în expresii, a echivocurilor și a neajunsurilor doctrinale, care vădesc în el pe discipolul lui Origen și pe aderentul nehotărît al arienilor. Ca gânditor politic însă, în sensul creștin al cuvântului, de a descifra semnele Providenței din faptele istorice, ce converg în favoarea Bisericii Mântuitorului, Eusebiu a lăsat o urmă

1) Vezi între alte lucrări, Erik Peterson : *Der Monotheismus als politisches Problem*, Leipzig 1935, și Hendrikus Berkhof : *Die Theologie des Eusebius von Caesarea*, Amsterdam 1939.

neștearsă în literatura patristică. Pentru Părinții bisericești ulteriori, a rămas clasică interpretarea, pe care o dă el apariției lui August în istorie. Imperiul Romei, sub Octavian August, absoarbe întreaga lume cunoscută. Statele naționale încetează să mai existe ca atare, fiindcă sunt înglobate în organizația unificatoare a Romei. Insuș statul Evreilor, ca teocrație națională, ce ar fi putut opune rezistență răspândirii creștinismului, e desființat. Monarhul roman a stabilit în lumea întreagă *pax romana*. În acest imepriu uriaș, sub autoritatea căruia se poate circula în voie din oraș în oraș și dela un neam la altul, pretutindeni în cuprinsul lui, vede Eusebiu lucrarea Providenței divine. Cum Iisus Hristos cobora să aducă mântuirea tuturor popoarelor, providența divină lucrase în acest scop, umindu-le sub un singur sceptru și pregătind astfel terenul pentru răspândirea Evangheliei. În lumina acestei idei, Octavian August apare ca un instrument al lui Iisus Hristos, un instrument, care, luptând pentru cucerirea lumii, a luptat fără să știe, călăuzit în chip misterios de puterea providențială, pentru a pune la dispoziția Evangheliei întregul imperiu.

Octavian August însă e numai un prototip al lui Constantin cel Mare. Căci dacă împăratul păgân a lucrat fără să știe în favoarea creștinismului, Constantin cel Mare a pus acelaș imperiu la dispoziția Bisericii lui Hristos în perfectă cunoștință a scopului, — ceea ce nu însemnează, firește, că e un instrument mai puțin prețios al Providenței divine. Tot astfel interpretează Eusebiu filosofia greacă, urmând aici pe Clement Alexandrinul și pe Origen, ca o colaborare providențială a geniului păgân la pregătirea atmosferei intelectuale pentru înțelegerea creștinismului. Fără să fie întru totul original, teologul politic din Cesareea a făcut un mare pas mai departe în precizarea unei metode creștine de a lămuri semnele Providenței în istorie și a lăsat urmașilor interpretări celebre, a căror valabilitate e recunoscută până în vremea noastră.

După el, Fericitul Augustin a amplificat ideea în grandiosu-i sistem de filosofie creștină a istoriei. Pe când Eusebiu e preocupat să vadă în imperiul istoric o imitație a imperiului ceresc, gândindu-se mai ales la epoca lui Constantin, Augustin distinge în însăși istoria omenirii două state: *civitas Dei* și *civitas terrena*, simultane în timp, dar neidentificabile în spațiu, ci numai după sensul moral al fiecăruia: unul, *civitas terrena*, făcând din bunurile acestei lumi un scop în sine; cellalt, *civitas Dei*, văzând în aceleași bunuri numai un mijloc de realizare a fericirii cerești. Față de aceste concepții, Bossuet, în celebrul său *Discurs asupra istoriei universale*, nu aduce nimic nou.

De altfel, această metodă inaugurată de Eusebiu, când nu e abuzivă cum au practicat-o unii scriitori bisericești de mâna a doua, mai ales din Occident, e întemeiată în însăși sfânta Evanghelie. Când i se arată moneda cu chipul împăratului păgân, Mântuitorul n'are pentru el cuvinte grele, cum avea pentru cărturari și pentru farisei, ci cuvinte de îndemn la respectul ce i se cuvine ca împărat. Aceași idee o reia apostolul Pavel când sfătuiește supunerea față de stăpânire. Pe vremea lui, stăpânirea era păgână și totuși apostolul ne învață că ea e dela Dumnezeu. Nu e, desigur, vorba numai de un sfat privitor la exercițiul moral al răbdării, al ascultării, al smereniei. Sensul acestor cuvinte ni se lămurește parcă mai bine după ce cunoaștem interpretări, cum este aceea a lui Eusebiu despre rolul providențial al împăratului Octavian August.

Sunt însă alte soiuri de evenimente istorice, care au aparența unui non-sens, din punctul de vedere ce ne preocupă. Bunăoară, năvălirile barbarilor, acest fenomen straniu, care răvășește cu vijeliile lui, veacuri dearândul, viața Europei. E o tristețe, ce te încearcă oridecâteori citești tragedia imperiului roman, ce se prăbușește bucată cu

bucată, profanat de grosolana sălbăticie a acestor Vântură-țară cu foamea lacomă cât fundul Asiei de unde veneau. Ii mâna setea de putere? Pofta de aurul îngrămădit aici din toate părțile lumii? Tot ce se poate spune ca explicație e adevărat din punct de vedere omenesc. Dar dincolo de toate acestea, dincolo de ei, de acești barbari, se petrece cu ei un fenomen, pe care îndrăznim să-l credem de natură providențială. Imperiul roman se încreștinase, dar lumea aceasta nouă trăia în afară de Biserica lui Hristos. Repezindu-se unii după alții, atrași de bogăția materială a imperiului, ei intrau rând pe rând în creștinism, iar Biserica lui Hristos sporea cu o nouă bogăție sufletească, dupăcum lumea occidentală, secătuită de vlagă, se reînnoia prin vigoarea lor. În strălucirea de amurg a Romei împărătești, fâlfâie parcă semnul unei misterioase chemări, în virtutea căreia sălbaticii biruitori cădeau totdeodată biruiți de Hristos. Intr'un alt moment istoric, din sânul aceluiași popoare, care fuseseră barbare, se ridică sublima epopee a cruciadelor pentru eliberarea Sfântului Mormânt.

Una din aparițiile istorice cele mai enigmatice o constituie, fără îndoială, daniile voievozilor și boierilor noștri către „Marea Biserică a Răsăritului“. O cincime din moșiile Țărilor Românești au fost închinată, afară de bani și de odoare scumpe. Niciun alt popor n'a sacrificat atâta pentru o cauză pur spirituală. Ce explicație s'ar putea da oare acestui fenomen? De vreun interes politic al donatorilor nu poate fi vorba. Atunci e șiretenia călugărilor greci și maivitatea, ușor de speculat, a Domnilor și a boierilor noștri? Epoca daniilor a durat însă prea multe veacuri ca, în acest timp, cei speculați să nu fi deschis ochii. Fenomenul, atât de singular în istoria popoarelor, nu poate avea o explicație omenească; nici măcar mila curată sau numai grija de sufletul propriu. „Marea Biserică a Răsăritului“ se găsea sub robie turcească și era secătuită de prigoane și de confiscări. Dacă e adevărat că Hristos Mântuitorul poartă grijă de Biserica sa cea mai autentică, atunci trebuie să admitem că sprijinul venit din Țările Românești, în proporții inexplicabil de mari, nu e un fenomen pur omenesc, ci un fapt izvorât din taina supranaturală care călăuzește istoria. Dece aceste danii au încetat sub Cuza-Vodă, adică în epoca de decadență a puterii otomane?

Fenomenele care ies din comun sunt numeroase în istoria popoarelor și în istoria neamului nostru. Explicațiile documentare și naturale, pe care le dau specialiștii nu infirmă nimic din caracterul lor minunat. Explicația naturală se referă la ceea ce a vrut să facă omul angajat în cutare eveniment. Dar dincolo de voința și de puterea lui, întorsătura pe care o ia evenimentul și semnificația înaltă și negândită, ce se desface din el, nu mai aparțin omului, ci puterii dumnezeiești, care colaborează permanent la evoluția vieții istorice. Această colaborare, pe care în sensul intim al doctrinei creștine o numim teandrică, poate angaja pe om în mod inconștient sau în mod conștient. Pentru primul mod, avem la Eusebiu exemplul lui Octavian August, pentru al doilea exemplul lui Constantin cel Mare. Un caz de colaborare inconștientă ni se pare năvălirea barbarilor, iar de colaborare conștientă cazul Ioanei d'Arc și al lui Mihai Viteazul, care, în luptele cu Turcii, declară singur că țara lui săracă o pune cu toate puterile ei în slujba creștinătății oprimate și a Marei Biserici a Răsăritului.

☐ Cea mai falsă și mai nefastă concepție asupra interpretării istoriei este aceea a lui Karl Marx, concepția materialismului istoric, după care tot ce se petrece în omenire n'ar avea decât un substrat și un imbold economic cu caracter de necesitate inevitabilă. Ea presupune un cosmos ieșit din oarba întâmplare și o omenire zoologică, pentru care spiritul și creațiile sale n'ar fi decât emanații ale materiei. Europa de azi refuză în așa măsură această concepție eminentemente iudaică încât războiul împotriva

Sovieterilor se poate considera ca un războiu împotriva concepției materialismului istoric, temelia tuturor aberațiilor comuniste și bolșevicé.]

[Am pomenit adineauri de întorsătura și semnificația pe care o ia acest războiu, care, dintr'un conflict între Germania și Soviete, s'a transformat în cruciadă europeană împotriva iudeo-asiatismului.] Cruciadele medievale s'au făcut împotriva mahomedanismului; cruciada actuală împotriva ateismului. Fenomenul cel mai specific, cel mai straniu dacă voiți, al acestui războiu, este că popoare, care abia ieri au fost frânte la pământ de Germania, se găsesc astăzi alături de ea, în acelaș front uriaș. Ideea salvării europene depășește ideea națională și simțul demnității acestor popoare, adânc rănit de biruința Germaniei asupra lor. Ceeace le unește pe deasupra dezastrelor e instinctul conservării în fața unui pericol comun. Acest pericol e socotit mult mai mare decât autoritatea germană, ce planează asupra acestor popoare. Ele știu bine că Germania nu se atinge de patrimoniul lor spiritual, pe când o eventuală invazie a bolșevismului în Occident ar fi anulat cu desăvârșire acest patrimoniu spiritual.

Prin urmare, conștiința patrimoniului spiritual, care unește popoarele Europei chiar adversare între ele, în aceeași putere morală și în aceeași forță militară a frontului comun, e tot una cu ceea ce se numește conștiința europeană. Departe de a fi un sincretism grotesc sau un mozaic cosmopolit, această conștiință europeană, ce se definește în opoziție categorică cu marxismul iudaic și cu progenitura lui bolșevică, e alcătuită din asemănări și deosebiri, din note specifice și note comune, ce participă la structura ei. Notele specifice sunt de adâncime biologică și se referă la deosebirile etnice dintre popoarele Europei; notele comune sunt de înălțime spirituală și se referă la tradiția cultural-religioasă a continentului, plus contribuția spirituală a fiecărui popor. Mai precis, acest patrimoniu spiritual comun, susținut de rădăcinile etnice ale popoarelor europene, înfipte în pământul continentului, e alcătuit din tradiția umanistă a culturii greco-latine, din tradiția creștină și din tradiția națională a fiecărui popor. Tradiția națională se referă la umanism și la creștinism ca organismul viu, care absoarbe, asimilează și încorporează în viață concretă elementele viabile din umanism și elementul mântuitor din creștinism, colorându-le în acelaș timp cu nota particulară a geniului etnic. În cultura popoarelor europene, umanismul și creștinismul sunt cele două puteri, care au influențat simultan sau în divergență, creind momente istorice deosebite unele de altele. E de observat că umanismul a apărut mai întâiu ca element asimilat în creștinism, dând naștere acelui moment istoric de armonie desăvârșită, care e cultura bizantină. După Bizanț, al doilea moment, aproape tot atât de armonios, este cultura Evului Mediu occidental. Am putea numi acest curs istoric *civitas Dei*, în sensul lui Eusebiu. Dacă până aici, elementul umanist joacă un rol secundar, în subordinea concepției creștine, momentul Renașterii le separă și le pune în divergență, dând o precădere forțată umanismului greco-latin față de creștinism. Momentul acesta de laicizare a culturii europene a fost nefast pentru dezvoltarea ei ulterioară. Pentru că umanismul izolat de creștinism nu e în stare să boltească o concepție unitară de viață. El s'a dovedit fecund pentru spiritul popoarelor numai în doza pe care le-a administrat-o creștinismul, — și în mod exemplar de proporționat creștinismul ortodox al Bizanțului, — integrând acest umanism ca parte secundară în ansamblul concepției creștine de viață.

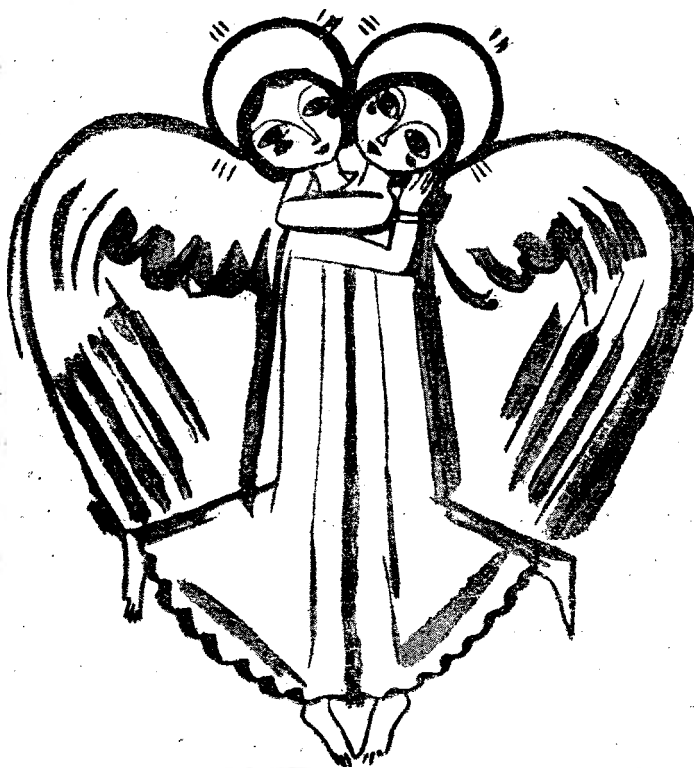
Când el a fost izolat de Renaștere și ridicat la rangul de principiu genetic al culturii europene, puterile lui s'au arătat insuficiente să ridice pe om peste sine însuș, iar influența lui s'a repercutat ca un scăzământ din ce în ce mai accentuat în cultura

și în viața popoarelor europene. De fapt, momentul Renașterii e ușa prin care intră în spiritul european fermentația dezagregării și ai decadenței. Umanismul izolat de creștinism a deschis astfel calea laicismului pulverizator al Revoluției franceze și totodată calea prin care iudaismul s'a introdus în viața popoarelor, anarhizând-o, și pregătind invazia barbară a comunismului ateist. E calea către *civitas terrena*, în sensul lui Augustin.

Experiența acestui dezastru a făcut-o, în epoca modernă, fiecare popor european, care se raliază astăzi la cruciada Germaniei împotriva bolșevismului. Stihia radical-negativistă a bolșevismului, care poartă pecetia exclusivismului iudaic, nu admite nici umanismul, nici etnicitatea și nici creștinismul, cele trei componente ale conștiinței europene. Într'un sfert de veac numai, imensul popor rus, victima lui, a fost redus la o stare zoologică de sinistră primitivitate, pe care o descopăr și o demască armatele biruitoare ale frontului creștin. Imaginea acestei Rusii descresținate și slujite în ființa ei omenească ar fi fost să fie imaginea unei Europe stăpânite de bolșevism. Credem că nu ne înșelăm când afirmăm că, odată cu descătușarea poporului rus, în spiritul popoarelor europene se petrece un imens proces de desintoxicare de ideologiile maladive, aderente comunismului. Dacă umanismul izolat de creștinism a dus cu timpul la demonizarea iudaică a culturii europene, acest proces de desintoxicare, acest proces de *desdemonizare* a spiritului deschide perspectivele unei noi ierarhizări a principiilor de viață și de cultură pe continent. Această ierarhizare n'ar putea fi alta decât cea consacrată de marea tradiție spirituală, care subordonează creștinismului celelalte elemente componente ale conștiinței europene. Europa, în a cărei zbuciumată și măreață istorie s'au arătat de atâtea ori semnele lui Dumnezeu, dându-i puterea de expansiune și de irradiație spirituală și creștină asupra tuturor celorlalte rase ale pământului, va mai avea, fără îndoială, misiunea prescrisă de înțelepciunea divină de-a fi mai departe purtătoarea de cuvânt a Mântuitorului în largul lumii. Ce alt sens ar putea avea minunea, care se petrece sub ochii noștri, a înmănuncherii tuturor popoarelor, îndușmănite până ieri, în cruciada contra forțelor demonice ale întunericului? Și ce alt sens poate să aibă evenimentul acesta, unic în istorie, că popoare care mărturisesc pe Hristos în alt mod decât noi, se găsesc în front cu oastea noastră pentru descătușarea ortodoxiei, principiul spiritual al Europei sudestice și răsăritene? Armatele acelea, care iau în piept imensitatea stepelor, care repară și redeschid bisericile pe unde trec, care botează mulțimile în numele Domnului nostru Iisus Hristos, — lucruri ce păreau de neînchipuit pentru mentalitatea modernă, — armatele acestea sunt purtate de un comandament nevăzut către „biruința asupra celor protivnici“, biruință pentru care se roagă întreaga comunitate a lui Hristos. Elanul lor deschide, fără doar și poate, o epocă de nouă strălucire creștină în lume.

Iar cei cari au murit în aceste groaznice lupte, cu fața spre cerul lui Dumnezeu, cu brațul spre indicația misterioasă a Providenței, — să ne aducem aminte de ei ca de mărturisitorii scăldați în sânge ai sfintei noastre credințe! Au fost tineri ca sfântul Gheorghe și ca sfântul Dimitrie; au fost tineri ca arhanghelul oștilor îngerești. O singură dată îi e scris omului să vadă fața acestui pământ și să se bucure de lumina acestui soare. Floarea tinereții lor, încă fără sămânță, ei au rupt-o din această lume

și au aruncat-o, ofrandă eroică în veșnicie, la picioarele Mântuitorului. Dar ceea ce vă lasă în urmă, mai ales vouă, tineri camarazi ai lor, e sarcina măreață și grea de-a nu le ofensa jertfa. Pentru Hristos au murit ei, ca voi să puteți trăi și lupta cu mai mult elan pentru Hristos. Morții tineri cer răzbunare pentru tot ce ar fi putut face, frumos și mare, în restul vieții, pe care n'o mai au. Vouă vă e dat norocul de-a-i răzbuna, trăind și luptând după gândul care i-a sfințit pe ei. Au fost uneltele Providenței divine, în ceasul acesta hotărîtor, când Dumnezeu cârmuiește istoria lumii spre un nou sbor creștin. Plecați-vă urechea la șoapta lor de taină, la dorurile lor neimplinite, evocați-le numele și rugați-vă Domnului ca eroismul lor să treacă în viața voastră cea de toate zilele.

IN ORICE RUGĂCIUNE

DE

V. VOICULESCU

In orice rugăciunei-i o revoltă...
Ce spor cerșiți nemulțumite slugi?
Neascultate, pumni întorși spre boltă
Sânt cele mai umile dintre rugi.

In psalmii lumii plângere și sfadă
Ori vrăji de șarpe molcom descântând.
Vreau rugăciunea mea ca o baladă
In drum spre mănăstirea dintr'un gând.

Stă Cineva acolo și așteaptă.
Nu vine nimeni, urcă doar suspin.
Toți uneltesc să-i strâmbe voia dreaptă.
Un scâncet să dărame un destin.

Ingenunchez în mine de plecare
Pelerinaj spre Cel mai bun și sfânt
Las lacrimi, svârl dureri, arunc mustrare,
Fără poveri te salți cu alt avânt

Și iată, El deschide Slava mare,
Intinde brațele: „De când te-aștept“...
Ah, rugăciunea, pura'ntâmpinare,
Uimire'naltă, străngeri dulci la piept.

SATUL FĂRĂ NUME

DE

PAN M. VIZIRESCU

De două săptămâni de când rămăsese de regiment, convoiul celor nouă milițieni se afunda tot mai mult pe drumurile înghețate ale Moldovei. La început o cărmăală greșită într-o parte, pe urmă altele făcute pe nemereală, îi despărțise cu desăvârșire de restul trupei, și-acum orbăcăiau prin părțile Hușilor, pe sub codrii seculari înecați în omăt.

Se ivise ceasul rău în calea bieților oameni, dar mai mult erau de vină caii lor slabi și neputincioși.

Căruțele cu coviltire de rogojini sparte, mergeau acum domol, ca nouă mușuroaie, pornite la drum lung și nelămurit. Oasele lor trosneau și scârțâiau pe înghețul colțat și vârtos ca cioburile de sticlă. Se scurgeau cu gemete jalnice, învăluite în sloată și'n sloiuri, de parcă veneau din cine știe ce locuri înfricoșate. Caii mărunți din fire, îmbătrâniseră și ei. Erau uscați și scofârdați de nemâncare și neodihnă, ca niște spărături de copac. Mergeau fără viață, mișcând anevoie picioarele țepene, cu ochii închiși de picoteală, istoviți și blegi. Aveau spinările pline de noduri și jupueli, cu pete de sânge închegat ca niște peceți de ceară roșie. Câte unul din ei se pomenea uneori că nu mai poate urni piciorul și atunci se oprea în loc ca și cum ar fi fost turnat așa, rezemat în cioate de crucea căruței, cu capul greu lăsat în pământ, așteptând parcă să i se deslege curelele ca să se prăbușească în drum.

Atunci se oprea tot convoiul fiindcă altfel nu era cu putință și oamenii se adunau în jurul calului. Erau toți cam de aceeași vârstă, bătrâni, cu figurile supte și afumate, unii spânatici, alții păroși, cu mustățile strânse papură în țurțuri de ghiață arămie. Toți erau din sate oltenesti și se întâlniseră la coloana regimentului. Veniseră cu oftări adânci, dar mai pe urmă se împrieteniseră, împărțind aceeași soartă deopotrivă de aspră și pentru ei și pentru vitele pe care unii chiar le aduseseră de-acasă.

Nu știau bine ce au de făcut, dacă anume sunt puși să poarte caii și căruțele pe drum, sau să fie ei purtați de biete de dobitoace până vor veni altfel de ordine.

Oricât s'au sfătuit, nu și-au putut afla rostul, dar s'au lămurit cu vorba că „așa e răselul !”.

Cărunțele lor îmbrăcată în haină de catană nu ar fi fost lucru prea de tot altfel, dar așa cum se înfățișau ei, semănau mai mult a osândiți. Cu niște capele mici și vechi lipite pe vârful capului, înfășurați în mantăi scurte, fără nasturi, arse și ciuntite pe la poale, cu picioarele încălțate în opinci de piele nerasă, dar mai mult înfășurate în șomoioage de paie, oștenii aceștia treceau ca niște stafii printr'o poveste urâtă, unde tot greul era lăsat pe viața lor.

Aveau de ce se tângui când suflau în palmele degerate și săreau după un picior pe altul ca șoimanele.

Strânși roată lângă calul care nu mai voia să meargă, măcar că erau obișnuiți cu asemenea opriri nevrute, câte unul se arăta mai cu teamă :

— Te pomenești că se prăpădește !...

— E ca și dus, ... clătina altul din cap.

— Că asta ne-ar mai trebui !...

— Huă, măi oameni ! Nu mai cobiți așa, — răcnea stăpânul calului. Răsufală, nu vedeți ? Răsufală săracu, da' se mai odihnește și el că are de ce !

Pe urmă fiecare își amesteca soarta sa cu a dobitocului și se înduioșa de sine.

— Mi-au degerat oasele, nu mai pot !

— Eu nu mai pot mișca deștele, uite mi-au rămas așa...

— Tăceți măi fraților, să nu se mânie Dumnezeu și mai rău !

Două plesnituri de joardă întinse pe spinarea calului înțepenit, îl readuceau la viață cum altceva n'ar fi izbutit și gloaba începea iarăși mersul domol cu provizie nouă de răsuflet și aburi.

Satele se arătau rar, dar oricât ar fi fost de dese, nu se afla nici urmă de regiment, iar călătorii rebegiți care se iveau câteodată, nu puteau spune nici o vorbă de îndrumare. Milițienii își urmau calea rătăcită, poposind uneori la marginea drumului în jurul unui foc clădit din lemne luate din păduri ori de pe uliți de sate, tot singuri și nebăgați în seamă, căci lumea era secătuită. Terminaseră proviziile și abia dacă se mai găsea la vreunul câte-o coajă sfoiegită de pesmete în care-și sângera gingiile fără nici o ispravă.

Când odihneau mai mult și făceau focul, fierbeau sfeclă în căldările cailor și pe urmă sugeau zeama aceea turbure care li se părea dulce și gustoasă ca ceaiul și mușcau lacomi din bucățile fierbinți.

— Parcă e carne, nu altceva.

— Dar fiertura ? Aș bea singur o căldare d'astea !

Atunci se mai desmorțeau pentru câteva ceasuri și iar porneau la drum cu nădejdi mai bune. Dar cailor n'o mai puteau duce așa. Pentru ei nu mai aveau aproape nimic.

Se gândiseră de-acum să oprească în satul în care vor ajunge și să facă un popas de mai multe zile ; să între prin casele oamenilor și să-i roage de adăpost și hrană pentru ei și pentru dobitoace. Altfel nu mai era de trăit, mai ales că începuse și o viforniță cu urlat năprasnic.

— Cât o mai ține primejdia asta ? se întreba fiecare, înfricoșat de nesfârșirea drumului și de căinoșia vremii. Cine putea să știe ?

Bătrânii aceștia erau acum soldați în regulă ; asupra lor apăsau severe legile

războiului ca și asupra celor mai tineri și ei știau că nefericita rătăcire de grosul regimentului putea să le aducă necazuri mai grele decât cele pe care le îndurau acum.

Erau nouă oameni, nouă părinți bătrâni, iar unii dintre ei aveau și copii în linia de bătae. Dar mai chinută era inima lui Stancu Pârloagă, cel care mergea în urma coloanei, — Gângu — cum îi spuneau ceilalți din pricină că-și gângănea vorba.

Stancu Pârloagă era mărunțel, cu brațele aduse din umeri și picioarele subțiri. Ii crescuse o barbă călțoasă și vânăță de parcă ar fi fost scos din pământ, iar părul întors la ceafă îi înflorise în buchete de chiciură. Se purta încins c'un curmeiu de cănepă peste manta și totuși vântul îl înfoia și-l desghioca de-l ajungea până la oase.

Suferința lui era însă alta. De ger nu se plângea, fiindcă mai trecuse și altădată prin asemenea casne. Simțea că se spulberase toată fericirea vieții lui : familia, copiii, strânsura anilor grei de muncă, toate erau pentru conștiința lui acum, pulbere și cenușe. Lăsase acasă, în țara ocupată, femeea cu trei fete fără nici un ajutor, iar el fusese pus pe drumul acesta de pierzanie împreună cu caii și căruța cu care-și ținuse gospodăria

Poate nici astea toate la un loc n'ar fi fost pricină de atâta amară mâhnire, când cu fiecare dintre ceilalți se întâmplase cam la fel și nu se mai jeluiau ca muerile. Avea el un junghiu mai mare care-l sfredelea căinește și-i făcuse venin în inimă : era gândul cu presimțiri înfricoșate ce-l tortura pentru Ilie, băiatul lui. Când a sunat goarna, el era în termen la călărași. Nici n'a mai venit pe-acasă, măcar să-l fi mai văzut odată. A plecat cu cei dintâi în linia de foc.

Și ce copil frumos și blând fusese Ilie ! Avea părul bălai, cum sunt câmpurile de grâu date în copt și ochii albaștri ca ai maică-si. Știa atâta carte că se ținea la vorbă cu popa și învățătorul și nu se făcea de răs. Pârloagă ar fi vrut să-l facă negustor, dar acum își dă seama că nu va mai putea să-și izbândească visul. L-a pătruns gândul negru al morții băiatului. A visat urât într'o noapte și de atunci i se fac mereu semne ciudate. Odată când au poposit într'un sat și-au mas în curtea unui iconac, a venit o cucuvea și s'a oprit drept pe strașina magaziei unde se afla el. Cât de lămurit i-a spus pasărea asta blestemată că Ilie, băiatul lui, nu se va mai întoarce acasă !

Parcă și caii simt ceva. Mai ales Munguleț, cel crescut de Ilie, dela o vreme se poticnește și rămâne în loc, ca și cum și-ar întrerupe drumul ca să gândească undeva, covârșit de tristețe.

E gândul lui Ilie cu pâlăpăirile duhului său... Nu-i spusese nimeni lui Pârloagă despre moartea băiatului, dar mereu era în așteptarea cuiva, a unui flăcău schilodit în lupte, care să-i povestească întâmplarea când l-au răpus ghiulele vrășmașe la Jiū sau la Olt. Credea într'o astfel de întâlnire, fiindcă trebuie să fi fost cineva lângă el în ceasul acela cumplit când Dumnezeu îi luase zilele.

Acum, în inserarea aceasta, pe drumul care mergea spre un sat necunoscut, ochii lui Stancu Pârloagă, biciuiți de vifor, jeleau fără lacrimi. Mergea lângă botul cailor cum ar fi mers la înmormântarea băiatului și nu se îndemna să se amestece în vorbă cu ceilalți ca să-i mai treacă de urât și să mai uite gândurile negre. Nici cu Marin Chiriță, cel care binecuvânta suferința fiindcă era trimisă de Dumnezeu ca să pedepsească ticăloșia oamenilor, nu încerca să-și mai desfacă inima, cu toate că vorbele lui adânci, de multe ori îi aduseseră mângâieri liniștitoare.

Ar fi vrut să fie singur în toată pădurea, numai cu cei doi căluți ai săi care-i pricepeau bine durerea. Il supărau mai ales cuvintele șagalnice ale lui Niță Niculae, cu care milițianul acesta întâmpina greul vieții, bătându-și joc de soarta lor și de

năprasnica încercare a firii. Il auzea câteodată cum chiotea din capul coloanei, răsu-
cindu-se în mijlocul drumului :

*La pădure vânt turbat,
Că te papă lupu 'n sat...*

*Ui, ui, uuuu!... fecior de lele,
Ce-am să te jupei de piele!...*

Chiotele lui Niță Niculae sburau învălmășite de vânt ca un stol de păsări sinis-
tre și se pierdeau în taina codrului. Alții îi răspundeau cu glas mai fără putere și tro-
păiau în loc jocul degeraților.

* * *

Vântul sufla mai câinos, răscolind văzduhul cu chiuiturile lui Niță Niculae,
care parcă descânta cu vorbe meșteșugite pentru a învrăjbi și mai mult mânia cerului.

*U, hu, hu, pui de șopârlă
Frânge-ți-ai grumajii 'n gârlă...*

*Vine-o vacă'n pirostriei
Să-i jucăm la cununii...*

Seara se făcea tot mai vânăta și caii se mișcau domol pe vârfetile de ghiață ale
drumului.

Dela o vreme pădurea începuse să se rărească și-acum se deschidea câmpul în-
tr' o parte și'ntr' alta înecat în nămeți de omăt.

— Măine e Crăciunul !

Gândul acesta, înduioșa sufletul fiecăruia, căci într'adevăr, a doua zi creștină-
tatea avea să prăsnuiască nașterea Mântuitorului.

— Ce faci frate? S'apropie Chiriță de omul cu sufletul sângerat de gândul uci-
gător care-l purta pe urmele feciorului.

Stancu Pârloagă nu putu scoate nici o vorbă.

— Lasă gândurile vrăjmașe, frate!... Încercă din nou Chiriță, în vreme ce tova-
rășul lui schincea mereu. Toate trec, ascultă-mă pe mine. Ți-am mai spus că noi sun-
tem călători în lumea asta. Cine are zile, mai zăbovește până când îi vine și ceasul
lui... Da' viața noastră e dincolo... la Domnul!

— Dacă ne-am întâlni cu adevărat acolo... îngână anevoie Pârloagă, ademenit
de vorbele lui Chiriță.

— Cine crede cu strășnicie în cuvântul Domnului, se întâlnește, Stancule.

— Băiatul meu!... Vezi Mărine, tu nu-l știi, ca să pricepi focul care mă arde.

— Băiatul tău, frate, nu trebuie să-l plângi. Eu cred că faci mare păcat, fiindcă
nu cunoști voile Domnului. Dacă l-o fi luat la El, a știut El ce face și pentru asta nu
trebuie să te mânie tu. Dar s'ar putea să nu fie așa, și iarăși păcătuești...

Pârloagă culese din vorbele lui Chiriță o undă de îndoială amestecată cu teamă,
că într'adevăr ar fi putut să greșească împotriva adevărului, dar îndoiala i-o tălmăci
tot Chiriță care înțelese ce se petrecea în sufletul lui acum.

— Tu-ți osândești băiatul înainte de a fi murit și faci rău mare, frate!

— S'ar putea să trăiască Ilie? Se luminează bătrânul de o nădejde nouă. Dar atunci, de ce mi-a cântat cucuveaua, de ce plâng caii și mi se fac atâtea semne?

Chiriță îl bătut pe umăr:

— Semnele acelea toate pornesc din vrutul sufletului tău chinat. Domnul le spune lucrurilor pe numele lor cel curat, dar noi anevoie îl înțelegem. El nu grăește prin pociturile inimii noastre, căci atunci ar strica firea Lui cea bună și frumoasă...

— Tu pricepi bine tâlcurile, Mărine.

— Domnul face minuni, ascultă-mă frate. Și pe morți îi înviează când vrea, dar trebuie să credem în puterile Lui.

— Invierea asta e vorbă mare, se minună cu glas limpede Pârloagă. Eu aș da și viața din mine ca să învieze Ilie, dacă semnele ce-mi spun de moartea lui sunt ade-vărate. Să mă pot pleca asupra copilului, să-mi dau răsufletul și aburul tot, să înțepesc eu și viața mea să intre în el. Să se ridice cum era, cum îl știu... Asta e gândul cu care mă mișc eu acum printre nămeții și sloiurile prin care trecem. Și ziua și noaptea mă căsnesc cu mințile mele proaste, să aflu dacă s'ar putea, Mărine, să mut viața din trupul meu bătrân și osândit, în mădulele lui tinere ca lăstarii de primăvară. Să-i dau răsufletul meu...

Din capul convoiului, printre trosniturile și gemetele căruțelor, se auzi iarăși chiotul cu hohote și fluierături al lui Niță Nicolae:

*Țineți săbiile 'n jos;
Că sosește-un mînz frumos !
Țineți-le ca pandurii,
Că vine muma pădurii..*

Stancu Pârloagă se încrunță cu necaz de această întrerupere și-i spuse lui Chiriță că omul acesta parcă n'ar fi în toate ale lui. Se ceartă cu stihiiile și parcă face vrăji.

— Nu, frate, vorbi Chiriță. E om de treabă și cu mințile întregi, da' așa luptă el cu greutatea drumului și-și face curaj. Să-i iei seama la glumele pe care le spune, că uneori au înțeles adânc.

Pe urmă luată vorba pe care o lăsaseră, Chiriță se apucă de firul ei.

— Spuneai că te muncește taina aia cu învierea mortului...

— Ei, tu poți s'o deslegi, Mărine? Adecă, bunăoară cum a înviat Domnul Iisus pe Lazăr din morți, sau cum știi tu din sfintele cărți.

— Nu e tot una, frate. Domnul a poruncit mortului să se scoale și el s'a sculat, înviind. Numai gândul și porunceala au fost uneltele cu care a lucrat, nu răsufletul și duhul Lui, cum spui tu înfierbântat de aprinderea inimii. Dar și minunea asta care e mai mare decât toate minunile lumii, a făcut-o Mântuitorul. Atunci când l-au ridicat jidovii pe cruce, l-au bătut în cuie, l-au împuns și i-au dat fiere și oțet, atunci Domnul și-a dat duhul și răsufletul Lui, ca să învieze lumea moartă și putrezită de casnele păcatului.

Și-a înviat-o, frate Stancule!

Pârloagă zâmbi cu mulțumire de lămuririle lui Chiriță și simți cum un val de liniște îl înseninează.

— Atunci și minunea mea se va întâmpla, căci Domnul ne poartă de grijă. Cu puterea Lui îmi știu viața în mână să i-o dau lui Ilie.

— Firește că s'ar putea, numai să credem în El, frate. Noi suntem oameni, adi-

că făpturi neputincioase ca orice gănganie. Prin El însă putem fi mai mult și lucrarea gândului și a dorințelor noastre numai atunci e făcătoare de minuni.

Un tropot de cal răsună din ce în ce mai aproape și până să bage de seamă Chiriță și Pârloagă, simțiră un călăreț lângă ei.

— Bună seara, oameni buni. Încotro?

— Să trăiești tică. Mergem și noi unde ne-o scoate căinoșia drumului ăsta.

Calul răsuflă adânc pe nări și trupul îi aburea de parcă ar fi fost stropit cu uncrop.

— Dumneata unde mergi, flăcăule? îl întrebă Chiriță.

— La batalionul de rezervă. Fac legătura cu regimentul.

— Și e cale lungă până acolo?

— Cum mergeți Dvs. domol, până mâine dimineată ajungeți.

Stancu se uita la soldatul din șea cu mare neastâmpăr. Câți întâlnise până aci, nu rămăsese unul pe care să nu-l întrebe de Ilie. De fiecare dată se pregătea ca pentru o încercare cumplită. Acum aștepta să se termine convorbirea aceasta informativă și pe urmă îi venea rândul lui.

— Da' nu știi Dumneata — se adresă Chiriță călărețului, — s'or fi mai gășind în drum și alte sate?

— Se face unul spre dreapta, chiar acum unde o să întâlniți un răscruți, dar e drumul înzăpezit și nu se poate răzbi.

Chiriță îi povesti despre ei, cum s'au rătăcit și cum orbăcăiesc nemâncați și fără nici un semn de nicăeri.

Soldatul știa unde se află și regimentul lor și le dădu toate lămuririle necesare.

— E cale de o zi și mai bine până acolo, da' eu zic să vă opriti întâi în satul care vine, la noi la batalion, c'avem provizii destule. Să faceți și Dvs. Crăciunul ca oamenii.

— Auzi frate Pârloagă?

— Pârloagă? întrebă cu interes soldatul, răsucindu-se în șea ca să deslușească mai bine chipul celui întrebat. E și la batalion unu Pârloagă, Pârloagă Ilie!

— Băiatul meu! țipă Stancu și ochii i se umplură de lacrimile fericirii. Auzi tu Chiriță, băiatul meu e acolo! Mare istorie, mare istorie, Doamne!... Cum de-am apucat noi tocmai drumul ăsta?

Apropiindu-se de călăreț, îi mângâie piciorul pe cismă în sus și în jos, implectindu-se pe lângă cal și înneccându-se de plâns.

— Mânca-te-ar moșu, flăcăule, ce mare veste mi-ai adus D-ta! Trăi-te-ar Dumnezeu!

Călărețul urmărea cu satisfacție bucuria milițianului.

— Și ce face băiatul meu?

— E sănătos și-i merge cum nu se poate mai bine, că e tocmai la aprovizionare.

— Auzi măi Chiriță? Auzi măi Chiriță?

*U-hu-hu... și bu-bu-bu...
Haide lupule și tu...*

Se auziră iarăși chiotetele lui Niță Niculae, șuerând peste câmpuri cu vârtejul vântului.

— Grăbiți-vă ca să ajungeți mai iute, că eu am să dau de veste că veniți, zise călărețul și sfichiuind calul peste grebeni, trecu în trap ca o nălucă dealungul coloanei. Când se pierdu în fundul zării întunecate, se auzi un foc de armă. Flăcăul tuna în calea viscolului. Milițienii făcură popas și Chiriță le spuse minunatele lucruri aflate dela călăreț. Parcă nu le venea să creadă. Prea li se vesteau atâtea împliniri dintr'odată.

— Băiatul tatii, băiatul tatii! — își îngâna mereu fericirea Stancu Pârloagă.

— E darul Crăciunului, Stancule, vorbi Chiriță și ceilalți încuviințară, făcându-și cruce.

De-acum calea era ca și sfârșită. Cele câteva ceasuri nu mai însemnau nimic, față de zilele în care merseseră fără nici o nădejde. Porniră parcă mai grăbiți, ca să ajungă cât mai repede în satul acela făgăduit pentru sărbătoarea Sfintei Nașteri.

Dar vântul era vrășmaș. Niciodată nu le suflase drept în ochi cum făcea acum și cu atâta putere de mai, mai, să răstoarne și căruțele. Oamenii erau căliți, dar acum tremurau de le clănțăneau dinții. Niță chiotea mereu și tot mai straniu, șuerând și huiduind prelung, de parcă s'ar fi încins o ceartă cosmică al cărei demon era el.

— Omul ăsta trage rău, vorbi pentru sine Pârloagă, oarecum cu teamă ca să nu i se sperie bucuria.

Coborâseră un dâmb și-acum porniseră să urce o pantă ce se pierdea în ceață și negură. Abia făcură câțiva pași și unul din caii lui Pârloagă, Murguleț, puse picioarele în omăt și rămase așa. Ceilalți mergeau mânați cu stăruință de stăpânii lor.

— Măi fraților, stați mai încet, strigă Pârloagă. Eu am rămas în drum. Nu putea opri însă nimeni în mijlocul coastei, pe un drum de ghiață. Puse mâna pe coderia de bici asvârlită în căruță, de care nu se folosea mai niciodată, și începu să sperie calul, fiindcă îi era milă să-l lovească. Dar degeaba. Abia când ceilalți ajunseră la un loc mai neted, făcură popas și câțiva se întoarseră de urniră căruța cu umărul.

Lui Pârloagă îi sta pe inimă o vorbă și nu se lăsă până nu i-o spuse lui Niță Nicolae :

— Măi Niță, ești om în toată firea, mai lasă vere chiotele ălea, că sperii și dobitoacele...

— Să le las ai? îl privi mânios Niță. Dar tu dece ne-ai chinuit cu văicăreliile tale?

Se risipiră apoi la căruțe și porniră.

După câteva minute de mers, calul lui Pârloagă puse iarăși botul în pământ. Milițianul se apropie de el. Era calul lui! Il mângâie, îl frecă la ochi și-i încălzi urechile. Il luă apoi de căpăstru și-l îndemnă cu vorbă blândă:

— Hi căluțule... hi taică... Pune-ți toate puterile că ne-așteaptă Ilie...

Calul făcu trei pași și la al patrulea căzu în genunchi.

— Măi fraților, strigă din nou Pârloagă, mai stați măi!

Vorbă i-o prinse cel dinainte și din unu'ntr'altul ajunse până la Niță Nicolae. Convoiul se opri. Când ajunseră la cel poticnit, calul se ridicase pe copite.

— Să știți că moare, zise unul.

— Ferească Dumnezeu, se tângui Pârloagă. De ce să moară săracu?

Niță Nicolae trase un chiot și pe urmă se amestecă în vorbă:

— Dă-l în șanț să-l mănânce lupii, că te poți arăni și cu ălălalt.

— Proastă vorbă ai bre omule, zise Pârloagă.

— Doar n'ai vrea să oprim la fiecare pas să înghețăm nouă oameni de dragul unei mărtoage.

— Așa e! se uniră aproape toți cu vorba lui Niță.

— Cum o să las fraților, dobitocul, nu vedeți că trăește? E ostenit și el. Are trebuință de odihnă.

— Lasă-l Stancule, grăi și Chiriță. Nu vezi că-ți faci păcate cu el săracu? E cu sufletul în gură!

— Nu-l las oameni buni. E calul meu; îl duc așa cum oiu putea să-l vadă și Ilie. Eu nu vă cer să zăboviți cu mine. Dece să vă cer lucrul ăsta, că nu e drept să vă opresc decâteori i-o veni lui să stea. Mergeți înainte că venim și noi cum ne-o ajuta Dumnezeu. Aproape suntem ca și ajunși în satul acela, nu mai mergem în neștire.

— Așa e, ziseră milițienii. Propunerea lui Pârloagă o aștepta fiecare dela celălalt, dar era mai cuminte să pornească chiar dela el.

Chiriță se oferi să rămână cu Pârloagă. Ceilalți însă se opuseră, pe motiv că ei fiind șeful coloanei, nu putea să-i lase singuri. Trebuia să dea răspuns la orice întrebare de rostul lor și să le poarte de grijă. Acum ajungeau într'un sat, unde se știa că e o unitate militară și nu se cuvenea să apară așa, de capul lor, ca niște derbedei fără stăpân. Pârloagă refuză și el categoric oferta lui Chiriță.

— Lasă Mărine, nu-ți face grijă de mine. Mergi cu oamenii unde e rostul D-tale. Eu acum sunt ca și acasă. N'o să ne vedem mâine dimineață în satul acela?

Convoiul se puse în mișcare și nu rămase în loc nici căruța lui Pârloagă. Dar vijelia era mai năprasnică. Izbea în pieptul cailor și cărnea căruțele după vrutul ei. Oamenii îndemneau caii cu răcnete și opinteli ca să nu slăbească mersul până în vârful dealului, fiindcă cine ar fi rămas, îl păștea primejdia de a nu se mai putea urni. De aceea, când calul lui Pârloagă făcu din nou popas, milițianul înțelese să rămână la cuvântul spus. Se uită la căruțele care zoreau spre satul unde era Ilie, se uită și la calul aproape adormit. Dece să-l lase când el l-a însoțit decând au ieșit pe poarta casei și l-a purtat până acum cu atâta credință? S'ar întrista și băiatul de fapta lui care le-ar strica bucuria întâlnirii. Trebuie să-l ia cu binișorul, să-l lase să răsufle în voie, că e cal cuminte și-și cunoaște datoria.

Adevărat, nu s'au îndepărtat prea mult ceilalți și Murgulețul a și pornit la drum. Chiriță care e către sfârșitul coloanei se uită înapoi și vede cum vine căruța lui Pârloagă. Dacă nu s'ar vedea, ar mai opri el coloana, că n'o să-l lase singur.

Niță Nicolae dă alte chiote și glasul lui se aude destul de aproape.

Încet, încet, tot merge căluțul. Dar parc'ar fi un făcut. Parcă tocmai din lătrăturile lui Niță se stârnește altă furie și viscolul se năpustește în căruța lui Pârloagă, împingând-o înapoi. Dobitocul n'are putere. Încearcă să-l birue. E slab. Trebuie să oprească iarăși. Și vântul trece prin straele milițianului, îi scutură trupul și-l strânge în clește de ghiață. Dacă n'ar avea în inimă căldura pe care i-o dă gândul băiatului, s'ar prăbuși de ger. Când mergi, parcă te mai încălzești, dar așa îți înghiață repede mădularele.

Pârloagă își mângâie calul. Il bate cu palmele pe spinare, îi netezește părul și-și bagă mâinile la încheetura picioarelor lui. Aci e cald. E cald ca'n sobă. Ce spunea Niță că moare? Un dobitoc care se duce nu mai are căldură. Se răcește ca și omul. E cald. I s'au desghetat mâinile și parcă și calul s'a mai înviorat. Dar ei stau locului și coloana se îndepărtează mereu. Căruța lui nu se mai zărește prin umbra nopții. Chiriță trimite vorbă celor din față să mai facă un popas, să-l mai aștepte. Oamenii

însă nu vor să-l asculte. Fiecare simte că-i în joc propria lui viață. De s'ar opri acum, n'ar mai putea să plece. Ar îngheța și sângele dobitoacelor și-al lor, că e viscol mare cum nu s'a mai văzut. Mai ales se împotrivesc Niță Nicolae. El e capul coloanei și răspunde răcnind că nu se mai oprește până în satul acela fără nume spre care merg.

Calul lui Pârloagă însă tot n'a murit. Câteodată mai suflă pe nări și ies aburi de viață. Dar inima stăpânului său tremură. A cotropit-o vântul acesta care urlă ca o vâjietoare și e ostenit de-atâta mers, că parcă nu-l mai țin nici picioarele.

Se mai uită dealungul drumului și cum nu mai vede nimic din convoiul tovarășilor săi, se urcă în căruță. E prea singur în pustietatea acestor zăpezi viscolite și prea l-a pătruns gerul din toate părțile. Și aci s'a adunat omătul tot ca pe câmp, degeaba are căruța coviltir. Scutură scândurile care rămân goale și înghețate, așterne mâna de paie ce se mai găsește în fund și se cuibărește rezemat de loitre, ghemuindu-se sub pulpana mantăii.

Parcă e mai adăpost. Tot poate să se ascundă mai bine și vântul nu-l mai umflă cu furie.

Cum stă așa, caii, ca și cum s'ar fi înțeles printr'un semn tainic, încep să meargă și căruța, măcar că e mai grea, se mișcă bine. Știa el Pârloagă că așa o să se întâmple, cum să se ia după vorba lui Niță, să lase Mungulețul în drum!

Toate sunt bune. Calul merge. Ilie e găsit. Il vede cum prinde chip de om viu, că doar până acum l-a purtat în sufletul lui, mort. Parcă din răsufletul său înviază băiatul. Parcă se ridică dintre șanțuri unde a căzut ucis de ghiulele, cu rănila lăpdate, sdravăn și voinic ca înainte. Acum îl simte el că trăește mai mult decât în clipa când i-a spus băiatul ăla, fiindcă viața asta nouă pornește din inima și din îndârjirea lui. Din răsufletul său cresc și puterile calului. Uite-l ce frumos merge și hotărât să ajungem în satul lui Ilie...

Numai că gerul se înteește tot mai rău și vântul trece pe sub coviltir cu urlet și mai grozav. Milițianul își mișcă trupul cu anevoie, suflă în pumni și când scoate vârful limbii afară simte țurțuri reci care-i atârnă din mustăți în jos spre barbă. O furnicătură îi aleargă prin tot corpul și picioarele îi degeră de-i vine să plângă. Dar bine că merg caii. Frumos o să fie mâine când s'o întâlni cu Ilie. Și e ziua de Crăciun! O să meargă la comandant și-o să-l roage ca să-l lase pe un loc cu băiatul lui.

— Atâta am, Domnule Ghinărar! Om trăi, om muri, să fim împreună. Că pentru țară a venit el, pentru țară am venit și eu... Și nu se poate să nu-l asculte Ghinărarul, c'o fi având și el copii și tot ca el o fi suferind...

— Iiiii... mare ger... îi șoptește inima. Da' o să ne încălzim mâine, cugetă el pe loc. O să se încălzească cu băiatul, cum se încălzeau acasă în zilele Crăciunului. Ce frumos mai era! Parcă le-a pismuit cineva traiul. Avea toată alergătura pusă în pătul și casa îndestulată cu de toate. La el nu se pomenea Crăciun fără porc, fără colaci și înouituri pentru copii. Acum, în seara asta sfântă de Ajun, cum stăteau toți în sobă, începeau să vină copiii cu urăturile la ferești. Printre cei dintâi era și Ilie. Cântau ce cântau cu glasuri de îngeri și pe urmă intrau în casă. Iși puneau căciulile mari cât banițele jos lângă ușă, sărutau mâna lui Pârloagă și a Lisavetei, mai cântau, se mai încălzeau și după ce-și primeau darurile, plecau lăsând casa plină de urături.

A doua zi veneau cu steaua. Ce băieți învățați! Făceau câte-o stea, de te minunai de frumusețea și strălucirea ei. Cântau despre Nașterea Domnului, adevărat așa cum a fost; despre faptele Lui dumnezeiești și spuneau lucruri înfricoșate despre iad. Asta parcă mai întrista sufletul lui Pârloagă, fiindcă se știa și el cu greșeli ca tot omul.

Dar avea de gând, pentru liniștea și ispășenia lui, să facă o fântână. Fântâna spală păcatele omului. N'a avut răgaz, c'a venit urgia asta, dar dacă s'o mai întoarce acasă, până n'o face fântâna n'o să se apuce de altceva. Atunci o să i se pară vis toată suferința de acum. Gândul îi sare dela una la alta. Se vede copil la vatra părinților săi, printre arături, prin păduri, la muncile câmpului, vara când îl frigea soarele și se răcorea cu apă dela izvor. Și-aducea aminte apoi de vorbele de adineauri ale lui Chiriță. Înțelept om și curat ca un sfânt! Știe tâlcurile ca mitropoliții! Cum spunea despre învierea lumii prin Domnul? Iarăși i se pare judecata grea. Se încurcă, se poticnește și nu poate urma firul pe care i l-a arătat Chiriță. O ia dela început cu binisorul și deodată se luminează.

— A!... Mi-am adus aminte. Acum eu s'ar putea să plec, dar dacă plec, vine Ilie. O să vedeți că vine Ilie...

Tremură și-i clănțănesc dinții.

— Ce frig! Ce frig, Doamne! Pârloagă își simte trupul împuns cu cuțite de ghiată. Se înfig în el și în scândurile căruții, înțepenindu-l în încheștarea lor, apoi ușor parcă-l învăluie peste tot o căldură dulce și molesitoare. Cum era acasă, uneori, în sobă...

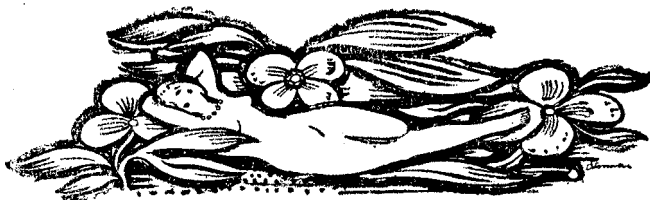
Acum vin Irozii. Dar dece sunt așa băeții noștri! Au bărbi urite și niște dinți lați de te sperie. Sunt îmbrăcați în fel și chipuri de strae, cum erau comedianții dela bâlci. Au săbii în mâini și toți vorbesc răstit. E și Ilie. Ala cu barbă neagră ca tăciunele de se uită crunt. Nici nu zici că mai e el. I'auzi cum vorbește de aspru! Cuvântul lui parcă e o osândă. Ei, Ilie, lasă gluma. Lasă tată... ăsta nu e joc frumos. Ce tu ești Irod? Ferească Dumnezeu copii de copiii noștri. Nici câinele nostru nu e Irod...

De-atâta căldură, de-atâta oboseală, milițianul a început să ațipească. S'a pomenit cuprins de un fel de ceață și cu pleoapele închise de o apăsare odihnitoare. Da-i bine că tot merg caii. Merg cu credință și nădejde de parcă ar fi la o încercare mare, unde trebuie să-și pună și viața ca să izbutească.

În viscolul care urlă cu foame de pradă și 'n cumplita tărie a nopții, Stancu Pârloagă călătorește senin peste troenele de zăpadă, cu toate gândurile adunate deasupra nesfârșitelor câmpuri albe.

* * *

Satul fără nume se depărtează tot mai mult, dar el se găsește cu adevărat undeva, unde Ilie, feciorul lui Stancu Pârloagă a apărut în această noapte de. Ajun cu un steag smuls din brațele dușmanului, cântând colinde pentru slava Patriei.

F A U N

DE

GH. TULEȘ

Printre măslini, se vede marea, piatra
Albastră scăpărând.
Colina cu stâlpi limpezi e o vatră
Pe care s'a sfărmat un gând.

O frunte rotunjită, gânditoare,
In așternutul unor flori,
Adună sărutări fierbinți de soare,
Umplându-se de umbre, de colori.

Un braț pierdut de trup de-atâta joacă
Rămase în acelaș gest
Măsură sprintenă în promoroacă,
De hexametrul sau de anapest.

Aici, un faun a cântat pe nai
Sub chipreșii în floare
Și o fântână a 'ngânat un grai
Precum un dulce fagure de soare.

Aici un zeu gândi un cântec nou
Pe lira lui de aur.
Pe când dumbrăvile zvoniau ecou
Și peșterile — ascunse 'n crengi de laur

Păstorul tânăr s'a oprit aici
Și, furișat prin liniștea deplină,
Văzu o nimfă cu sâni mici,
Scăldându-se 'n fântâna de lumină.

Mitologia este încă vie
Și cântecele ei
Cu buze rumene îmi cântă mie
Și apa rece curge 'n pumnii mei.

Ori poate-am înviat din mitul vechi
Și așteptând ca jocul să înceapă,
Imi prind cercei de struguri la urechi
Și scutur flori pe apă.

C A I N

DE

G. BUMBEȘTI

Strămoș al nostru Cain ai rămas
Să-ți strigi păcatul punurea în noi,
Mânjiți de umbră, putreziți de ploi :
Un ceas am vrea mai bun, măcar un ceas.

Stropit de sânge, sânge duci în gură,
Cocleli în podul palmelor crăpate,
Vâlvoiu alergî înspre singurătate
S'ascunzi în peșteri slaba ta făptură.

Abel cel blând s'a prăvălit în tină.
Păstor ucis de fratele său drept :
Sălbatec gând — apoi i-a curs din piept
Amurgul roșu fără de lumină.

Cum tresărim din somn cu mâna prinsă
De gândul morții Cain ești în noi,
Ne-a ros păcatul și rămânem goi
Cu mâna scrum înspre iertare 'ntinsă.

DELA NERON LA STALIN¹⁾

DE

TEODOR M. POPESCU

Creștinismul a cunoscut multe epoci de greutate și de criză, dar niciuna cu tăloul celei de acum. Dela Neron la Stalin, se înșiră pe veacuri opoziții și persecuții sângeroase, lovituri și sfâșieri dureroase, martiri și mărturisitori, apostatați fricoși sau cinici, nedreptăți, batjocuri și profanări scandaloase, amenințări și insulte grave aduse lui Iisus Hristos și Bisericii. Nimic până acum n'a egalat ca impietate și ca primejdie acțiunea anticreștină desfășurată de un sfert de secol în Republica Sovietelor și — ce e mai grav — pregătită acolo pentru a se revărsa ca un torent de lavă sufocantă și ucigătoare asupra Bisericii și a lumii întregi.

Este de aceea un moment de hotărâre supremă în istoria creștinismului și un prilej de serioasă reflecțiune asupra peripețiilor de acum și de până acum ale Bisericii lui Hristos în lume. Creștinismul a reușit să se descătuseze de strânsoarea iudaizantă a legalismului mozaic, să triumfe asupra persecutorilor păgâni, să reziste fanatismului mahomedan. Este amenințat acum să fie distrus ca de un cataclism, înghițit ca de o fiară apocaliptică, de ateismul ofensiv al bolșevismului. Niciodată, nici chiar în epoca celor mai crude persecuții păgâne, dualismul Hristos-Antihrist, bine-rău, lumină-întunec, spirit-materie n'a fost pus și trăit așa de tragic, ca experiență a omenirii, cum se pune și se trăește în zilele noastre. Este ceasul unei lămuriri și orientări fatale sau providențiale pentru omenire, este, ca niciodată, ceasul creștinismului sau al anticreștinismului: Nu doar al creștinismului sau al păgânismului, cum a fost la început, nici chiar al credinței sau al necredinței în Dumnezeu, ci ceasul grav al credinței sau al anticredinței.

Este primul războiu organizat și propagat de o parte din omenire împotriva nu numai a oamenilor cari cred, ci a lui Dumnezeu Insuși, în Care cred. Este o răzvrătire luciferică împotriva Creatorului, cum n'a mai fost în veac, și este mai gravă decât cea demonică: Pentru că se încearcă nu întrecerea, nu egalarea lui Dumnezeu de către făptura Lui, ci repudierea ingrătă și ostentativă, negarea pătimasă, uitarea, scoaterea Lui din mintea creaturii, ștergerea Lui dintre realități, palmuirea și desmoștenirea Lui — de putem zice — de către om, coroana creației divine. Bolșevismul a întrecut

1) Fragmente dintr'o prelegere inaugurală ținută la Facultatea de Teologie din București (Noembrie 1941)

cu mult, în această, privință, tot ce s'a putut concepe și face până acum împotriva creștinismului și a lui Dumnezeu. Și pentru ca paradoxul și scandalul să fie deplin, se întâmplă aceasta pe pământul evlavios și mistic al „sfintei“ Rusii pravoslavnice, în forme care ar putea uimi pe persecutorii de totdeauna.

O asemănare a bolșevismului ateu cu păgânismul idololatriu este numai în parte sau figurat potrivită. În realitate, ateismul bolșevic stă dincolo de păgânism, de orice rătăcire, de orice erezie și superstiție, pentru că stă dincolo de orice credință religioasă. El este nu doar o eroare, ci este nelegiuire voită. Este nu o credință greșită sau neputința de a crede, ci este voința de a nu crede. Comparați cu toți persecutorii de până acum, dictatorii proletariatului comunizat sunt nu apărătorii unei religii proprii, fie oricât de rătăcită, nu slujitorii unei credințe, deosebite de a altora : Sunt tot ce poate fi mai funest și mai odios pentru o religie și pentru toate concepțiile de viață ce decurg din ea : Sunt antireligia sub formă de autovenerație obligatorie și tiranică, sunt autoidololatrizați întronați în locul lui Dumnezeu, sunt nihilismul spiritual total, negația completă și definitivă, antiteismul cel mai rebel și mai distructiv. Un Satan, dar un Satan ateu, în Sfânta Sfintelor ! Satan, pierzându-și ultima scântee ce-i amintea originea și firea lui cea dintru început : Credința că există Dumnezeu. Satan care nu mai crede și nu se mai cutremură !

Între toți persecutorii de până acum și între regimul persecutor din Republica Sovietelor este deci o deosebire care trebuie subliniată, pentru înțelegerea fenomenului ateu bolșevic și a pericolului ce prezintă el pentru creștinism. Situația creștinismului era mai puțin grea sub Neron decât sub Stalin. Iudaismul sectar, politeismul păgân și islamismul fanatic, cele trei pericole mai mari pentru creștinism până acum, au fost mai puțin pregătite și pornite să distrugă Biserica, decât este bolșevismul. Nici Iulian Apostatul, nici Revoluția franceză, nicio svârcolire anticreștină, din câte cunoaștem, n'a imaginat și n'a reușit împotriva lui Hristos, ceea ce a imaginat și a reușit bolșevismul. Creștinii au căutat uneori în istorie o întrupare a lui Antihrist, un tip anticreștin desăvârșit : Antihristul cel mai reușit, din câți au fost socotiți astfel, trăește azi și este comunist; el este Stalin, țarul roșu. El întrunește maximum de însușiri cerute pentru a-și juca rolul, și în primul rând pe aceea de a fi un renegat, un fost seminarist, care se pregătea deci să slujească lui Iisus Hristos. Acest fapt dă luptei Antihristului roșu o semnificație cum n'a avut lupta niciunui alt persecutor al creștinismului.

În reacțiunea mozaică împotriva Bisericii primare, era revolta unei tradiții formaliste, a unui nominalism greșit înțeles, a unui mesianism falsificat de veacuri vitrege pentru Israel. Era neputința tragică de a crede că un răstignit poate fi Mesia și Fiul lui Dumnezeu. Evreii persecutau în creștini uzurpatori ai Legii și ai speranțelor lor mesianice ; persecutau — în închipuirea lor deșartă, — oameni căzuți dela Legea lui Moise. În imperiul roman, autoritatea și vulgul persecutau în creștini dușmani ai statului, oameni periculoși, sectari, atei și suspecti, o „superstiție“ nouă și funestă ; persecutau pe disprețuitorii zeilor și pe distrugătorii idolilor și ai civilizației greco-romane. Mahomedanii au persecutat în creștinism o religie rivală și puternică, pe cinstitorii altui profet decât al lor ; au persecutat din zel religios, din devotament gelos pentru Allah și pentru Mahomed. Toți la un loc apărau o religie, religia lor mai veche sau mai nouă, socotită mai îndreptățită și mai bună. Toți erau credincioși în felul lor și mândri de credința lor ; toți credeau că aduc slujbă lui Dumnezeu persecutând pe creștini. Rătăcirea lor era mare, desigur, și loviturile ce au dat Bisericii erau grele. Impo-

trivirea opusă de ei creștinismului a fost din cele mai grave erori și pierderi ale omnitării, dar ea avea omenește o explicație: Era încercarea unor oameni greșiți, de oarecare bună-credință în cugetul lor, cari, necunoscând sau neînțelegând adevărul, superior puterii lor de a-l concepe, făceau un lucru socotit de ei bun: Apărau o religie, religia lor, concurată, întrecută și înlăturată de creștinism; o apărau ca din datorie de pietate față de Legea, de zeii sau de profetul lor. În felul lor, greșit desigur, ei apărau o credință religioasă și socoteau a săvârși un act pios și meritoriu. Ei nu erau necredincioși, dimpotrivă: Erau sectari, bigoți, superstițioși, formalisti sau fanatici, și vedeau în creștini apostatați, ateii sau eretici.

Creștinismul s'a putut menține și organiza totuși alături de mozaism, de păgânism, de mahomedanism chiar. Însăși ambianța și atmosfera religioasă, în care se găsea, stimulau zelul lui religios, îi dau conștiința superiorității lui, întrețineau atenția și încordarea lui religioasă. În religia adversară, el găsea un concurent și un termen de comparație, și se silea să se arate superior ei în toate. Era mândria vechilor creștini persecutați, de a se fi știut superiori persecutorilor lor, cu credința și cu viața lor religioasă-morală. Le era mai ușor să convingă pe păgâni că idoli sunt falși, decât pe bolșevici că există Dumnezeu. Minciuna se vedește mai curând decât adevărul, și creștinii au vădit-o cu prisosință.

Bolșevismul însă întâmpină pe credincioși cu urechile astupate, cu ochii închiși. El nu vrea nici să audă, nici să vadă, el nu ascultă și nu discută. El meagă din principiu, interzice și lovește. Adevărul lui este tăgăduirea, dreptatea lui este forța, nădejdea lui este persecuția. Pe când Iudeii s'ar fi mulțumit cu respectarea Legii mozaice de către creștini, Romanii cu recunoașterea cultului împăratului, iar musulmanii cu cinstirea lui Mahomed, pe lângă Hristos, bolșevismul nu vrea pe nimeni și nimic ce ar aminti de Dumnezeu sau I-ar sluji: Nici zeu, nici idol, nici profet, nici preot, nici rabin, nici imam. El este negația divinității: Nu vrea nici religie, nici cult; se vrea pe sine în totul, și nimic mai mult, sau alături de el. Înlătură pe Dumnezeu în mod aprioric și definitiv, fără a avea nevoie să demonstreze. Ii este destul că vrea să pună comunismul în locul a tot ce se poate ști și crede. Bolșevismul nu crede în Dumnezeu, pentru că nu-L vrea. Il înlătură deci, pentru a se așeza el în locul divinității și al religiei: „Urciunea pustiirii în locul cel sfânt“.

Este, în această privință, o mare deosebire dela Neron la Stalin. Pe când imperiul roman era un stat religios, cu împărați „pioși“, cu respect oficial pentru divinitate, tolerant cu zeii altora și mândru de ai săi, cărora le socotea datorită întinderea și puterea sa; pe când viața păgânului era plină de credințe și de acte religioase, încât a creștinilor îi părea goală până la a fi numită „ateism“, bolșevismul este regimul ateismului declarat, obligatoriu și impus. Unul era statul politeismului, altul e statul ateismului, al ateismului de stat, principiu fundamental, general și indiscutabil, împotriva căruia nu admite și nu tolerează nimic.

Istoria n'a cunoscut o formă de fanatism mai orb, mai îngust, mai neîndurat, decât fanatismul ateismului bolșevic. Acest Antihrist nu se mulțumește cu necredința sa; el vrea pe a tuturor, și nu ar avea odihnă și sațiu, decât în ziua în care ar reuși să smulgă pe Dumnezeu și să-L arunce, ca pe o prejudecată odioasă, din mintea celui din urmă credincios. Spre deosebire de păgânism, bolșevismul este propagandist, este misionarul ateismului universal, și nu aspiră la glorie mai mare, de cât aceea de a termina odată cu Dumnezeu. Este de neînchipuit la ce privațiuni și suferințe a fost constrâns un popor de aproape două sute de milioane de suflete, pentru a găsi bolșevi-

smul mijloacele materiale ale prozelitismului său în lumea întreagă. Au trebuit să moară milioane de nefericiți, pentru a-și procura arhidemonul roșu arginții corupției atee mondiale, ai apostasiei generale.

Această acțiune anticreștină nu este un capriciu, cum erau persecuțiile unor cezari nebuni, ci este din nefericire o convingere, un principiu de guvernământ, o metodă, un întreg program de proletarizare și de comunizare, de anarhizare a lumii prin ateizare. Păcatul inițial al bolșevismului este teoria absurdă, că religia este cea mai mare nenorocire pentru societate, că este piedeca progresului și a fericirii omenirii. Ea este marele pericol social, dușmanul omului. Religia și comunismul se exclud. Idealul bolșevismului este organizarea și domnia proletariatului mondial, prin lupta de clasă, prin răsturnarea tuturor condițiilor de viață actuale, socotite „burgheze“, prin înlăturarea tuturor tradițiilor și instituțiilor existente, printr'o schimbare radicală a omului, prin modificarea tuturor ideilor lui moștenite de secole și de milenii, considerate prejudecăți și superstiții dăunătoare. Comunismul nu vede obstacol mai mare în calea realizării sale decât religia. Declarând-o „produs al societății capitaliste“, cu origini în economia individualistă și mistică, „instrument de exploatare a proletarilor de către capitaliști“ și stigmatizând-o ca „opium pentru popor“, comunismul combate religia ca pe tot ce poate fi mai opus și mai dăunător intereselor proletariatului, științei și fericirii universale.

Ceea ce face statul comunist, cu așa idei despre religie, pentru a înăbuși și a ucide sentimentul religios, este fără precedent și nu încapă aci, în câteva pagini¹⁾. Persecuțiile îndurate de Biserică — cler și credincioși — și metodele de propagandă, care duc la discreditarea religiei și la zădărnicierea catehizării și a cultului, sunt tot ce se poate concepe mai crud, mai ipocrit, mai pervers, mai diabolic. Bolșevismul vrea „lichidarea religiei“ și o urmărește prin toate mijloacele imaginabile, aplicându-le metodic și stăruitor, cu o desăvârșită tehnică a persecuției.

El urăște și prigonește — se înțelege — toate credințele religioase și toate formele cultice, dar mai mult decât pe toate urăște și persecută creștinismul, și în deosebi Biserica ortodoxă. Sunt nenumărate pretextele și procedeele de teroare și de tortură, cu care bolșevismul vrea s'o compromită și s'o distrugă. Ele sunt de altfel numai în parte cunoscute, și în parte vor rămâne poate necunoscute totdeauna. Bolșevismul lucrează mai mult în secret, la întunec, fără martori și fără mărturii, aceasta pentru a nu provoca și brusca peste măsură nici opinia poporului rus, nici pe a lumii întregi. El nu judecă decât de formă, nu ascultă pe nimeni, condamnă din oficiu și execută fără grație: Condamnă și execută într'un chip sadic, care lasă în urmă toate metodele persecuțiilor de altădată și pe ale inchiziției medievale. Nicio teroare n'a imaginat și n'a aplicat împotriva unei credințe religioase mijloacele pe care le-a imaginat și le aplică bolșevismul, aceasta pentru că și fanatismul lui este mai mare și mai crud, și mijloacele lui de acțiune antireligioasă sunt mai multe decât altădată.

Ceea ce agravează această acțiune, ca metodă de persecuție și de propagandă, este nu numai teroarea bolșevică și mulțimea mijloacelor întrebuințate, ci și spiritul lor. Procedeele persecuției comuniste nu urmăresc doar distrugerea creștinismului prin violența măsurilor administrative coercitive. Acestea sunt numai o latură a politicii antireligioase a Sovietelor. Ea folosește, evident, tot ce poate duce prin forță și prin

1) Vom publica în alt loc (rev. *Biserica Ortodoxă Română*), partea informativă și documentară a acestei prelegeri, aci făcând numai considerațiuni generale comparative asupra situației creștinismului în Republica Sovietelor.

constrângere la înăbușirea credinței creștine, dar nu se mulțumește să condamne, să tortureze și să ucidă oameni, să distrugă biserici, cărți religioase și obiecte de cult: Ea vrea să ucidă credința însăși, și în acest scop folosește nu numai lovitura brutală, ci și batjocura, sarcasmul, ironia, caricatura, profanarea, tot ce poate jigni, umili și scandaliza pe credincioși și doare mai mult de cât durerea.

Ura față de credință și de cult se manifestă în acte și expresii de o grosolanie specifică bolșevismului, ca și teroarea lui. Ea are forma celui mai vulgar dispreț, a unui sentiment de profund și afectat desgust, care face parte din patologia bolșevismului, ca toată patima ce pune în general în „lichidarea“ religiei. Iată, de exemplu, ce declara un înalt funcționar de stat sovietic, reprezentant al guvernului, procuror, într'un proces în care au fost condamnați la moarte un arhiepiscop și un episcop romano-catolici, în anul 1923: „Noi respingem la fel toate Bisericile. Noi le contestăm tuturor dreptul în stat... Religia voastră? Scuipe pe ea, cum scuipe pe toate religiile: ortodoxă, iudaică, musulmană și celelalte“¹⁾. Aceasta este chintesența geniului bolșevic, aceasta este marea lui realizare și glorie, exprimată în stil revoluționar caracteristic (stilul e omul): Scuipe pe religie! Trebuie să recunoaștem că niciunul din persecutorii de până acum ai creștinismului, nici chiar cei cu reputație de nebuni, ca Neron, Domițian, Comod, Iulian Apostatul sau Al-Hökem²⁾, n'a avut asemenea concepții și n'a rostit la adresa creștinismului asemenea cuvinte. Ele sunt deviza și onoarea ateismului total bolșevic.

Se înțelege dela sine cu cât este mai grea situația Bisericii în Rusia comunistă, decât oriunde și oricând până acum, dela Neron la Stalin. Se înțelege cu cât ar fi mai grea în lumea întreagă, dacă s'ar putea realiza visul revoluției mondiale a bolșevismului, ateizarea și comunizarea lumii întregi. N'a imaginat și n'a întreprins nimeni până acum să alunge pe Dumnezeu din lume, să ucidă credința în El, să distrugă în toate ale sale religia. Nimeni n'a încercat — niciun maniac, niciun dement, niciun tiran, nici Lucifer însuși — să gândească a desdumnezei universul, a-l antiteiza, a-l revolta împotriva divinității, negând-o, respingând-o, batjocorind-o în chipul cel mai scelerat. Nimic de mirat dacă, voind să explice și să califice fenomenul ateu bolșevic, în principiile și manifestările lui antireligioase, cunoscătorii situației din Uniunea Sovietelor o socotesc deadreptul „demonism“, „satanism“, de o formă cum spiritul cel rău n'a încercat încă până acum: Apostasia omenirii întregi — sau, exterminarea tuturor credincioșilor de către ateii. Lucifer a voit să revolte pe îngeri împotriva lui Dumnezeu; bolșevismul vrea să revolte pe oameni, și această rătăcire este mai grea decât cea dintâi. Neo-Luciferul bolșevic vrea nu doar să egaleze sau să întrecă pe Dumnezeu, ci-L neagă și-I ia el locul; nu se mulțumește să contrazică și să combată pe Iisus Hristos, sau să persecute sângeeros Biserica Lui, ci-L neagă: Neagă însăși existența Lui istorică, cu argumentul pueril și perfid, între altele, că n'a putut să existe un Iuda, care să-L vândă așa de eștin³⁾; neagă învățătura Lui evanghelică și-I ia el locul, ca un adevărat Mesia și mânuitor al lumii: nu Iisus Hristos, ci el, Antimesia și Antihristul!

N'a existat, de când este lumea, o mai îndrăsneată uzurpare, o mai completă răsturnare, o mai nerușinată falsificare a tot ce are omenirea mai prețios, mai sfânt

1) v. Reinhold von Walter. Le chrétien russe (conferință), în rev. *Irénikon*, t. VI, nr. 5 (Nov.—Dec. 1929), p. 688—689.

2) Calif al Egiptului (996-1020), sub care creștinii au suferit cea mai grea persecuție mahomedană.

3) S. Broussaleux, La persécution de l'idée religieuse en U. R. S. S., în rev. *Irénikon*, t. XI, nr. 6 (Nov.—Dec. 1934), p. 576.

și mai salutar, decât cea pe care o proclamă și o urmărește astfel bolșevismul. N'a fost impietate, n'a fost rătăcire, n'au fost aberație și primejdie mai mari decât acestea, de a sili Biserica creștină să se întoarcă împotriva lui Hristos, de a sili omenirea întreagă să se întoarcă împotriva lui Dumnezeu. Comunismul vrea o lume nouă, cu totul nouă, alt om, altă societate, altă eră, era revoluției bolșevice, cu calendarul ei ateu. Cu acest procedeu, Iisus Hristos este în adevăr scos din lume și din istorie, neavând voie dela Stalin să mai existe nici în prezent, nici în viitor, nici chiar în trecut! Nici Neron, nici Iulian Apostatul, nici alt persecutor n'a cutezat să șteargă din istorie cel mai mare fapt istoric, și dacă s'ar fi gândit s'o facă, aveau în urma lor mult mai puțin decât aproape două mii de ani. Neron nu cunoștea pe Iisus Hristos, cum nu L-au cunoscut, decât din nume, nici ceilalți persecutori păgâni; iar Iulian, care-L cunoscuse, se înșela ca un naiv sentimental de dragul mitului păgân. Bolșevismul nu are în această privință nici o scuză, nici alta. El este conștient și de rea-credință. El nu neagă pe Dumnezeu sau pe Hristos, pentru că n'ar putea să creadă. El știe că Iisus a existat și că a predicat iubire, milă, pace și înfrățire, dar el nu vrea acestea, ci vrea luptă de clasă, deci ură și dușmănie. Evanghelia îl înfruntă și-l zădărnicește, de aceea o respinge. Iisus îl contrazice și-l rușinează, de aceea îl înlătură. Bolșevismul vrea să scoată din conștiința omului ideea că poate exista în univers altă putere, decât a omului singur, și altă doctrină decât comunismul. Și nu doar cum au făcut-o alții. El identifică pe Dumnezeu cu diavolul și-i neagă apoi pe amândoi. Ministrul bolșevic al Instrucțiunii publice, Lunaciarski, saluta apariția revistei atee „Bezbojnik“ cu cuvintele entuziaste: „Doresc din toată inima deplin succes ateismului în lupta lui împotriva spectrului respingător al lui Dumnezeu, care a cauzat un rău atât de diabolic întregii omeniri în cursul istoriei ei“¹⁾. Este ultima stratagemă a lui Satan: Se identifică cu Dumnezeu și apoi se neagă pe sine, pentru a putea nega și pe Dumnezeu.

Pentru a-L nega deci, comunismul se vede nevoit să combată și să înlătore în tot chipul pe cei cari îl afirmă și tot ce-L mărturisește în lume. Persecuția religioasă și propaganda anticreștină sunt pentru bolșevism o necesitate firească. El nu poate prinde rădăcini și teren decât suprimând pe Dumnezeu și credința, și inversunarea lui împotriva celor sfinte este cu atât mai mare, cu cât religia nu poate fi suprimată. Privită în furia bolșevismului de a „lichida“ religia și în neputința lui de până acum de a descreștina Rusia la termen fix, așa cum dorea și anunța, aceasta este o adevărată tragedie, din care însă logica bolșevică nu trage altă concluzie, decât aceea că trebuie să continue, desăvârșindu-și în sens demonic armele de luptă anticreștină.

Este adevărat că spiritul de dreptate și de libertate, lumina și fericirea, pe care comunismul pretinde că vrea să le aducă omenirii, atât de nenorocite mai ales din cauza religiei, nu se potrivește destul de bine cu ideile și cu metodele lui persecutoare. Văzând contrazicerea în care se găsește, oarecum, cu sine însuși, comunismul comite de nevoie un fals mai mult — și aceasta este podoaba sofismelor lui, — afirmând că el nu persecută credința! Această afirmație, care este culmea nerușinării, perversității și cruzimii comuniste, este desigur mai jigmitoare și mai scandaloasă decât toate persecuțiile. Ca secretar general al partidului comunist, actualul dictator roșu, Stalin, declara la 1928, anul în care începea prima perioadă cincinală de comunizare și de ateizare a Rusiei: „Rusia sovietică nu are nicidecum intenția să combată credința cetățenilor ei într'un Dumnezeu, oricare ar fi el; nimeni nu poate trăi fără un ideal:

1) Citat după Revue de Deux Mondes (1 Février 1930, p. 597) de S. Broussaleux, loc. cit. p. 573.

pentru cinci Ruși la sută, acest ideal este comunismul; pentru ceilalți nouăzeci și cinci, este credința religioasă: a opune pe unii altora ar fi o absurditate politică și o crimă împotriva principiului sovietic¹⁾. Asemenea declarații perfide n'au împiedecat regimul comunist să „combată” credința; dimpotrivă: Persecuția a continuat și s'a agravat, cu atât mai mult, cu cât religia n'a putut fi „lichidată” nici la sfârșitul primei perioade cincinale, cum se voia, nici după aceea.

De unde această pornire ipocrită, oarbă și irezistibilă împotriva lui Dumnezeu și a credinței? De unde această înverșunare absurdă și criminală împotriva lui Iisus Hristos și a Bisericii? Din ce izvoare infecte aceste duhori pestilențiale? De unde aceste gânduri și svârcoliri demonice, în întunec, în minciună, în ură și în sânge? De unde acest anticreștinism comunist?

Nu este locul să desbatem aci un proces istoric lung de secole, dar anticreștinismul comunist de acolo vine, din întregi secole trecute, și mai ales din cel precedent nouă. Vine din concepții și din manifestări antibisericești sau antireligioase ce datează de câteva veacuri, din revoluții sociale, politice, culturale, religioase intrate definitiv în istorie; din atitudini laice-anticlericale, din concepții științifice și filosofice materialiste, idei crescute din Renaștere, din Reformă, din deism, din secolul luminilor, din enciclopedism, din Revoluția franceză, din scepticismul, relativismul și mașinismul timpului nou, din toți afluenții și din toate ramurile lor, și mai ales din materialismul istoric al lui Karl Marx, care a colectat ca o cloacă maximă toate prejudecățile și toate pasiunile antireligioase și le-a oferit, în socialism, mizantropului enervat și semidoct al secolului, ca filosofie și evanghelie anarhistă a fericirii proletare.

Comunismul rus este suma tuturor prejudecăților, atacurilor și persecuțiilor suferite până acum de creștinism. Comunismul a mobilizat și a aruncat împotriva creștinismului toate ideile și toate procedeele antireligioase, le-a folosit și le-a întrecut pe toate. El nu este păgânism, și-l întrece în idoldatrie; nu este mahomedanism, și-l întrece în fanatism. El este ceva mai mult și mai rău: Spiritul și interesul care s'a bucurat de toate persecuțiile împotriva creștinismului și le-a încurajat pe toate: Spiritul și interesul iudaismului, al iudaismului pseudo-mosaic, antiprofetic, postmesianic. Toate au trecut și s'au schimbat dela Neron până la Stalin, numai acest interes și spirit n'au trecut și nu s'au schimbat.

Ceea ce n'a reușit să facă dintru început, prin puterile sale, pentru a stăvili creștinismul, ceea ce n'a putut să facă inspirând pe Neron și pe alți împărați păgâni, ceea ce n'a putut face prin protectorul său Iulian Apostatul, ceea ce n'a putut să facă prin califii arabi, ceea ce n'a putut să facă prin masonerie și prin toate curentele anti-creștine de până acum, încearcă iudaismul să facă azi, prin comunism, ai cărui doctrinari, campioni și agenți sunt ei, Evreii: Karl Marx și foarte mulți alții, cari conduc, susțin și propagă revoluția rusă, pregătind prin ea pe cea mondială a comunismului universal. Este semnificativ, și nu întâmplător, că șeful organizației „Ateilor militanți” din Rusia comunistă este un Evreu Iaroslavski (Gubelman).

De două mii de ani așteaptă Israel această răsbunare. Popoarele l-au lăsat fără patrie, creștinii l-au lăsat fără religie, și Evreii de după Hristos nu pot avea liniște, până ce nu vor lăsa toate popoarele, începând cu creștinii, fără patrie și fără religie.

1) Același, art. cit., rev. cit., t. XI, nr. 5 (Sept.-Oct. 1934), p. 426—427.

Au așteptat sute și mii de ani pe Mesia și l-au pierdut. Au fost popor ales, și rătăcesc blestemați prin lumea întreagă. Au voit să stăpânească și să domine omenirea, și n'au putut. Și încearcă s'o facă acum anarhizând-o, nihilizând-o, proletarizând-o, ateizând-o. Iuda nu s'a spânzurat deci, cum se credea, și Caiafa nu s'a resemnat. Au stat doar ascunși și au ieșit acum la lumină, ca să strige din nou, cu mai multă furie, în imperiul comunist : Nu-l vrem pe Acesta, ci pe Varava ; nu pe Hristos, ci pe Antihrist, nu pe Dumnezeu, ci pe Satan ! Ură și patimă iudaică, adunate în două mii de ani, au izbucnit în de două ori renegatul Karl Marx, Evreu botezat și apoi creștin apostat, și în toți renegații ce au mai găsit, meditănd o ispravă ușoară, sau visând o glorie, care să-i facă celebri pe continente. O operă așa de scelerată nu se putea servi în adevăr decât de renegați; iar renegații, de oameni timorați și muți, terorizați și resemnați, obișnuiți a fi tratați cu cnutul și cu ucazul: I-au găsit în nefericitul popor de contraste și de himere, de misticism și de agitație, de sfințenie și de sacrilegiu, care este poporul rus, și asupra căruia iudaismul a adus și ține plăgi de o mie de ori mai mari decât asupra Egiptului asupritor.

Aceasta este ultima rațiune și ultimul sens al comunismului : Iudaismul împotriva creștinismului, talmudul împotriva Evangheliei. Și aceasta, alegând Biserica cea mai veche și mai curată, pe cea ortodoxă, și poporul creștin cel mai mare și mai credincios, poporul rus. Acesta este paradoxul comunist și acesta tâlcul lui. S'au înfruntat nu Lenin și patriarhul Tihon, nu Stalin și mitropolitul Serghie, loc-țitorul. Se înfruntă și se lămuresc, în două concepții de mult deosebite, secole : secole trecute și viitoare. Comunismul nu este doar luptă de un sfert de veac, ci este lepădătura evului modern și punctul culminant al unei revoluții, pe care demonul iudaic o visează, o vrea, o pregătește de două mii de ani, străbătând ca un fir roșu și aproape neîntrerupt, în atacurile ce s'au dat împotriva creștinismului, dela început și până acum, dela Neron până la Stalin, adevărat dela metresa împărăteasă Poppaea Sabina, prozelită iudee, sfetnica lui Neron, până la Iaroslavski-Gubelman, consilierul expert al comunismului în materie de ateism, de anticreștinism.

Acest moment de paroxism al unui antagonism milenar îl trăim noi azi, sub forma luptei acute dintre comunism și creștinism, dintre ordine și anarhie, dintre religie și ateism, dintre lumea pe care a creat-o Dumnezeu și a mântuit-o Iisus Hristos, și cea pe care vrea s'o creeze, ca s'o piardă, ateismul iudeo-comunist. Este lupta dintre omul creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și cel creat după chipul și asemănarea Satanei.

Este momentul eroic și suprem al unei încordări uriașe, din care va trebui să iasă o lume mai bună sau mai rea, moment hotărâtor poate pentru destinele omenirii, pentru destinele spiritului. Se luptă pentru o cauză mare, care ne depășește ca indivizi, și se deschide o eră nouă, care va fi poate al patrulea ev.

Socotim a fi pentru noi un privilegiu și un stimulent sacru a ne ști de partea de care stă și dreptatea și izbânda. Participarea neamului nostru la lupta împotriva comunismului este cea mai mare faptă de arme și de credință românească și cea mai măreață contribuție la marea carte a istoriei universale.

E P I T H A L A M

DE

ZORICA LAȚCU

Iată, fecioare din Chios, răsare Luceafărul serii.
Marea e lină, văzduhul e greu de mirezmele verii.
Torțele ard luminos și răsună de cântece casa;
Doris, frumosul pescar, în iatac își așteaptă mireasa.

Vântul suspină prin ierburi, și murmură marea cărunță;
Mândre fecioare din Chios, să ziceți cântarea de nuntă.

Tu erai cea mai frumoasă din hora fecioarelor noastre
Mulți cunoscut-au puterea privirilor tale albastre.
Mulți au dorit trupul alb și buzele dulci ca o floare,
O Kallirhoe; tu știi că pe mulți azi în suflet îi doare.

Vântul suspină prin ierburi și murmură marea cărunță,
Mândre fecioare din Chios, să ziceți cântarea de nuntă.

Doris, frumosul pescar, are o luntre cu zece vintrele
Albe, — și mreșile lui totdeauna de pește sunt grele.
Glasul lui dulce în noapte departe pe ape răsună,
Părul lui moale lucește, când trece sub raza de lună.

Vântul suspină prin ierburi și murmură marea căruntă,
Mândre fecioare din Chios, să ziceți cântarea de nuntă.

Doris, deschide, deschide să între mireasa în casă.
Tu ai să-i smulgi de pe față frumosul ei vâl de mătasă.
Noi o să ducem la templu miresme curate și miere,
Pentru Hymen Hymenaios, Athene și vajnica Here.

Vântul suspină prin ierburi și murmură marea căruntă,
Mândre fecioare din Chios, mai ziceți cântarea de nuntă.

Zeus, stăpânul cel drept, să vă dea din belșug fericire ;
Zile senine de muncă să cereți, și nopți de iubire.
Brațele albe să fie un leagăn de dulce alintare,
Pentru micuțul ce vine, ca preț al durerii amare.

Vântul suspină prin ierburi și murmură marea căruntă,
Mândre fecioare din Chios, mai ziceți cântarea de nuntă.

Nu vei mai merge cu noi în câmpiile ude de rouă,
O Kallirhoe, de-acum vei intra în viața cea nouă.
Buzele noastre surâd, dar de lacrimi ni-s genele pline,
Când vă urăm cu iubire un ultim : rămâneți cu bine.

Tace și vântul în ierburi și tace și marea căruntă.
Haideți, fecioare din Chios, sfârșit-am cântarea de nuntă.

PE AICI TRECU AL MORTII VAL

DE

V. OPRESCU

Pe aici trecu al morții val,
Al morții rânjet triumfal.

E câmpul ars și iarba crudă
De sânge și de lacrimi udă.

Jilavă, sfârtecată carne
Tot sângele din ea să-l toarne,

Pământului, stăpânului
La capătul suspinului.

Uitate-s leșuri printre gropi
Zăcând pe câmp — jentfelnici snopi ;

Un lung și muced cimitir,
Martir zăcând lângă martir,

Ingrămădiți pe raniță
Clădind o nouă graniță.

Nu-i svon, nici cântec pe poteci,
Doar fâlfâit de aripi reci ;

Al corbilor concert pustiu
Pe 'ntinsul zării siniliu.

Și-i vânăt câmpul și vărgat,
Rânjește craniul neîngropat,

A fost un om, a fost un cal...
Pe aici trecu al morții val.

M A R E A D E A Z O V

DE

PETRE PAULEȘCU

Gigantic sbucium și adânc mister
Ascunzi în tine, mare nedormită ;
Cum vii în undiri de val din cer
Și-ajungi la maluri, nimfă despletită.

Atâta freamăt și atâta grai
Tot repetat mereu de mii de ori ;
Tu mare ești asemeni unui plai
Pe care pururi urci, pururi cobori.

Simți infinitul cadentând în țărâm
Și sufletul cum fuge peste unde ;
Vin zările de litoral, se sfârm
Și eu mă'ncumet Doamne până unde !

Mă 'ndemn mereu, nainte către Tine
Și printre veacuri trec ca o șalupă ;
Neant, neant în jurul meu și'n mine
...Și apele mi-au năvălit la pupă.

Sunt obosit și nu mai pot văslî
Și marea mă îngnitate tot mereu ;
Nu-mi pasă viață dacă voi pieri
Că și sub ape este Dumnezeu.

INTRE PARNAS ȘI TABOR

RAPORTUL DINTRE LITERATURILE GREACĂ PROFANĂ ȘI GREACĂ CREȘTINĂ

DE

IOAN COMAN

INTRODUCERE

Parnasul și Taborul sunt două puncte cardinale ale străduințelor noastre spre ideal și sfințenie: din Parnasul elenic, muzele de odinioară au făcut să se răspândească până departe neîntrecutele melodii ale celor mai alese spirite ale vechei Grecii. Timp de mai bine de 15 veacuri aceste muze au cântat neînterupt și au fermecat cu armoniile lor lumea elenică și cea mediteraneană care înțelegea limba Parnasului. Aceste armonii susură încă în inima svăpăiatei noastre Europe. Din Taborul creștin, Fiul lui Dumnezeu și al Mariei din Nazaret a răspândit lumina cerească a transfigurării pentru îndumnezeirea omului și a universului. Lumina Taborului e lumina supranaturală a Tatălui ceresc spre care, prin purificare, contemplare și unire cu Dumnezeu, au năzuit și năzue milioane de creștini. Lumina taborică s'a întâlnit în armonia muzelor parnasiene în anul 1 al erei noastre. Contactul literar al grației elene cu harul creștin s'a întâmplat în momentul în care, prin apostolul Pavel și prin evangheliști, propaganda credinței creștine se adresa lumii elene. Adică foarte de vreme: în secolul I.

Ce a rezultat din contactul acestor două literaturi: elenă și creștină? Opoziție dărză la început, apropiere și prietenie mai târziu. Oricare ar fi fost însă raportul mărturisit sau nemărturisit dintre ele, fiecare din aceste literaturi s'a manifestat potrivit concepției generale despre lume și viață pe care o aveau fiecare din cele două serii de creatori ai acestor literaturi. Literatura elenă este, atât prin fondul ei cât și prin formele variate pe care le-a îmbrăcat, o cultivatoare pasionată a frumosului. Poeți și prozatori, filosofi și istorici, oratori și hierofanți, oameni de știință și enciclopediști, gramatici și panegiriști, toți urmăresc frumosul, oricare ar fi materia pe care o tratează. Chiar lucrurile sau ideile cele mai banale sunt prezentate, adesea, într'o aureolă de vrajă care smulge admirația. Adevărul filosofic, științific, moral sau politic e căutat și prezentat în muzica armonioasă a cadențelor sau a stilului. Elenii gândesc, vorbesc și scriu sub vraja frumosului. A frumosului formelor. Literatura creștină urmărește frumosul interior, acea desăvârșire ideală până la transfigurare și sfințenie. Necăutând la aspectul exterior al vieții și al lumii, literatura creștină nu se pasionează — cel puțin la început — pentru eleganța formei. Ea dorește purificarea treptată a omului interior, pentru a se înălța până la acea perfecțiune care-l face asemenea lui Dumnezeu. Pe

când kalokagathia elenică avea drept model eroi ca Heracles, Achille, Ulysse și Aeneas, bărbați frumoși, puternici și curagioși, sau înțelepți ca Nestor, Solon, Pythagora și alții, oameni inteligenți, cumpăniți și deseori vicleni, desăvârșirea creștină avea ca model ideal pe Hristos Dumnezeu care spusese: „Eu sunt calea, adevărul și viața”.

Omul ideal al Europei creștine moderne ar fi acela care ar putea să întrupeze — desigur nu integral căci aceasta nu e cu putință — cele două modele: elenic și creștin, cu precăderea celui din urmă. Iată deci cele două literaturi, elenă și creștină, sunt așa de actuale astăzi. Cea elenă, este, de bine de rău, adesea, deși fragmentar, tratată de profesori pe catedre sau de specialiști în lucrări. Cea creștină — înțeleg literatura greacă creștină din epoca de aur a patristiceii — e aproape total necunoscută în țara noastră, unde nici școlile universitare nici Biserica nu-i dau nicio importanță. Aceasta spre paguba neamului și mai ales a spiritualității noastre ortodoxe, căreia îi lipsesc izvoarele directe de inspirație și de alimentare. Creațiile literaturii clasice creștine sunt o incomparabilă comoară de frumusețe și desăvârșire. Să îndrăznim a deschide zestrea lăsată de Sfinții Părinți, mai ales în vremurile de față, când Patria luptă pentru biruința lui Hristos.

Când s'au găsit oameni cari să susțină că între cele două literaturi, elenă și creștină, există un conflict ireconciliabil și că acest conflict amenință echilibrul sufletec al studenților sau al cititorilor celor două literaturi, e bine să notăm că alarma era dată în defavoarea literaturii creștine. Susținătorii acestor teze, recrutați cele mai adesea dintre atei, francmasoni sau semidocti, urmăresc — prin ținerea la distanță a literaturii creștine — următoarele trei ținte: 1) destrămarea valorilor creștine, 2) cultul lenii, 3) heghemonia incertitudinii. Creștinismul fiind ambianța actuală spirituală cea mai puternică a Europei moderne, repunerea în circulație a creațiilor creștinismului clasic ar însemna nimicirea acelor spirite negative cari văd cu ochi răi eforturile de recreștinare ale continentului nostru. Creștinismul este religia muncii și a dragostei. A muncii de fiecare clipă și a auto-examenului de fiecare zi pentru cucerirea desăvârșirii. Desăvârșirea se obține nu printr'o formulă magică sau prin apartenența cutărei clase sociale, ci printr'o uriașă și neîntreruptă muncă. Un francmason și un semidoct urăsc munca de moarte. Ei trăesc prin legăturile de paiangeniș ale ocultelor, officii de lene și calcule inavnuabile. Aceiași oameni au oroare de certitudini, adică de principii nesdruncinate pe care se întemeiază viața oamenilor și a popoarelor. Mai mult decât literatura greacă, cea creștină a înfipt în istoria lumii o seamă de certitudini de granit, care nu se vor prăbuși în veac. Aceste certitudini jenează profund pe neprietenii literaturii creștine.

I

PUNCTE DE CONTACT

Intre cele două literaturi, elenă și creștină, sunt apropieri și deosebiri de netăgăduit, pe care numai un examen obiectiv le poate prezenta în adevăratul lor sens. Să începem cu asemănările, sau, mai precis, cu punctele de contact.

Un prim punct de contact este limba celor două literaturi. Ca și cea elenă profană, literatura creștină clasică e scrisă în limba greacă. Evident, e o limbă greacă evoluată față de cea a clasicismului elen; niciun Sfânt Părinte sau scriitor bisericesc nu va reedita pe Aischylos, Thucydide sau Platon, nu pentru că cei dintâi ar fi fost lipsiți de geniul literar al celor din urmă — dimpotrivă unii dintre ei, ca Ioan Gură de Aur, de

exemplu, au depășit pe clasicii păgâni — ci pentru că evoluția unei limbi nu permite asemenea reeditări. Cu toate acestea, limba literaturii creștine exprimă, prin vocabular și varietăți de compoziție, aceeași curiozitate logică, nuanțe și suplețe ale spiritului elenic de totdeauna. E adevărat că greaca creștină nu e scrisă totdeauna de Eleni autentici și deci nu exprimă spiritul elenic în toată puritatea lui, dar acest defect îl găsim și la mulți Eleni pur sânge, cari fie din pricina formațiunii lor, fie din pricina mediului, fie din alte pricini, nu puteau vorbi sau scrie greaca decât cu aproximație. Lucrul esențial este că, deși cu un conținut aproape în întregime nou, literatura creștină, prin faptul că se folosea de limba literaturii profane, menținea contactul strâns cu aceasta din urmă. Contact nu numai formal, de termeni, construcții, stil și alte elemente de tehnică, dar și contact de idei și valori spirituale. Oricât de deosebite ar fi problemele ce se desbat într'o limbă, ele au, fatal, anumite elemente comune imponderabile datorite unității spirituale a limbii. Deși păgân, Homer era totuși și creștin în măsura în care Biserica îl socotea, prin Sfântul Vasile și alți scriitori bisericești, isvor de pilde frumoase pentru tineri; dar privilegiul acesta îi revine mai ales grație faptului că el a vorbit cu circa o mie de ani mai de vreme limba pe care o vor vorbi doctorii și scriitorii Bisericii. Nu au, marele aed și, cu el, toți creatorii de literatură profană elenă, meritul de a fi scris o limbă care să fi ajuns instrument al Duhului Sfânt? Ar fi acordat Biserica așa de mare onoare unui Platon sau unui Aristotel, dacă acești maestri n'ar fi scris în limba greacă?

Un alt element de contact între cele două literaturi sunt analogiile de idei și atitudini general omenești desbătute în operele respective. Rare sunt literaturile în care adevărurile generale omenești să fi fost formulate mai lapidar și prezentate mai atrăgător ca în cea elenă. Aceste adevăruri au trecut și în literatura creștină, nu pentru că creștinii nu le-ar fi cunoscut din propria lor experiență, ci pentru că se înfățișau în formule de diamant. În felul acesta, literatura gnomică anonimă, fragmente din învățătura celor șapte înțelepți și alte elemente din literatura elenă circulând pe toată întinderea teritoriului unde se vorbea greaca, au servit ca puncte de plecare și, deseori, ca argumente, în desfășurarea predicii creștine. Marii pedagogi creștini recomandă cu însuflețire tineretului să se folosească de înțelepciunea profană. Cazul Sfântului Vasile e clasic în această privință.

Unele din adevărurile ontologice ale dogmaticii creștine se regăsesc în operele de geniu ale gânditorilor eleni. Sfinții Părinți explică faptul prin revelația naturală. Unii Eleni au fost, deci, creștini înainte de Hristos. Literatura creștină își apropiază și întărește elemente fundamentale de gândire și credință din literatura elenă. Cea dintâi confirmă și continuă pe cea de a doua, așa cum Origen, Grigorie de Nyssa și Ioan Damaschin confirmă și continuă, într'o măsură și într'un anumit sens, pe Heraclit, Socrate, Platon.

Autoritatea crescândă a fundatorilor de sisteme filosofice și de secte religioase în fața urmașilor și a epigonilor apropie anumite opere din literatura elenică tardivă de autoritatea indiscutabilă de care se bucurau cărțile inspirate creștine din canon și o parte din cele ale scriitorilor sacri. Autoritatea acestor opere păgâne — fără să atingă prestigiul celor creștine — făcea posibilă o comparație între ele și da, câteodată, loc la convertiri.

S'a zis că literatura creștină e o literatură a tristeții și că cea elenă profană una a bucuriei de viață, a exuberanței. Adevărul e că literatura greacă profană cultivă, în cea mai mare parte, dorul de a trăi, fascinația vieții, dar ea e întunecată, câteodată,

de mari penumbre de tristeță. Această tristeță devine obsesie în literatura tardivă elenică. Tristețea creștină nu era, în fond, decât gravitatea creștină. Ea nu însemna, ca cea păgână, un veto împotriva vieții, ci o pregătire pentru nemurire. Totuși tristețea păgână se putea purifica prin contactul cu gravitatea creștină. Amândouă se apropiau prin aceea că nu mai socoteau viața de aici drept scop.

Misticismul și sincretismul filosofico-teologic al diferitelor religii de misterii, care nu erau toate de origine elenică, cărțile sibiline, colecțiile de oracole mesianice și o seamă de alte elemente religioase care circulau intens în lumea elenică din vremea venirii Mântuitorului și după aceea apropiiau în chip firesc cele două literaturi prin operele care se ocupau cu aceste fenomene. E suficient să reamintesc că nenumăratele secte gnostice creștine care au dat atât de lucru Bisericii din primele veacuri sunt reeditarea sectelor gnostice elenice. O abundentă literatură mistagogică le alimentează și pe unele și pe altele. Fanatismul lor propagandistic s'a revărsat într'o lungă serie de opere din care nu ni s'a păstrat mare lucru, dar în care nu poți recunoaște totdeauna cu ușurință dacă textul e creștin sau necreștin. Hermes Trismegistos, Clementinele, Păstorul lui Hermas și anumite capitole din operele lui Irineu și Ipolit care combat gnosticismul fac parte din acest gen de literatură eleno-creștină.

Contactul între cele două literaturi s'a intensificat prin intrarea în arenă a apologetilor și a polemiștilor creștini și păgâni. Paralel cu lupta pe care creștinismul o ducea, pe teren politic, cu statul, el a deslănțuit o bătălie literară întâi de justificare în fața culturii elene, pe urmă de exterminare a acesteia. Inceștarea a fost crâncenă și foarte interesantă din multe puncte de vedere. Argumentele se luau, de cele mai multe ori, după metoda clasică, din panoplia adversarului. Ca să poată justifica întemeierea și dezvoltarea culturii lor, a „filosofiei“ lor, cum ziceau ei, creștinii au trecut în revistă criticând întregul patrimoniu al culturii elene. Nu totdeauna cu adâncime și de bună credință. Elenii, adică păgânii, procedau la fel. Trebuind să-și apere propriile lor poziții, și unii și alții erau obligați să se cunoască reciproc; mai exact să-și cunoască producțiile literare. La un moment dat cele două literaturi nu numai se atingeau, dar se întrepătrundeau. Julian Apostatul dă pastorale după modelul episcopilor creștini.

Punctul culminant al contactului între literaturile elenă și creștină are loc în secolul IV, secolul clasic, secolul de aur al literaturii creștine. Majoritatea marilor doctori ai Bisericii din acest secol și-au făcut pregătirea intelectuală în școlile elenice dela Caesarea Cappadociei, dela Caesarea Palestinei, dela Constantinopol, dela Alexandria, dela Athena. Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Cyrill, Sfântul Ioan Gură de Aur au trecut prin aceste școli și și-au asimilat în chip strălucit cultura profană. Performanțele lor intelectuale și excepționalul lor talent oratoric au stârnit admirația păgânilor. Neturburați de ambiții profane, ei și-au pus toată pregătirea în slujba credinței și a idealului creștin. Cunoscători desăvârșiți ai culturii păgâne, ei citează la fiecare pas din literatura elenă. Că scriu opere dogmatice, apologetice, polemice, predici, poezii sau epistole, ei utilizează, cu mâinile pline, nume, idei, argumente, aluzii sau chiar fragmente textuale din literatura profană. Mai mult decât atât: grație evoluției de câteva secole a literaturii creștine, grație imitației și emulației față de cea profană, dar mai ales grație propriului lor geniu, Sfinții Părinți ai secolului IV au creat o literatură clasică, în stare să înfrunte milenii și să satisfacă spiritele cele mai alese. Din contactul celor două literaturi, a ieșit cea mai frumoasă floare: aceea a umanismului creștin!

D E O S E B I R I

Intre cele două literaturi există însă deosebiri programatice fundamentale. Deosebiri care definesc specificul fiecăreia și subliniază rolul pe care l-au jucat. Aceste deosebiri sunt atât de structură cât și de orientare.

Literatura elenă, lipsită de revelația supranaturală, are ca obiect exclusiv omul și firea înconjurătoare. Acest om e adesea maiestos și sublim, poezii și filosofii se înalță de multe ori cu viziunea și gândul până la cele mai mari altitudini ale genului uman, la hotarul dintre divinitate și om, dar omul elenic rămâne un vagabond, un etern căutător de soluții în lumea aceasta. Minunata gândire elenică a sfredelit nesfârșit de multe taine ale vieții, ale spiritului, ale naturii și, uneori, și-a epuizat forțele în descoperiri de metode și indicațiuni de soluții fără să se oprească la vreuna. Dar omul acesta cu geniala lui gândire și cu minunatul lui simț al frumosului, după ce a isprăvit cu cercetarea asupra lui însuși și asupra mediului înconjurător, a căzut în tristețea desnădejzii sau s'a dedat la bizare speculații teologale sau la puerile practici magice. Lui nu-i licărea speranța unei lumi și a unei luminări veșnice după moarte. Natura din literatura elenică e frumoasă numai în poezia clasică; ea rămâne, în rest, fie un rezervor de forțe ostile omului, fie un câmp deschis de plăceri și interpretări. Literatura greacă profană se desfășoară numai pe plan natural și uman între cei doi poli ai sublimului simțirii și gândirii și ai abisului tristeții și desnădejzii având ca epilog sinuciderea. Zeii eleni sunt, în literatura clasică, superbe ficțiuni estetice, etice sau poetice. Ei nu reprezintă o realitate ontologică apropiată sau transcendentală, ci sunt doar niște proiectări idealizate ale omului însuși. Așa se explică de ce acești zei dau un farmec unic literaturii elene. Aceasta e cea mai frumoasă din literaturile lumii într-o bună măsură și pentru motivul că zeii eleni circulă în ea cu ușurința și cu grația celor mai frumoși și mai degajați muritori. Epopeia, tragedia, comedia, istoriografia, mitografia prezintă acești zei în nenumăratele atitudini ale omului de rând: dela bucuria cea mai deplină trecând prin toate treptele până la tristețea cea mai profundă. Zeii eleni se mișcă exclusiv pe plan natural. Platon singur a reușit, către sfârșitul vieții, să se ridice până la concepția unui demiurg unic, identic cu Ideia Binelui Suprem, dar care nu poate fi identificat cu Dumnezeuul creștin.

Literatura creștină, dimpotrivă, se desfășoară pe plan supranatural. Cărțile din Canonul Noului Testament sunt scrise nu sub inspirația naturală sub care e scrisă literatura elenică, ci sub dogoarea revelației. Inspirația germinează și se desăvârșește în contactul sympatic al spiritului cu elementele firii. Aceste elemente pot cuprinde câteodată părțile, semințe din dumnezeire, acel *λόγος σπερματικός*: în cazul în care scriitorul poate fi fecundat de această sămânță a dumnezeirii din mijlocul firii, el se află sub revelația naturală. Cărțile Noului Testament, hotărârile sinoadelor ecumenice și până la un punct operele clasice ale marilor doctori ai Bisericii, sunt rodul revelației supranaturale. Forma acestor opere e lucrul autorilor respectivi. Fondul însă e infailibil întrucât e dictat de Sfântul Duh. Dumnezeu însuși prin urmare prezidează la alcătuirea primelor opere literare creștine de seamă. Aceasta pentru că nu numai planul dar și conținutul acestor opere este nou: obiectul literaturii creștine este Iisus Hristos din Nazaret, Mântuitorul lumii. Ocupându-se cu fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu însuși, cu economia mântuirii și cu întregul complex de probleme pe care-l pun trans-

formarea oamenilor în fiii ai lui Dumnezeu și o nouă naștere a universului, literatura creștină a căpătat o orientare total deosebită de cea elenă profană. Pe când aceasta din urmă s'a oprit pe Parnas și pe Olymp, neputându-se urca, decât o singură dată — cu Platon — până în sferile cerești ale contemplării Binelui Suprem, literatura creștină s'a înălțat de pe Golgota direct la tronul lui Dumnezeu cel personal, veșnic, infinit și atotputernic. Vigoarea și clocotul deosebit al literaturii creștine se datoresc izvorului de viață ideală, care era El Iisus Hristos; nu era o ficțiune mitologică, asemenea lui Zeus sau Apollon și nici o fermecătoare abstracțiune ca Binele Suprem platonian. Fiul lui Dumnezeu se născuse undeva pe pământ, trăise în istorie, murise și înviase pentru oameni și univers. Acestea erau fapte controlate, iar literatura le înregistrase nu pentru a distra pe seniori la banchete sau a întreține dialoguri în piețe, ci pentru a îndemna la imitarea Modelului divin și la desăvârșire. Literatura creștină e orientată vertical, spre înălțimile neatinse ale cerului, căci acolo e obiectul ei: Dumnezeu și sfinții. Omul e obiect al literaturii creștine numai întrucât el lucrează să se desăvârșească și să ajungă fiu al lui Dumnezeu.

Literatura elenă punea ca scop al existenței acea minunată sinteză a binelui și a frumosului, kalokagathia, care culmina în fascinația bucuriei de a trăi. Se cunoaște răspunsul celebru pe care viteazul Achille îl dă prietenului său Ulysse în lumea umbrelor morții: „De moarte tu nu-mi vorbi mângâetor, slăvite. Mai bine aș vrea să fiu argat la țară, la un sărac cu prea puțină avere, decât aici în iad să fiu mai mare“. Ori-care ar fi ei, scriitorii eleni au oroare de moarte. Literatura elenă cultivă viața cu frumusețile și slăbiciunile ei. Ea îl învață pe om să cânte bucuria existenței și să înalțe imn lui Phoibos Apollon care dă lumină și face să rodească pământul. Literatura creștină îl învață pe om că această viață pământească nu trebuie trăită pentru ea însăși, că ea este un preambul al nemuririi. Vieța trebuie să fie o continuă exercitare în câștigarea paradisiului pierdut. Paradisul nu-și deschide porțile decât celor desăvârșiți. Iar cei desăvârșiți sunt cei curați cu inima, cei blânzi, cei plini de dragoste și cei luminați prin ostenele și suferințele nesfârșite ale vieții. Literatura creștină nu cântă așa dar frumusețile și satisfacțiile vieții de aici, ci frumusețile infaillibile ale vieții nepieritoare din lumea de dincolo. Frumusețile creștine nu sunt fizice, ci morale și spirituale: renunțarea, mila, iertarea, dragostea, ridicarea cu mintea până la Dumnezeu. Iată de ce literatura creștină nu se îmbată de bucuria vieții pământești, pe care o știe trecătoare, ci cântă, cu Heruvimii și Serafimii slavă lui Dumnezeu.

În timp ce creatorii literaturii elene profane urmăresc o nemurire pământească, orgoliul lor dorind fierbinte ca generații de-a-rândul și neamuri după neamuri să le rostească numele, autorii creștini, îmbrăcați în haina umilinței, se roagă lui Dumnezeu pentru viața cerească.

Stilul de viață recomandat de literatura elenă este mai mult aristocratic și teoretic: frumusețe și eleganță, speculații nesfârșite și diatribă. E o literatură de salon și de o rază mică de influență. Niciodată masele populare elenice nu l-au cântat pe Homer și n'au citit pe Platon. Stilul de viață recomandat de literatura creștină este lupta neîntreruptă pentru a învinge și a depăși viața, *ὁ ἀγών*, în vederea câștigării vieții nemuritoare. O luptă care purifică, desăvârșește și transformă omul în flacăra ce se înalță până la cer. Figurile ideale pe care le cântă literatura creștină sunt acelea care-și încheie viața cu aceste cuvinte: „Doamne, lupta cea bună am luptat“. De aceea literatura creștină are, mai ales în primele două veacuri, un pronunțat caracter pragmatic. Însăși filosofia și speculațiile teologale vor avea adânci rădăcini înfipte în realitatea umană.

Literatura elenă profană e națională și de castă. Oricine nu scrie și nu vorbește grecește e un barbar. Acest exclusivism a avut darul să realizeze în vreme scurtă cele mai înalte potențe ale geniului elen, dar nu toți Elenii s'au bucurat materialmente și moralmente de producțiile acestui geniu. Literatura creștină este universală și egalitară. Prin aceste două calități ea s'a adresat întregii lumi și a îmbrățișat pe fiecare, barbar, iudeu sau elen, cu aceeași dragoste.

Cu tot caracterul ei universalist și egalitar, literatura creștină a primit consemnul unei aspre discipline. Pe când literatura elenă profană se bucura și abuza de o libertate neîngrădită, cea creștină trebuia să respecte caracterul sacru al evenimentelor și cuvintelor care veneau simple sau comentate, din generație în generație, direct dela divinitățile Intemeietor. Această restricțiune care însemna, în primul rând, respectul infailibil al dogmelor, n'a dăunat întru nimic dezvoltării literaturii creștine spre forme din ce în ce mai frumoase și mai clasice. Dimpotrivă, această disciplină a promovat mult precizia și siguranța unor noțiuni și a unui stil cu care Biserica se mândrește, mai ales în operele dogmatice și omiletice. Limba ereticilor și a gnosticilor nu este cu nimic superioară celei a autorilor ortodoksi.

Limba literaturii elene profane este de o originalitate, de o suplețe și de o dexteritate formală care smulg și astăzi admirația cunoscătorilor. Puține sunt limbile păământului care să fie înzestrate cu atâta armătură logică, cu atâta muzicalitate, cu atâtea nuanțe. Limba literaturii creștine nu e, la început, atât de bogată și de armonioasă. Dar ce-i lipsește în formă, îi prisosește din belșug în conținutul ei de har și flacără. Limba sfântului apostol Pavel nu are unduirea și cadența cristalină a unui Sofocle sau a unui Platon, dar ea nu e mai puțin clasică prin dogoarea extraordinară a inimii sale: „De aș grăi în toate limbile omenești și îngerești, dar n'am dragoste, m'am făcut aramă sunătoare și chimval răsunător“¹, zice dumnezeescul apostol, vorbind Corintenilor despre cea mai înaltă virtute creștină, aceea a iubirii. Chiar când greaca creștină va ajunge culmea perfecțiunii printr'un Grigorie de Nazianz, Vasile cel Mare, Cyrill și mai ales Ioan Gură de Aur, ea va continua să păstreze o parte din parfumul evanghelic și apostolic al dragostei și al jertfei pentru cei mulți. Limba literaturii creștine e, înainte de orice, o limbă a inimii încărcată de dragostea pentru Dumnezeu și pentru oameni. Nu limba, ci duhul care o articulează interesează pe autorii creștini. O limbă fără lustru, simplă, transmite mai ușor și mai sigur adevăruri de credință, fapte istorice sau îndemnuri spre mai bine.

III

GENURI LITERARE CREȘTINE

Literatura creștină nu are *epopeie* și *dramă* în sensul elenic al cuvântului, așa cum le găsim în literatura profană. Epopeia și drama creștină au fost trăite de însuși Dumnezeu prin întruparea, moartea și învierea Fiului său Iisus Hristos. Această epopee și această dramă se continuă în Biserică prin taina Sfintei Euharistii și prin lupta și moartea tuturor atleților lui Hristos. Literatura creștină povestește această luptă și rezultatul ei în *Viețile Sfinților* și *Actele Martirilor* în *Panegirice*, *Necrologuri* și *Inscripții*. Genul acesta literar creștin e foarte împodobit cu detalii de edificare și e foarte plăcut la citit. Din nefericire, astăzi el e puțin cunoscut de marele public, necețindu-se decât în Sfintele Mănăstiri, sub numele de Pateric.

Poezia lirică are, în Biserica lui Hristos, pe Pindarii ei. Acești Pindari sunt, în

mare parte, necunoscuți, dar operele lor : imnele, cântările și rugăciunile de tot felul dela sfintele slujbe, în deosebi condacele și troparele, sunt de o frumusețe, de o adâncime și de o precizie impresionantă. Cel mai mare poet creștin din perioada clasică este, de bună seamă, Sfântul Grigorie de Nazianz ale cărui circa 20.000 de versuri echivalează cu o Iliadă și jumătate. Imitația după poezii clasice elene este evidentă, dar unor forme de cele mai multe ori vechi el de toarnă conținut nou din toate domeniile spiritualității creștine. Grigorie, cel dintâi, scrie poezii în metru nou popular. Fără să atingă înălțimile muzei gregoriene, dar ținându-se de aproape în pasul lui sau continuându-l onorabil, pot fi menționați Synesios, Efrem Sirul, Apollinarie, Ioan Damaschin, Roman Melodul și alții.

Istoriografia e reprezentată, la început, de încercări timide și imperfecte de a consemna fapte și nume care jucau un rol mai de seamă în istoria Bisericii. Aceste încercări se găsesc nu numai în lucrări din cercurile ortodoxe, ci și din cercurile eretice sau profane. Trebuie multă competență și multă migală cuiva ca să strângă materialul documentar dela Faptele Apostolilor până la Eusebiu, în prima jumătate a secolului IV. Eusebiu și alți istorici ca : Socrate, Sozomen, Teodoret etc., ne dau de cele mai multe ori fapte precise — nu totdeauna din izvoare de mâna întâi — dar au și tendințe parenetice.

Oratoria, sau, mai exact, predica și omilia, sunt un gen foarte dezvoltat în literatura creștină. Misionarii având a răspândi cuvântul evanghelic până departe, au cultivat în mod fatal alocuția și predica. Dela Sf. apostol Pavel până la cel mai mare predicator al tuturor timpurilor, Sf. Ioan Gură de Aur, oratoria a urmat o linie de desăvârșire pe care o surprindem cu ușurință în predicile marilor păstori ai Bisericii. Oratoria creștină e un lucru cu atât mai mare, cu cât sora ei, oratoria elenă, ajunsese, încă din vremea elenistică, o infamă caricatură a ceea ce fusese altădată gloria Athenei. Încercările de reabilitare făcute printr'un Libanios n'au dus la niciun rezultat. Vorbitoarii creștini de astăzi au modele neîntrecute în predicile și omiliile marilor oratori ai Bisericii.

Filosofia, sau, în termeni teologici, dogmatica, a atins adevărate performanțe prin oameni a căror știință uimește și astăzi. Clement Alexandrinul, Origen, Athanasie, Grigorie de Nazianz, Grigorie de Nyssa, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Cyrill al Alexandriei, Cyrill al Ierusalimului sunt gânditori și erudiți profunzi cari pot sta alături de cele mai subtile minți ale filosofiei clasice elene. Gânditorii creștini secondați de sinoadele ecumenice au încheșat sisteme de filosofie oficială sau mai puțin oficială a Bisericii, determinați, în primul rând, de rolul din ce în ce mai covârșitor al spiritualității creștine în formarea unei noi culturi, pe urmă de orgoliul filosofiei elene, care privea cu dispreț simplitatea și credința creștină, în fine de eflorescența sistemelor eretice și gnostice. Gândirea creștină pleacă nu dela ipoteze sau dela principii abstracte, ci dela faptul istoric al mântuirii lumii prin Iisus Hristos din Nazaret. În jurul acestui fapt, gânditorii grupează o întreagă armătură de fapte și idei, care prezintă creștinismul ca pe cea mai desăvârșită filosofie. Cu ajutorul unora din adevărurile etern omenești, cu elemente din Vechiul Testament care a profetisit pe cel Nou, cu elemente din gândirea elenă profană, în deosebi din Platon, dar mai ales cu Iisus Hristos însuși, clasicii creștini durează un puternic sistem de filosofie a mântuirii, care culminează în Ioan Damaschin.

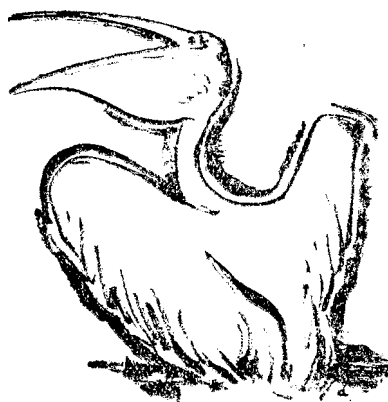
Polemica e un gen literar ieșit din nevoile de luptă ale creștinismului. Având a răspunde unor provocări și atacuri din partea păgânilor, a iudeilor, a ereticilor și a

gnostecilor de tot felul, elitele creștine s'au înarmat cu argumente istorice, raționale, morale, religioase ș. a. pe care ascuțindu-le și sistematizându-le le-au așezat în ordine de bătae împotriva adversarilor. Acești adversari, spirite subtile și îndrăznețe, n'au rămas niciodată datori cu replica. Polemica aceasta creștină, elenă, iudaică și eretică are, pentru noi, meritul de a ne înfățișa analize ample ale culturilor taberelor în conflict. Aceste analize sunt, evident, polemice, și noi trebuie să ținem seamă de lucrul acesta. Ele nu au însă, pentru aceasta, un interes mai puțin prețios. Polemica a rafinat limba, subtilizându-i noțiunile, perfecționându-i perioadele și mărindu-i capacitatea spirituală.

Genul *epistolar* e tot așa de dezvoltat ca oratoria. Legăturile neîntrerupte dintre comunitățile creștine, nevoia de a catehiza la distanță, interesele și afecțiunea dintre prieteni, dintre rude, dintre mărturisitorii aceleleași credințe, dorința de a răspunde la o nedumerire doctrinală și alte imponderabile ale vieții au provocat o foarte bogată literatură epistolară. S'au scris mii de scrisori. Unii autori creștini au o corespondență mai bogată chiar decât Cicero și Seneca. Valoarea acestei corespondențe este inegală; și ca fond și ca formă. Sunt însă unele scrisori în care clocotește puternic viața personagiului respectiv sau a veacului său. Stilul unora dintre ele e de o frumusețe clasică. Ele se citesc cu o plăcere neistovită.

CONCLUZIE

Între Parnas și Tabor, între literatura elenă profană și cea elenă creștină, sunt asemănări și deosebiri care subliniază pe deoparte elemente etern omenești, iar pe de alta originalități, care fac onoare nepieritoare fiecăreia din aceste literaturi. Dar între ele nu există abis, ci legături puternice de continuitate, literatura elenă profană a atins cele mai înalte culmi posibile ale geniului omenească în domeniul frumosului și al gândirii. Această literatură a dat maximum omenească. Literatura elenă creștină, plecând de la frumusețile interioare ale sufletului, a depășit Parnasul și Olympul, înălțându-se până pe piscurile Taborului și de acolo până la tronul lui Dumnezeu. Frumusețea și gândirea literaturii elenice sunt, adesea, pedestale de pe care literatura creștină își ia sborul spre corul Heruvimilor. Literatura creștină desăvârșește până la sfințenie și îndumnezeire pe omul pe care literatura elenă profană îl ridicase până la geniu. Literatura elenă cântă pământului și frumusețelor lui, literatura creștină cântă cerului și lui Iisus Hristos.

C R O N I C I I D E I, O A M E N I, F A P T E

INVITAȚIE LA ROMANUL ITALIAN

N'aș vrea să amestec în rândurile acestea niciun fel de emoție extraestetică, niciuna din impresiile, atât de ușor cuceritoare, pe cari ni le dăruiesc unele aspecte ale naturii și cari falsifică atât de supărător și atât de des emoțiile simple și pure ale operelor de artă. Deși în receptarea frumosului artistic intervin întotdeauna senzații străine, produse mai ales de acele asociații despre cari, mi se pare, esteticianul german G. Th. Fechner, s'a ocupat cel dintâi. Cer scuze de astă dată pentru o introducere pe care aș fi vrut să nu o scriu, pentru a mă menține între marginile cele mai stricte ale obiectivității estetice. O scriu totuș, pentru că nefiind un om de știință, îmi place să încerc sentimente, științific nepermise.

În minuțioasa și bogata sa „Călătorie în Italia”, Goethe a cules date esențiale în alcătuirea personalității sale de scriitor, lăsându-se impresionat și influențat de un peisaj natural care a contribuit la perfecționarea peisagiului său artistic. Acelaș lucru îl poate reedita orice muritor al vremii noastre. A merge în Italia înseamnă a deveni un om nou, în sensul cel mai bun al cuvântului, afară doar dacă prea adânci tare sufletești te împiedecă să simți ceea ce vezi. Am cunoscut astfel la Roma un om pe care priveliștea cotidiană a Coloseumului nu-l împiedeca să mănânce pepelele galbene cu mâna și să scape pe jos bucățile cele mai frumoase, pentru a le căuta apoi, cu frenezie patrupedă, printre picioarele scaunelor și ale vecinilor de masă. Pentru astfel de oameni însă, nu există niciun fel de frumusețe, decât aceea minoră a banului, așa încât prezența lor nu influențează concluziile acestor rânduri literare. Vreau să spun că peisajul italian, dacă nu te transformă din scriitor romantic în scriitor clasic, dacă nu-ți provoacă dispoziții creatoare, în cel mai umil caz te convinge să încerci a căuta frumosul italian sub toate formele lui. Cel ce scrie aceste rânduri, de pildă, a avut im-

ginea întreagă a literaturii italiene pe o stradă din Roma, într'un copleșitor amurg de vară, ieșind dintr'o librărie modestă, cu patru volume sub braț și cu un prieten mai bătrân alături. Iată deci că, uneori, împotriva rigidelor teorii estetice, esteticul începe dela extraestetic.

La sfârșitul celor patru cărți, cari deveniseră pateruzeci, după un an de lectură, concluzia s'a impus dela sine: romanul italian, de-a-supra celui francez, german, englez sau român, ocupă astăzi primul loc pe scara literară a Europei. Deprinși să ne subestimăm și să avem o îngustă și încăpățanată admirație numai pentru cărțile editate la Paris, noi am trecut pe lângă romanele italiene, fără să le simțim măcar prezența, fără să bănuim că dincolo de Duhamel sau Giraudoux, de Morgan sau Galsworthy, de Montherlant sau de Maugham, aceeaș sinistră și poleită mediocritate londoneză, trăia marea literatură a unui Panzini, a unui Palazzeschi, a unui Bontempelli sau Malaparte. Deși foarte mulți Români posedă azi destule cunoștințe de limba italiană, puțini sunt aceia cari se învrednicesc a trece pragul frumoasei librării din calea Victoriei pentru altceva decât a cumpăra o scrumieră de Perugia sau un serviciu de ceai. Poate e în ignoranța publicului nostru față de literatura italiană și vina imensă a editorilor bucureșteni cari tipăreau acum câțiva ani cumplitele cacofonii ale lui Ștefan Zweig și cari tipăresc azi, cu aceeaș doză de ignoranță culturală și de subtilă speculație negustorească, palidele clișee tropicale ale domnului Somerset Maugham.

Dacă un cunoscător al literaturii franceze moderne și al celei italiene deopotrivă ar face o paralelă între romanul francez actual și cel italian, ar ajunge la concluzii destul de surprinzătoare. Ar observa mai întâi că scriitorul francez, cu excepția poate a lui Jean Giono, e atât de beat de subiectivism încât romanele lui nu

sunt decât serii nesfârșite de notații personale cari răpesc curgerii monotone a acțiunii orice ritm epic, transformându-le în jurnale intime, foarte interesante și, mai ales, foarte bine scrise, însă lipsite de orice valabilitate romanească. Numeroasele volume cari constituiesc ciclul „Chronique des Pasquiers”, al lui George Duhamel, au aerul unor confesiuni, ca și acelea grupate în jurul faimosului Salavin, personajiu creat de același Duhamel care rămâne totuși mai departe de lirism decât confirații săi. Jean Giraudoux și, ca și el, Jacques Chardonne, intitulează romanele poemele lor în proză, pline de surprinzătoare „trouvailles”-uri psihologice și compuse într-un stil fără curus, însă lipsite de orice schemă epică. Henry de Montherlant e un superb cavalier al condeiului, mânduind o limbă de o admirabilă supleță, stăpânind un dialog sintetic, aproape pirandellian, însă dincolo de forme, cauți în van un fond care nu face decât să oscileze pe marginile etice.

Am în față un roman de Jacques Chardonne, din care transcriu la întâmplare un pasaj scilicet, însă fără nicio legătură cu paginile precedente. Dacă autorul n'ar fi fost dispus să-l scrie, lipsa lui nu s'ar fi făcut în niciun fel simțită :

„J'irai au théâtre ce soir. La dernière fois, je n'ai pu écouter la pièce plus de trois minutes, tant les acteurs me choquaient. Ils étaient excusables. Comment prononcer une phrase d'un ton juste, quand il faut se faire entendre d'une assemblée? C'est moi qui eu tort de partir. Si j'étais resté, ils m'auraient convaincu. Il n'y a pas d'art qui ne choque, au premier contact”.

Fraze scurte, observații vii, fine, inteligente. Acțiunea însă trenează dela o pagină la alta iar interesul lecturii se menține numai datorită metaforelor, comparațiilor și salturilor psihologice. Cineva își spunea că Chardonne e scriitorul preferat al femeilor. Auzisem însă, același lucru despre Montherlant care le posedă inteligența biciuindu-le ca un Savonarolla.

Iată-i acum pe Italieni: „Sorelle Materassi” a lui Aido Palazzeschi descinde din cel mai bun Balzac. Totul vine din adânc, oamenii, lucrurile, peisagiile, totul se ține în picioare, se înlanțue, curge, ca un fluviu care știe unde va ajunge și dece. Personajile, chiar și cele secundare, au profiluri tari, bine conturate și trăiesc de-a-lungul paginilor urmărind scopuri precise, logice sau nelogice, însă întotdeauna angrenate în marea frământare a romanului. Din punct de vedere plastic s'ar putea asemăna romanul francez cu pictura lui Claude Monet, iar cel italian cu afrescurile lui Filippo Lippi sau

Ghirlandajo. Chiar atunci când depășește realitatea, luând un aer de satiră ușoară și de umorism, ca în acel spiritual și adânc „Io cerco oglie”, de Alfredo Panzini, sau „Gelsomino, buffone del re”, al aceluiași, romanul italian își păstrează calitățile primare, rămânând angrenat în epic prin ceea ce are mai bun și mai durabil. Iar când atinge culmile aceluiași fantastic metafizic și rece, din cărțile lui Massimo Bontempelli, el nu încetează de a rămâne ancorat în aceleași limite tradiționale. Chiar atunci când atinge limitele fantasticului, mutându-și personajile din spațiul obișnuit, în luciul de dincolo de oglindă („La scacchiera davanti allo specchio”), Bontempelli păzește cu grijă principiile artei sale. Jocul acesta se urmează până la capăt. Copilul care a pătruns în luciul oglinzii și a găsit dincolo de el toate persoanele cari s'au oglindit vreodată acolo, bunica, lucrătorii cari reparaseră odaia, un hoț care pătrunsese noaptea în casă, precum și toate lucrurile din jur, se întoarce în lumea din care plecaseră după ce descoperiseră legile precise ale lumii de dincolo. Fantasticul lui Bontempelli nu dezertează niciodată din epic. Iată dece formula lui Bontempelli a putut da nu numai nuvele dar și romane, la fel de bine închegate și la fel de justificate literar. Romanul lui Giraudoux de pildă, nu are niciun fel de justificare literară, nu se integrează în niciun gen, ci plutește între introspecție, poezie și joc, fără a izbuti să se oprească nicăieri. Și Flaubert spunea odată că vrea să scrie un roman fără conținut, un roman al stilului perfect, al imaginii gratuite și al frazelor cadente. Însă nu l-a scris niciodată, căci conștiința sa de artist l-a împiedecat să o facă. Urmașii săi însă, au crezut că pot da viață unui exces de fantezie.

Asta ar descoperi cineva, comparând cele două literaturi surori, cu desăvârșită obiectivitate critică. Renunț la alte paralele, căci ar însemna să încalc domeniul prea întins și prea special al literaturii comparate. Gândind puțin la romanul românesc nu poți să nu faci totuși unele reflexii comparative. Scriitorii noștri de proză, închiși adesea în formule învechite, după cari romanul trebuie să fie o frescă completă a momentului social, politic și așa mai departe, au încetat de a scrie, sau de a publica, din teamă față de rapiditatea cu care s'au schimbat la noi regimurile și convingerile și din grija de a nu fi astăzi inactual și periculos ceea ce ieri era actual și legal. Ca și cum literatura ar fi o instituție parlamentară sau ca și cum calitatea de romancier ar fi identică aceleia de șef de birou sau de prefect de poliție, funcții

cari implică astăzi un anumit grad de adeziune politică!

Iată de ce romanul românesc se află în criză și iată de ce îmi place să scriu despre romanul

italian care a înțeles că puterea lui stă în puritatea lui.

VINTILĂ HORIA

Viena, Noembrie 1941.

LITERATURA ȘI SUFLETUL ROMÂNESC

„Mistica este tot atât de veche ca însăși religia; o întâlnești pretutindeni unde religia și apariția ei caută să se sloboadă din legăturile naturale, către mai înalte forme de viață”. Așa își începe Rudolf Franz Merkel cartea lui despre „Die Mystik im Kulturleben der Völker”, apărută recent în colecția „Europa-Bibliothek”. Cuvântul este deci al unui laic, rostit în cadrul unor preocupări care n’au comun cu religia decât adevărul onest și just formulat. Inadins am evitat autoritatea oarecum profesională a marilor specialiști în materie al căror cuvânt, deși mai greu într’o discuție documentară, în cazul de față ar fi fost poate întâmpinat cu rezerva pe care o împrumută întotdeauna intelectualul român, care n’are încredere în ceea ce coboară din înălțimi care întrec zarea lui culturală. Deci, n’am folosit decât un nume care circula printre preocupări comune culturii contemporane, cu metodă științifică verificată în cercetări și concluzii, care nu tind să convertească pe nimeni, dar care conving pe oricine, că’n viața popoarelor, în cultura lor, mistica este o dimensiune spirituală pe care n’o poate neglija decât perspectiva retezată a culturii mecanice, la care ne-a împins moștenirea, exaltată de noi până la absurd, a raționalismului veacului trecut. Cât de uscat pozează intelectualul român, în ceea ce are el mai consacrat, din pragul lucrării lui Merkel! Despre cuprinsul acestei cărți va trebui să scriem altădată, fiindcă acum ne frământă altceva.

Se știe că marile războaie, peste răsturnările sociale și politice, zgudue adânc și sufletul popoarelor prinse în vârtoarea lor. Dacă s’ar scrie istoria acestor războaie cu fruntea plecată peste vijeliile sufletești, care bat crâncen, după ce tunurile tac, s’ar înțelege mai just și mai deplin sensul spiritual al istoriei, care fiind — în concepția curentă — doar înregistrarea faptelor concrete, ghicite în cauze formulate în cancelariile diplomatice și constatate în efecte menționate în comunicate de război, amplificate cu deplasări de hotare și surpări sau reabilitări de state, nu înregistrează nimic aproape din ceea ce alcătuește însăși substanța, esența acestei istorii. Fenomenul acesta este și el un fruct al rafinării intelectuale moderne. Cine deschide istoria popoarelor vechi, scrisă de contempo-

rarii evenimentelor de atunci, este impresionat de marele rost pe care-l are în desfășurarea evenimentelor viața sufletească a acelor popoare. Dacă cineva ar avea ciudata cutezanță să stoarcă istoria acelor vremuri de toată reveneala ei spirituală, până la a rămâne din ea numai faptele concrete, cred că nimic n’am mai putea înțelege din ceea ce știm astăzi despre adevărul istoric al acelor vremuri. Fiindcă fără *energia* spirituală care plămădește istoria, evenimentele istorice n’ar avea niciun înțeles și nici n’ar fi posibile. Ei bine, această energie, care frământă veșnic viața și care-i dă sens și consistență, nu-i mai puțin vie astăzi în istoria lumii, decât a fost altădată. Formulată precis în desfășurarea ei, ești constrâns să-ți găsești o cauză și să-ți afli un sens și astfel iată-te silit să împingi istoria înspre teologie. Pentru că sufletul lumii și al istoriei coboară dela Dumnezeu, oricât de protivnice s’ar strădui să pară faptele, iar sensul istoriei te împinge tot înspre cer, oricât s’ar sili istoriografia să-ți neutralizeze finalitatea. Căci nimic în lume nu se petrece la întâmplare, iar libertatea absolută este o iluzie. Există o libertate în cadrul unor perspective eshatologice, pe care nu le poți depăși, ci doar ai libertatea de-a năzuți către una sau alta dintre ele. Condiția aceasta existențială este proprie individului, dar n’o pot ocoli nici popoarele. Și astfel istoria trebuie să se recunoască pe una din aceste poziții.

Problema aceasta nu e nouă. Cine răsfoește literatura veche creștină, ca să nu mai pomenim de cea păgână, în care zeii — mandatarii cerului — luptau la cot cu închinătorii lor, și cine se oprește la concepția medievală a istoriei, află că astăzi trăim o sincopă a concepției teologice a istoriei.

Nu însă numai războaiele fac obiectul istoriei. Este și aci o urmare atât de firească de altfel a concepției sectare istorice. Intr’adevăr, dacă epocile războinice au preferință în studiul istoriei, iar restul vieții unui popor aproape nu contează decât ca anexă de tranziție, faptul dovedește încă odată că suntem robii faptelor concrete, care parcă n’ar putea fi vădite decât de ură și sânge. Ceea ce nu poate fi identificat sub viziunea macabră a câmpului de luptă, greu se ridică până la cinstea pomenirii istorice.

Și totuși, viața este mai substanțială, mai adâncă, mai vie așa zice, în scurtele ei răgazuri de pace, decât în desele accese războinice. Numai că războaiele vădesc ceea ce este treaz și profund în viața unui popor. Războiul actual a verificat acest adevăr în viața poporului nostru. Materialul documentar în această privință este imens și ți-l poate furniza țara întreagă. Nu știm dacă s'a încercat o sistematică selecționare a acestor prețioase documente. Știm însă că cineva, care a făcut cenzura corespondenței de front la București, d. Al. Lascarov-Moldovanu, a strâns într'un volum parte din această corespondență, care mărturisește duhul românesc și creștin al țării. Biserica, pentru care aceste documente ar constitui o arhivă de cunoaștere reală a sufletului românesc, de ne bănuită utilitate pastorală, nici n'a sesizat măcar faptul. Rămâne să dăm altora cinstea aceasta. Ceea ce oferă însă sufletul răvășit al țării, în clipa aceasta, trece pe plan de multiplă însemnătate și te silește să osândești cu toată scârba pospaial sociologic și cultural al ateismului nostru intelectual. Căci ostașul pe poziție de luptă, rănitul în recuegerea spitalului, mama sau soția în satele pustiite de voinici, comandantul sub foc, preotul în amvon sau în spital, românul întreg, în toată complexitatea vieții lui, s'a regăsit în vârtoarea unui misticism creștin pe care uneori l-am negat, alături doar l-am bănuț și prea arareori am cutezat să-l mărturisim. Faptele din care acest adevăr înflorește viu și proaspăt sunt emoționante și fiecare le poate cunoaște din gura unui rănit, din nădejdea sfântă a unui erou scăpat din urgia frontului. Se poate cunoaște mai cu seamă din imensa rugăciune a țării, care a îngenuchiat toată, cu aprinsă nădejde 'n ajutorul lui Dumnezeu. Nu știm dacă Bisericile acestul neam au mai fost cândva atât de năvălitate de credință și nădejde ca'n vremea noastră. Și nu știm dacă credința românească a mai plâns vreodată cu atâtea lacrimi. Au fost ceasuri de atâtea transfigurare, de atâtea rugăciune, încât îți era rușine să bănuști că nu vom învinge. Asta aici acasă.

Dar acolo sub iadul tunului? Nu mai exista altă nădejde pentru nimeni, dela cel mai smerit ostaș, până la comandant, decât prezența preotului, care era socotit ca o cazemată sufletească, din țaria căreia căpătăm toți țarie, fiindcă în prezența morții preotul era mărturisit de ostașul român, răspicat și pe față, ceea ce îl socotește el acasă, în viața lui românească de totdeauna. Să nu mi-se spună că este vorba de-o împrejurare specială, care denaturează

sau alterează sufletul omului, ci este vorba numai de-o mai vie trezire a ceea ce trăește așezat și fără șgomot în viața obișnuită a neamului nostru. Fiindcă mai deoparte, era ostașul german, catolic sau protestant, al cărui sprijin, mai mult decât rugăciunea sau preotul, era casca de oțel și tancul. Intrebați pe cei cari au iscodit treaz aceste lucruri. Și întrebați țara toată și ascultați mărturisirea vremii, în toată uriașa ei vârtoare. Este o mărturisire în articulația căreia țara noastră se actualizează viu, în credința ei creștină. Este, dacă vreți, o deștep-tare dintr'o trândăvie sufletească, în lumina căreia poți afirma ceea ce până acum puteai documenta numai folkloric și sociologic, anume, că poporul românesc este mistic în creștină-tatea lui.

Fără îndoială că nu este vorba de-un misticism luminat, în care adevărurile de credință să fie cristale mintale, cu ajutorul cărora românul să-și poată etaja dialectic spiritualitatea lui, până la mistuire în flacăra dragostei cerești. Nu, este vorba de-un misticism trăit, fără participare prea vie mintală, ci cu adâncă participare lăuntrică, la tot ceea ce el știe că trebuie să fie Dumnezeu, oricât de sumară ar fi această știință creștină a lui. Poți spune, că 'ntr'o anumită măsură, este asemenea pânzei, prin care trece unda și-o nălbește, fără ca ea să-și dea seama. Totuși, dacă am rămâne la această analogie, n'am pricepe aproape nimic din viața religioasă a românului, care vâdește, în desfășurarea ei adâncă, un ritm aproape liturgic. Căci această viață, în unghiul de exaltare al vremii pe care o trăim, te silește să bănuști că nu-s multe neamuri creștine, în traiul cărora să bată atât de adânc duhul Evangheliei și poate că dacă Rudolf Franz Merkel, de care am amintit, s'ar fi aplecat, în cercetările sale și asupra noastră, ar fi mărturisit, spre rușinea intelectualului român, că istoria românească, cea din adâncul vieții și a veacurilor noastre, înscrisă și nemărturisită de nimeni, este un uriaș monument de împlinire creștină, fie și naiv, ca o precistă zgrăvită stângaci, dar în caldă rugăciune. Căci niciun român nu s'a oprit onest și cu pasiune asupra acestor străfunduri românești. Ceea ce a făcut „Gândirea” înseamnă doar drumuri deschise înspre funduri neajunse încă. „Creștinismul românesc” al D-lui Simion Mehedinți bate sfios la suprafață, deși dă'n răzoare bogate din coama cărora îți e ușor să pornești mai adânc. De curând cineva se tânguia într'o revistă că ortodoxia încă n'a fost de nimeni just și cu adâncime prinsă'n literatura noastră. Și cu dreptate, dacă dăm

d-lui Victor Papilian cinstea de a fi împlinit acest lucru în cele două opere ale sale: „In credința celor șapte sfeșnice”, și „Cerurile spun”, aceasta din urmă, mister de luminoasă și justă viziune ortodoxă, precum și în nuvela „Vecinul”. Restul literaturii noastre, chiar când vrea să fie ortodoxă, utilizează elemente ortodoxe, dar n'a izbutit până acum să prindă o viziune ortodoxă, într'o felie de viață românească.

Este într'adevăr un fenomen foarte ciudat că scriitorul român, lăstar al acestui popor creștin până la misticism, a izbutit să evadeze atât de victorios din duhul pământului acestuia, scriind frumoase romane de mistică indiană, sau de plină viață japoneză, fără să poată scrie o carte măcar de literatură ortodoxă. Este o tristă socoteală culturală asta, ca după un veac și jumătate de cărturărie luminată, să nu existe o frescă literară autentică și plină, a sufletului românesc. Să nu ne înșele nici Filimon, nici Duiliu Zamfirescu, nici Liviu Rebreanu, nici Cezar Petrescu, nici alții. Suflet românesc nu înseamnă numai licheliism parisiian sau dragoste de brazdă, nu înseamnă numai ciocoism și desrădăcinare, sau fanatism agrar, și nici

numai haos sufletesc și dragoste de țară, precum nici numai pasiune erotică, fie ea oricât de rustică. Toate aceste aspecte, unele apuse odată cu epoca în care s'au zămislit, altele veșnice, nu prind mai nimic din marea realitate spirituală românească, în căuntruul căreia sunt atâtea ispite literare, încât te miri că abia câțiva poeți le-au bănuț doar. Iată de ce am zăbovit asupra sufletului românesc, sub curba de urgie a războiului care l-a răscolit atât de adânc. Se zbat aici viziuni și frământări care se vor prinse'n epopee. Noi nu avem o epopee națională, nu numai a pământului, dar și a cerului românesc. Și avem o seamă de condee de vâjnoasă respirație epică. N'avem poate un asemenea condeiu care să fie și creștin, căci despre sufletul creștin al României nu poate scrie cu justă înțelegere decât un creștin.

Toate lucrurile acestea mi-au fost răscolite de gândul că războiul odată sfârșit, va începe fireasca literatură de tranșee să năpădească editurile. Și-au fost sub foc mulți scriitori. Nu va fi bătut sub fruntea niciunuia viziunea grandioasă a duhului românesc? Intreg, cu pământul și cerul lui?

NIȚA MIHAI

C R O N I C A L I T E R A R Ă

RĂZBOIUL ÎN LITERATURĂ. — Războiul este o poartă de intrare într'o altă umanitate, poate chiar o condiție de a fi a omenirii. Războiul este o exaltare epică, un paroxism al firii, un entuziasm colectiv, o desfășurare de forțe magnetizate de o voință conducătoare, însuflețită de un ideal, peste care se întinde mâna protectoare a fatalității. Tragedia războiului promovează tipul dinamic și solar: eroul. Din splendoarea abnegației, din sublimul curajului este plămădită natura eroului. Pe acest om, — exemplar al desăvârșirii, — l-a pus în evidență epopeia antică, și găsim în Iliada și Odiseia întreaga concepție despre lume și viață exemplificată de eroismul omului ridicat la o valoare maximă prin puterea voinții.

Dacă din aceste cuvinte liminare putem desprinde stilul spiritual al războiului, nu ne vom feri să recunoaștem că în literatura modernă acest episod de epopee a degenerat într'o dramă individualistă. Omul în războiu își răscolește avatarele, se lasă subjugat de instincte primare, și zăcămintele animalității ancestrale premerg problemelor de conștiință morală. Acest fel de a înfățișa războiul este caracteristic vicleniei și perfidiei secolului XIX, Romantismul a făcut

din sublimul eroului de epopee un aventurier îngâmfat, un exaltat al declamației retorice, cu acele atitudini ridicole de cabotin într'o scenă tenebroasă de conspirație și lașitate. Naturalismul a desăvârșit această concepție, boscorodind reziduurile trivialității, și vulgarizând ceiace omul are mai brutal și mai hâd, s'a tăvălit în noroi și barbarie.

Emile Zola, documentar, arhivistic și istoric, risipind o muncă de șoarec de bibliotecă, a conceput romanul războiului din 1870, după o stratagemă umanitară potrivnică spiritului patriotic.

Tributar tradiției zolasiste, Henri Barbusse n'a văzut în războiul dn 1914 decât prilejul de ură al omului dezaxat și pulverizat în instincte elementare de cruzime și bestialitate.

Când citim *Le Feu* avem impresia că destinul eroic al Franței carolingiene a decăzut în neagra melancolie a pacifismului sfâșiat ca o cârpă murdară de pândarii revoluției comuniste. Literatura degenerază stupid în politică. Romanul are o teză, este tendențios și programatic, și oricât ar încerca anumiți critici de artă să-l salveze valoarea prin anumite pagini a vieții din tranșee, concluzia lui Barbusse îi dezarmează pe toți.

„Singura voce umană care se armonizează cu însăși natura, — spune el, — muzica simfonică a răsăritului de soare, este cântecul *internațional*”. Iată-ne așa dar în plină întrunire comunistă, cu pumnii strânși și cu fleandura roșie a Internaționalei sub scutul protector al lui Karl Marx.

Cu astfel de romane, literatura războiului n'a înregistrat nici un progres. Fenomenul biologic, istoria și ficțiunea literară îngemănate într'o operă de artă, trăirea efectivă a experienței personale cu evocarea momentelor de exaltare a voinții și a puterii n'au putut inspira pe un scriitor francez nici în 1812, nici în 1870, și nici chiar în 1914. Georges Duhamel, doctor și psiholog, dar artist într'ale scrisului indeletniciri, a văzut numai o parte din ceace se poate cuprinde în complexitatea războiului. El a zugrăvit, — în *Vie de martyrs*, — suferința omenească și sentimentul chinului al morții, — dar repet, acesta este numai un aspect, și nicidecum episodul cel mai însemnat.

Cititorul îndemnat de actualitate, și dornic să cunoască literatura războiului, va fi nevoit să se oprească la *Războiu și Pace* al lui Lew Tolstoi, cu nădejdea că poate aici va găsi fresca amplă și colorată, cu reliefuri de columnă antică a campaniei lui Napoleon în Rusia. Ceace impresionează poate în primul rând este darul portretistic al romancierului rus. O serie de figuri istorice: Napoleon, Francisc II Impăratul Austriei, Alexandru Țarul Rusiei, Kutuzov și Marat, Rostopcin, guvernatorul Moscovei, sunt zugrăviți cu o nuanță de ironie și batjocoră, vrând să-i arate altfel, dar prin ei înșiși, oameni de prisos care n'au fost altceva decât o jucărie a destinului. Tolstoi avea și el o concepție despre războiu, și credea anume că popoarele își făuresc singure istoria, că pe deasupra voinții conducătorilor și a științei marilor strategii există o fatalitate a norodului, și nimic mai firesc decât această credință când vedem că Napoleon învingătorul se reîntoarce trist și obosit din campania din Rusia. Tehnica acestui roman este însă bine susținută. Sunt detalii care nu scapă nici celui mai perspicace istoric; amănuntele bătăliei dela Borodino, cu hărți și pictura peisagiului, concurează un capitol de tactică militară din istoria războiului. Studiat și amănunțit cu documente și date precise, romanul lui Lew Tolstoi păcătuiește prin concepția mistică a filosofiei religioase: omul are două fețe, una angelică și alta demonică, una serafică și alta infernală. Din întrepătrunderea lor, care merge până la contopire, se arată sub aceeași mimică un produs hibrid și grotesc de om batjocorit de viața pământească și inutil în fața

eternității. La Gogol și la Dostojevski vom regăsi aceeași filosofie, caracteristică spiritului culturii rusești din secolul al XIX-lea.

Am semnalat numai câteva momente din literatura războiului, și a venit vremea să ne întrebăm cum se situează scriitorul român în fața acestui fenomen. Izvorât din nevoia personală de a se realiza într'o operă de vastă proporții, — romanul *Intunecare* al d-lui Cezar Petrescu rămâne mai mult ca frescă de moravuri, cronică a moravurilor sociale din epoca premergătoare a războiului și de după războiu.

Două lumi se confruntă în drama eroilor: lumea de pe front și cea din spatele frontului. Unii urmăresc războiul cu stegulețe pe hărți, formulând ipoteze și pronosticuri, alții trăesc războiul, în tranșee sub focul mitralierei și a bombardamentelor de artilerie. Alexandru Vărdaru, om de acțiune, dinamic, cu o influență stenică, neconținut preocupat și totdeauna zâmbitor, este un specimen caracteristic al marelui burghezii liberale și în el se oglindește o întreagă categorie socială și politică. În Radu Comșa, dela început dezorientat în fața acestei lumi, omul pe care războiul îl adâncește în propriul lui destin, ghicim dela primele pagini evoluția lui ulterioară, întrucât devine un desrădăcinat incapabil să se adapteze la o nouă viață și să-și făurească prin voință o modalitate de existență, indiferent cum, împotriva sau alături de societatea contemporană. Dragostea dintre el și Luminița, este iarăși confruntarea dintre cele două lumi. Una dispăre sub cicatricea hădă și diformantă a infirmității de războiu, alta folosindu-se de ispită vieții comode și lipsită de griji aleargă după belșug și confort domestic. Deoparte eroii cu tragedia lor sufletească, de cealaltă parte hienele care adulmecă prada incapabilă de a reacționa. Dar alte personaje, tot atât de vii, Zoe Verbianu, Virgil și Maria Probotă, tipuri psihologice cu un relief puternic, contribuie la complectarea acestei cronici a timpului. Toată acțiunea, afară de mici episoade, se petrece în spatele frontului. Războiul este un prilej, un fenomen secundar, căci ceace rămâne din acest roman este biciuirea moravurilor, fără pamflet direct, — ci numai prin prezentarea unei acțiuni pe cât de complexă pe atât de reală. D. Cezar Petrescu a văzut permanențele psihice ale unei societăți, incompatibilități reale, care denotă o viziune profundă a fenomenelor sociale. Procesele din *Intunecare* din păcate au rămas și astăzi în burghezia noastră, de aceea romanul își păstrează o prospețime pe care în nici un chip n'a întunecat-o trecerea timpului.

Totuși, câteva episoade ne readuc în atmosfera războiului: Căpitanul Pleșa, locotenentul Ghenea, și acea idilă rustică dintre Radu Comșa și Catrinel. Sunt câteva pagini de un naturalism foarte puternic peste care n'am vrea să trecem. Reținem această frază: „Când trupul cu mâna țeapănă s'a rostogolit cu pieptul în sus, atunci din mâl, cu scame de mătrează vegetală, cu un singur ochiu alb, fiindcă celălalt era scurs și din el spânzura o lipitoare și fugeau gănganii de apă, l'a privit stârvul copilului Mihai Vărdaru. Lipitoarea s'a desprins cu un spasm în trupul gras și vâcos...”

Drama sufletească a lui Radu Comșa este hotărâtă mai dinainte de temperamentul lui; războiul nu face altceva decât s'o adâncească și s'o caracterizeze, ceiace nu se întâmplă cu Apostol Balogă, eroul d-lui Liviu Rebreanu din *Pădurea Spânzuraților*.

Aici războiul pune accentul pe destinul unui om și hotărăște pașii fatalității, dacă se poate spune astfel. Procesul de conștiință al lui Apostol Balogă izbucnește din străfundurile ancestrale ale rasei, pe care un traumatism psihic (spânzurarea sublocotenentului ceh Svoboda) îl revărsă halucinant în obsesia morții. Analiza psihologică este amănunțită și gradată, — ca o foaie de observație a unui bolnav, de unde se vede că puterea creației poate construi, prin ficțiune literară, o dramă de conștiință care să se suprapună perfect realității. Cu un scris mai puțin literar decât al d-lui Cezar Petrescu, dar cu o atmosferă de războiu mai bine redată, — romanul d-lui Liviu Rebreanu nu este nici epica războiului și nici ceiace căutam dela începutul acestor rânduri: evocarea sublimului eroic.

Cu totul altfel se pune problema în cele două cărți apărute relativ de curând și care denotă prin prezența lor validitatea unei literaturi care depășește vremelnicia războiului. Într-o bună zi, de prin anul 1937 și-a făcut apariția în vitrina librăriilor o carte intitulată *Fata Moartă* și autorul semna Ioan Missir. Nimeni nu auzise până atunci de acest nume. Era un scriitor necunoscut, care nu-și făcuse măcar ucenicia la vreuna din revistele vremii. Autorul apărea din acea masă de anonimi luptători care, pe o ladă de campanie, au scris poezii lirice, jurnale de războiu și chiar romane. Ii găsim pretutindeni, fie un umil soldat care își notează sincer și naiv emoțiile luptei și locurile pe unde a umblat, — pentru a le citi apoi celor de acasă, — fie scriitorul îndemănat care nu și-a descoperit talentul decât sub impresia

puternică a războiului. În această categorie se încadrează d. Ioan Missir.

Dintr'odată, dela primele pagini, autorul ne introduce într'o învălmășeală nedefinită de material omenesc, animale, chesoane, tunuri și mitraliere. Simți o putere halucinantă care întunecă conștiința, — o prăbușire a omului în neant, și apoi, prin miracolul firii, încep să se definească primele etape. Instinctele funcționează perfect, reflexele reacționează spontan, simțul de orientare se deslușește, și în capitoul următor aflăm că unul a scăpat neatins deși a fost în situațiile cele mai primejdioase, altul a fost omorât printr'un capriciu al soartei și cel de al treilea, rămas nevătămat, deabia își poartă ranița cu lacăți de furat. Se gândea firește că are o casă pe care trebuie s'o închidă după ce s'o demobiliza... Atunci intervin episoadele anecdotice, căci războiul nu este numai durere ci totodată bucurie spontană și sinceră, camaraderie, devotament și uneori haz mare pe prăpastia morții. Toate aceste stări sufletești se regăsesc în cartea d-lui Ioan Missir. Fără idei preconcepute, fără temă, fără literaturizare inutilă și voită, d. Ioan Missir a scris un jurnal de campanie al adevăratului războiu. Oglindă fidelă a realității, — firește, fără să fie un tablou complet, — *Fata Moartă* se valorifică prin viziunea nedeformată, dar cu deosebire prin stilul direct, natural, clar și simplu.

Tot aceleași impresii le avem citind *Zile de lazar* a d-lui G. Banea. Scriitorul, iarăși necunoscut, alcătuește un jurnal de captivitate și spital, — fără nici un fel de preocupare literară, dar tocmai prin aceasta cartea câștigă în intensitate, fiind spovedanța unor lucruri trăite și văzute. Suferințele răniților, foamea, bolile, într'un cadru anecdotic, ironic și chiar plin de sarcasm, spulberă sentimentele de groază și justifică validitatea filosofiei stoice. Vreți să depănați firul de ață al vieții unui rănit român pe frontul bulgăresc în 1916? Iată: „Au venit apoi bulgarii... Aceștia s'au repezit numai decât să-mi scoțoască buzunarele, mi-au luat ceasul mai întâi și banii din buzunarele de afară. Ceasornicul l-au pus repede la ureche să audă cum bate și au fost nemulțumiți că țacănea tare. Mi-au mai dat una cu cizma în coaste și m'au lăsat. Imi cercetaseră mai întâi mâinile, deget cu deget, pipăindu-le, să vadă dacă n'am vreun inel. N'aveam“. Sau, mai departe: „Dar gemetele mele atrăgeau toate patrurile. Bulgarii dintr'una, înciudați că nu le dădeam lămuriri asupra trupelor noastre, au început să tragă în mine. Dar nu mă

nimereau, căci era noapte, fără lună. Și atunci unul mai cu cap, s'a aplecat jos, mi-a ridicat capul, pe când celălalt a pus pușca în piept și a tras cu țeava lipită de mine ca să fie mai sigur că mă nimerește. Cel dintâi însă, care-mi sprijinea capul, hotărât lucru, acesta era un bulgar deștept, și-o fi făcut socoteala că glonțul tras de tovarășul lui, după ce-mi va fi trecut prin piept va nimeri și'n el. Și judecând așa, mi-a dat drumul chiar în clipa când se descărca arma. Atunci intru glonțul, în loc să meargă în jos, să-mi spargă pieptul, cum luncasem eu, mi-a apucat numai umărul, pe care mi l-a străpuns, strecurându-se printre oase“.

Literatura de războiu, — împotriva criticii moderniste, — va rezista timpului. Războiul este

un fenomen biologic, cu rădăcini prea adânc înfipte în ființa omenească, și de aceea, prin răscolirea lui torențială provoacă și întreține probleme de conștiință. Straturile sociale se nărue; unii se ridică, alții se prăbușesc. Se înalță eroii; apar strigoi. Unii rămân cu amintirea reconfortantă și cu nostalgia unei vieți pure. Alții caută, năucii de orgoliu, prilejul arivismului. Două lumi parcă se confruntă. Se vestesc prefacerile sociale. Iată temele sociale ale războiului. Pe front se petrece o altă dramă. Aici ste o altă viață: războiul, și o altă literatură, a realității. Ce ne va aduce în literatură războiul actual? Vom vedea.

NICOLAE ROȘU

C R O N I C A D R A M A T I C Ă

IANCOVESCU, SAU PLĂCEREA DE A FI INTELIGENT.....

O piesă cu Iancovescu este un Iancovescu cu o piesă. Iată de ce, să mă ierte domnul Nicolo Manzari, autorul noiei piese create de savurosul nostru comic, dar ori cât de bună această comedie — și este, în adevăratul înțeles al cuvântului — voi vorbi despre ea vorbind mai mult de Iancovescu.

Incepi și sfârșești cu Iancovescu ori de câte ori e vorba de o piesă în care joacă, așa cum începi și sfârșești cu o rugăciune — dacă ești bun creștin, negreșit, și așa trebuie să fii și în teatru — ori de câte ori stai la masă. Nu fiindcă Iancovescu ar fi un Tatăl nostru al scenei noastre, ci fiindcă e mai mult un copil al nostru, un copil teribil, care te zgârie și provoacă. Toți ceilalți comici ai noștri — cu excepția lui Ion Manu, pe care îl așez mai mult pe linia cestuilalt — sunt comici cumiști, care te lasă în pace. Li simți ascunși după un cămin, și venind la teatru fiindcă au și ei o meserie pe lumea asta. Finita la comedia, îi vezi înfășurând un pește afumat într'un ziar și spunând unei femei grăsună dela casă, hai Săftico să mâncăm și noi ceva, — și cu aceasta comedia lor într'adevăr a luat sfârșit.

E specificul rasei noastre de comici — și avem (ca și francezii, mi se pare) o rasă comică, în vreme ce nu știu dacă avem una tragică — de a fi (incepând cu Iancu Petrescu, Niculescu, Brezeanu, Toneanu, Liciu, Belcot și sfârșind cu admirabilul Timică sau Iordănescu Bruno) o rasă de oameni cum se cade. Tipul acestei rase e de fapt Ion Sârbul, pe care îl socotesc nu numai

mare, dar și cel mai român dintre toți comicii noștri. O familie burgheză, bonomă și comodă, ruptă dintr'un popor zeflemist și epicureic, care ia răsul ca un antidot la scumpirea traiului sau cearta de acasă cu nevasta. Descrățirea frunței este marea menire a acestor combatanți ai fiscului, trimeși nouă ca o armată a Salvării de toate greutatețile zilei.

Acest comic — deși poate purcede dintr'o frază adâncă, *intâmplător* dela Aristotel citire, nu rămâne totdeauna în adâncime. Spun *intâmplător*, fiindcă acest — se zice — mare filosof (și dacă veacurile o vor, ar fi nepoliticos să credem altfel) a nenorocit drama cu câteva formule care sunt tot atâtea erezii: *catharsis* (care se aplică la orice tragedie, afara de cea adevărată, și gândiți-vă la un Shakespeare, Ibsen, Strindberg, unde numai de purgare prin miță și groază nu poate fi vorba); teoria *regulilor*, e drept, nu așa de categorică în sistemul lui, pe cât au luat-o francezii, dar care nu mai puțin, împreună cu tot atât de falsă-i teorie a *imitajiei*, a nenorocit clasicismul francez și toate clasicismele de pe lume. Dar Aristotel, ca și Plato, cred, în *Philebus*, are în schimb un cuvânt frumos în Poetica sa, după care comicul ar fi, în opoziție cu tragicul: un *râu fără durere*. O omenire prin urmare, în suferință, în defect, dar nu până'ntr'acolo încât să ne îndurereze, ci numai să ne distreze, ar fi esența acestui comic, de natură iarăși — cum vedem — didactică, purgativă.

Dela acest cuvânt până la latinul *castigat mores*, nu mai e nici măcar un pas de făcut, — și cui îi poate scăpa superficialitatea comodă a

unei atari fraze? Ultimul Tănase îți va spune că bicioșeste cu nasul lui societatea, și va cere și o subvenție dela Minister! Iar noi trebuie să-l credem, fiindcă o știe dela Aristotel, al cărui ultim urmaș e! Deși nasul lui numai filosofic nu e, că, dacă credem în Dumnezeu, de o menire mult mai omenoasă.

Iancovescu nu e un comic de toate zilele. Nu simți nicio Săftică în preajma lui, și nicio bunăvoiență de a-și salva societatea. Dacă cere bani, e fiindcă n'are. Dacă joacă, e ca să-și bată joc de ea. E fără Dumnezeu și fără cămin. Dumnezeuul lui se cheamă Iancovescu, iar căminul lui e lumea. Drept care comicul lui e un comic de sărbătoare, iar sărbătoarea se cheamă a inteligenței.

Fiindcă suntem la greci, în loc de Tănase, făcând pe Aristotel, pe Iancovescu mi l-aș închipui mai de grabă ca un Alcibiade suplu și fanfaron, invitând toată Atena la un ospăț pe care l-ar plăti Timon, și unde singurii mistreți, fazani și țipari cu care ar contribui, ar fi glume și înțepături la adresa comesenilor.

Cu Iancovescu omenirea suferă de bani, când e vorba de el, și de inteligență când e vorba de alții. Individ și omenire își vor da atunci mâna, ca individul să scoată bani dela omenire pentru plăcerea pe care i-o face de a-i arăta cât e de proastă!

Să dezvoltăm, fiindcă dăm, mi se pare, în sfârșit de un om interesant.

Dacă comicul greco-roman ar fi surprinderea omenirii într-o defectuoșitate, dar nu o defectuoșitate așa de mare ca să fie tragică, există un comic modern, care face față de acesta un pas tot așa de mare cât și tragicul modern (shakespearean, ibsenian etc.) față de tragicul greco-roman.

Modernii au descoperit țigara și inteligența. Inteligența nu ca însușire aceasta era, ci ca ocupație de căpetenie, menire regală a omului. Comedia modernă din această inteligență a ieșit. Din jubilara omului superior față de omenirea proastă din juru-i. Acest comic și-a găsit formularea în fraza lui Hobbes, după care răsul este „sentimentul superiorității noastre individuale”; cum și fraza lui Karl Groos din zilele noastre, care nu face decât să se înfrupte din Hobbes — și putea să ne-o spue, ca să știm și noi — când în Introducerea sa la Estetică ne vorbește de comic ca „representarea unei inferiorități ce trezește în noi sentimentul vesel al superiorității”. În vreme ce, mai mare stilist, Bergson va înlocui *prostita* prin *materie* și va vedea în comic: „les revoltes (în sensul de: disproporție, ieșire în relief) profondes de la ma-

tière sous les harmonies superficielles de la forme”.

Acest comic a născut pe Molière; și a rămas ca o tradiție a teatrului francez încă din vremea când amabilul Charles Marguetel de Saint-Denis Seigneur de Saint-Evremond, în suita regală prin Anglia, mult înaintea lui Voltaire, spunea: „Oamenii cei mai cum se cade pe lume sunt francezii când gândesc, și englezii când vorbesc”.

La care astăzi am putea adăoga: și Italianii când rād.

Fiindcă, înecată de comedia boulevardieră, scena franceză modernă, sau până la războiul mondial, a părăsit deliciale inteligenței. Invadată de judaismul sensual și pornografic, ea a uitat de acel „désir de l'intelligence” care este treaba oricărui francez bine crescut, și s'a lăsat dusă de un sentimentalism al cărnei, — ironiile sexului înlocuind ironiile inteligenței, și până și faimoșii încornorați moliereschi ajungând — din simple produse ale spiritului — încornorați vulgari ai adulterului cu orice preț.

Loc era tocmai bine făcut ca să-l ocupe comedia italiană. Și dela Pirandello până la Manzari, o generație întreagă de autori comici ne-au dat comedia unui *om nou*, omul în suferință (adică în deficit sau surplus) de inteligență. Jocul de-a ficțiunea, duelul iluzie—adevăr din comedia lui Pirandello, e din acest post nou al observației umane, — omul ia în vieată poziție în funcție de inteligență.

În loc de femeie, infinitele femei ale teatrului boulevardier, ideea e aceea care se decoltează și desbracă pe scenă acum, că în loc de coarne ridicule și pulpe vînovate să întrezărim formele îndecente, fardul meretricios, goliciunea proxenetă a inteligenței.

Lucrul începe dela Samuel Butler, Nietzsche și Ibsen, și își are apogeul în Bernard Shaw, după cum își are susținerea filosofică în asalturile date inteligenței de intuiționismul și relativismul bergsonian-einsteinian și în toată aceea deprecieri a inteligenței cunoscută sub numele de Apus al Occidentului.

Dar nicăeri *comedia inteligenței* nu s'a realizat mai pur ca la Pirandello și urmașii săi. De două decade se rāde din cap, se rāde minunat în Italia, — scena ei a creat un *om nou*, un *proteu al inteligenței*, care face și desface lumea din nou, o deformează și reformează genial, o distruge și pune iar pe picioare cu ajutorul materiei cenușii.

Pasionat al glumei, pelerin al calamburului, apostol al materiei cenușii, Iancovescu și-a găsit în această comedie a inteligenței costumul de actor.

Cu un cap frumos, ochi care ard, boi mândru, mers napoleonian, el a străbătut strada vieței ca pe o cale a Victoriei oarecare, privind lumea pe sub sprincene, ca dintr'o lunetă care să i-o facă mai mică și mai depărtată. Pardesiul lui duce gloriile vetuste, fularul lui face cel puțin cât victoria dela Austerlitz. Cu un gest magistral își ancorează breloc de ceasul dela vestă un actor, și acela a doua zi e celebru și se cheamă Birlic. Cu acelaș gest, plus o scăpărare din sprincene, cucerește (în vis) cea mai frumoasă femeie, sau se numește singur prin ucaz: ministru, general, președinte de republică spaniolă, sau Director General al Teatrelor, fără ca lumea să aibe curajul să spue un cuvânt.. Cu o glumă face un nou sistem economic, cu un joc de cuvinte război sau pace, și o omenire mai bună face mereu din cosmogoniile fumului de țigare.

Laplace al nimicului, Laplace de cafenea, Iancovescu face lumea din nou cu ajutorul inteligenței...

Într'o lume pedestră, mediocră, fără poezie și idei, el are idelle, iar ce mai rămâne din omenire are banii necesari ca el să aibe idei. Fiindcă inteligența e la el, banii — întâmplător — la ceilalți.. Pentru o idee, cum și pentru o mie de lei, ia taximetrul și fuge ceasuri după prieten în oraș, obține mia în sfârșit, se oprește la cea dintâi tutungerie, cumpără un pachet de Virginii, plătește 600 lei taxiul, și dă restul bacșiș șoferului. Când are mai multe idei, cum și mai multă nevoie de bani, ia expresul direct pentru Veneția și scoală pe consulul român de acolo la trei noaptea din pat ca să-i expună un nou sistem de montare, — și de tapare.

Un astfel de om a debutat în viață și teatru ca june prim. Era suficient de frumos și ceva mai inteligent decât alții. Dar a renunțat la rol, din toată această profesie reținând numai tenul maur, profilul donjuanesc, oarecare ninsoare la tâmple și cult pentru Marioara Ventura. Altă femeie aștepta Iancovescu. Ideia. Pe ea s'o desbruce și posede pe scenă! Și a venit, sub forma acelei comedii a inteligenței, cu *omul nou*, proteu al ideei, furnizat mai ales de teatrul italian.

Afacerea Kubinski, *Banii nu fac nici două parale*, *Tovarășii*, *Împăratul*, sunt piese, ai zice, scrise pentru Iancovescu. (Așa cum cineva a scris cu câteva veacuri înainte un rol tot pentru Iancovescu: Mercuțio, din *Romeo și Julieta*, și l-a omorât pe Mercuțio dela mijlocul piesei, de frică să nu omoare el piesa!).

Lumea se întreba de ce, după perioada de primă tinerețe, Iancovescu nu mai joacă, — fiindcă aproape n'a mai jucat. E fiindcă Iancovescu își așteaptă noua amantă, teatrul în care

fostul june prim al femeii să devină *june prim al ideei*.

Lumea se plânge că Iancovescu nu repetă rolurile; e fiindcă o viață întreagă a repetat, la cafenea, pe stradă, în pat, sub-pat sau pe o plajă apuseană, rolul pe care în sfârșit îl joacă astăzi.

Orașul fără avocați e ultima și poate cea mai încheată comedie din serie.

Piesa e o reluare în travesti a temei dezvoltate de Jules Romains în faimosul *Doctor Knock*. Acolo un doctor șarlatan nu admitea ca lumea să fie sănătoasă. El o umplea de boli ca să-și umple punga, cum și pe motiv că „la santé est chose malsaine“, sau cum ar spune Proust: „La maladie est la politesse des gens bien nés“.

Aici un avocat șarlatan nu admite ca lumea să n'aibe procese, — ca într'o văgăună de munte un târguleț italian să stea la adăpost de nenorocirile codului. El naște chichite juridice, găsește noduri în papură, desmormăntează gelozii și revendicări și — mai profitând și de natura litigioasă a animalului social care e omul — face în cel mai scurt timp, din patriarhalul târg, un viespar de pricini și zăzani.

Cum era de așteptat, ucenicul vrăjitor e prins de propriile sale mreji. Viesparul covârșește pe avocat, viața pe care a vroit s'o distrugă îl distruge pe el; în culmea gloriei el e un om sfârșit, și singura scăpare, soluția unei vieți trăite în fals și în minciună e sinceritatea aflată într'o pereche de ochi jucăuși de fată. Ea îl iubea de mult, mai fiind și secretara lui. Viața trecuse pe lângă el, dar el n'o văzuse. O va vedea acum?

Deasupra lumei veșnic mărunte, și gata să se nimicească pe sine, planează ca un zeu al inteligenței, zeu roman, ironic Demiurg, Dreptul, cu atotputernicia sofismelor sale; și în idolatria formulei calpe, a jocului de pură dar goală inteligență ridicată împotriva vieței, omenirea e încă odată prinsă în flagrant delict de iluzie și prostie.

E o izbutită comedie, mult mai adâncă decât pare.

Scena în care avocatul pune mâna pe ultimul paria al târgului, și face din el teroarea juridică a pașnicilor cetățeni, e de o frumusețe inedită. Și așa ni-l revelă, alături de maestru, pe *Radu Beligan*, cel mai original, cel mai inedit comic al nostru.

Așa cum scenele cu secretara, mai ales din prima parte a piesei, revelă pe pur și simplu delicioasa *Nineta Gusti*, tânără comediantă de o grație comică, simplitate și naturalețe neîntrecute.

Așa cum scena cu burghezul chiabur al târgului ne readuce pe *Iordănescu-Bruno* (pe românește Brunet, dar nu e!), comic de clasă pe care încă îl așteaptă un rol mare.

Dar piesa este Ion Iancovescu. El joacă rolul avocatului cu virtuozități nu de ucenic, ci maestru vrăjitor. Ochii lui scapără; nările freamătă în aduvmecarea vânatului acestuia gustos după care a umblat o vieață întreagă și care e prostia umană; buzele i se strâng în rânjet mefistofelic; iar vocea aeriană, vocea lui Iancovescu, voce cu viori în ea, e vocea unui Paganini al trotuarului, care le rupe și le aruncă în aer, ca să le facă la loc și să cânte mai departe cu ele.

Am spus că Iancovescu joacă rolul diabolic. Cu auto-satisfacții, cu plăceri din vieață. Par'că omenirea ar avea-o la cafenea, în fața lui, pentru o genială admonestare, — și tapare!

E imagina originală, și aproape unică la noi, pe care Iancovescu o lasă în tot ce joacă. Ultim Abencerage al marelui noastre clase de comici, ei n'a fost iubit ca ei, nu e iubit nici măcar ca Timică, Birlic, sau Tănase.

Cum am spus, el nu e comic cu nas, Săftică la casă și pește învelit în jurnal. Decât burghez, mai bine boem: fiindcă numai așa poate fi el, și poate fi rege! Dar boemul e aristocrat, fiindcă aristocrată e inteligența. Iancovescu e prin urmare scripitor, nu simpatic; nu seduce, dar domână; nu face curte, ci cucerește; și, exact ca și inteligența, place dar îndepărtează.

De aceea, oricât de prețuit, Iancovescu — și e tocmai ceea ce m'a sedus la acest articol — nu e popular. Am auzit critici inteligenți și rafinați care îl discută. De ce? Fiindcă inteligența nu e

iubită, se suportă. Și, ca și Bernard Shaw, „cine face pe profetul *irită*”.

Se uită însă că puțini comici pot fi mai direcți și naturali ca Iancovescu. El trece — și e ceea ce am vrut să scot în relief — direct din vieață pe scenă.

Dar — ce păcat! — trece cu inteligența lui cu tot...

Aceasta însă mie mi-l face nu numai suportabil dar și iubit.

Și mi-l fixează în chiar centrul marelui personalități.

Personalitate care face din atât de naturalul Iancovescu ultimul mare reprezentant al comediei dell'arte, la noi...

Da, da, de o vieață întreagă Iancovescu, de meserie inteligent, joacă, se joacă pe sine, la cafenea, așa cum Zanii și Arlechinii vechi se jucău pe ei la bâlcieri și pe trampolină.

Dacă trăia pe vremea lui Sulla, Iancovescu se numea Dessenus, din care comedia attelană ne-a dat pe toți „pișcherii” scenei mondiale. Dacă trăia cam pe vremea lui Leon X, era napolitan (par'că nu e și acum!), ar fi purtat dela Dumnezeu nasul în cioc de găină, cu o mică mișcare din el ar fi cutremurat de râs un sat întreg, ar fi fost furat de teama concurenței de o trupă de actori ambulănți într'o Duminică, — și s'ar fi numit Puccio d'Aniella (Cioc de Găină),—Pulcinello, Po'loșinelul veacurilor...

Așa, rămâne un biet Polișinel al ideii...

Și se cheamă Iancovescu, român — foarte român — din naștere, actor din lipsă de bani, și geniu din vocație!

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

LUCEAFĂRUL, revista de mare faimă din Ardealul de altădată, reapare aproape de un an la Sibiu, — în „serie nouă”. De fapt, aceasta e seria a treia. Cea dintâiu e aceea care a împodobit mișcarea literară până în pragul primului războiu mondial cu numele lui Octavian Goga și I. Agârbiceanu. Epoca erotică a revistei. Ea sosia la București într'o formă de o eleganță artistică rară, cum Țara veche nu avea. A doua serie a reapărut în capitala României Mari, în 1919—20, având ca director pe d. O. C. Tăslăuanu, iar ca redactori pe Al. Busuioceanu și pe mine, și o grupă de colaboratori cu totul alta decât cea inițială. Această a doua serie, care a durat abia un an și jumătate, era mai puțin o continuare a vechei reviste și mai mult o prevestire a *Gândirii*, care avea să vină

curând după aceea. Cei cari se preocupă de problemele istoric-literare ale filiației vor putea găsi acolo o bună parte dintre scriitorii viitori ai *Gândirii* precum și o bună parte din ideile, pe care aveam să le dezvoltăm apoi în paginile revistei noastre.

A treia serie, cea actuală, care e datată „Anul I”, o datorăm în deosebi inițiativei acestui spirit extrem de complex, care e totdeauna marele prozator al vremii noastre, d. Victor Papilian. Revista reapare de aproape un an sub conducerea unui comitet care, afară de inițiator, cuprinde pe D. Stăniloae, cel mai de seamă gânditor religios al nostru, pe d. Grigore Popa, inflăcăratul eseist și poet, pe d. Mihail Beniuc, fără îndoială cel mai interesant poet din generația nouă, și pe d. Olimpiu

Boțoș, în sarcina cărui cade gospodărirea migăloasă a publicației. Mănunchiul colaboratorilor e numeros și strânge pe lângă toate condeiele tinere din Ardealul de azi și două nume din trecutul depărtat: Ion Agârbiceanu și Aurel P. Bănuț, acesta din urmă întemeietorul *Luceafărului* de acum patruzeci de ani.

E greu să faci din amintire o comparație dreaptă între aceste faze, care reprezintă fiecare cu totul alte împrejurări istorice și alți oameni. Mai ales că amintirea e prin natura ei conservativă și ca un artist înclinată să măgulască imaginea trecutului în dauna vieții actuale.

Ceeace se poate spune cu siguranță e că *Luceafărul* de azi e cu totul altul decât cel dela început. Dar precum acela a fost reprezentativ pentru forțele literare ardelenesti din epoca lui, cel de azi e reprezentativ pentru Ardealul suferind al prezentului. O suferință cu zăbălă, al cărei clocot îl știi adânc, deși nu-l poți auzi în țipătul muzical al versului, în afirmația categorică a eseului sau în evocarea dramatică a nuvelei. În scrisul de azi al redactorilor *Luceafărului* simți că inima rămâne în dosul cuvântului și că ei pot mai mult decât dau. Se pare că aceasta e imaginea cea mai reprezentativă a unei situații date, care nu atârnă de voința acestor scriitori. Concepția lor despre misiunea unei arte naționale e mult mai înaltă și mai liberă decât exigențele momentului. Și citindu-le revista număr de număr și pagină de pagină, nu poți să nu simpatizezi cu zbuciumul lor, care vrea să rupă lanțuri și n'are măcar putința să le atingă cu mâna.

În aceste condiții, *Luceafărul* izbuteste totuși să fie publicația cea mai de seamă din Ardeal, cu un nivel intelectual și artistic, care o așează printre cele mai bune din țară.

* * *

VIAȚA BASARABIEI, condusă de d. Pan Halippa, a implinit zece ani de existență. Un jubileu, pe care directorul îl subliniază cu mândrie și cu nădejde în rolul viitor al revistei. Despre felul cum a fost călăuzită această publicație ne-am spus părerea în mai multe rânduri, tocmai fiindcă o alta mai însemnată n'a apărut în Basarabia. Directorul găsește că „meritul cel mare al *Vieții Basarabiei* a fost că a dat posibilitate atâtor tineri de talent din provincia noastră să-și arate puterea de creațiune artistică în limba noastră românească cu nuanțele și mișmele graiului moldovenesc basarabean“.

E adevărat. Dar noi am găsit că nu e un

merit suficient. În condițiile speciale în care se regăsea Basarabia primelor două decenii de viață românească, nu era suficientă posibilitatea de manifestare dată pur și simplu tinerelor talente. E adevărat că, după o sută de ani de robie muscălească, era o bucurie să vezi o generație nouă scriind românește. Dar această generație, tocmai fiindcă venea din împrejurări vitrege, avea nevoie mai mult ca oricare alta de îndrumare categorică spre matca românismului permanent. Căci fenomenul basarabean nu e un fenomen în sine, izolat, ci unul care trebuie reîntegrat cu specificul lui în viața național-românească. Pentru aceasta, generația care s'a manifestat în *Viața Basarabiei* trebuia familiarizată cu modelele superioare ale artei românești și entusiasmata de idealul românismului integral. Ceeace nu s'a întâmplat în primii zece ani ai publicației. Ce folos că o parte dintre tinerii aceștia s'au manifestat în limba română fără nici o aderență la structura etnică a neamului nostru și rămânând străini de idealurile lui? Când bolșevicii au cotoplit provincia, ei au fraternizat cu cotoplitorii. Când bolșevicii au fost alungați, ei au fugit după steaua roșie, dovedind că nimic nu-i leagă de pământul și de sufletul românesc.

Aceasta e realitatea, pe care d. Pan Halippa trebuia s'o recunoască, pentru a trage concluzii pentru ținuta de azi și de mâine a revistei.

Greșelile trebuiesc subliniate fără cruțare, mai ales când e vorba de directivele unei culturi naționale sau de lipsa lor. Cel care scrie aici a menajat pe cât a putut această revistă, când a fost pus în situația de a o menaja. Și a făcut-o cu nădejdea unei corectări în directivele ei. Nici spiritul nefast al lui C. Stere și nici spiritul iudaic, de care el însuș era impregnat, nu mai pot face parte din directivele unei reviste basarabene. O spunem cu sinceritate prietenească, dacă *Viața Basarabiei* ar continua să fie cum a fost, ea ar juca un rol mai mult decât inutil: un rol primejdios. Nu prin intenție, ci prin lipsa de directivă națională.

Suntem bucuroși să constatăm că d. Halippa recunoaște măcar îndirect greșelile trecutului când vorbește de „sentimentul cald de înfrățire între toate ținuturile locuite de Români“ și când chiamă generația războiului de azi la „muncă și chibzuială pentru ridicarea neamului în slava veacurilor viitoare, prin creațiune de forme înalte de gândire, de opere sublime de artă și de așezăminte temeinice în viața obștească a neamului“.

E alt limbaj decât cel de ieri și încep să fie și alți colaboratori.

Din numărul jubilar, remarcăm începutul

jurnalului de campanie al d-lui Sergiu Mătei Nica, proză cu o pecetie personală ca și versurile originale, uneori ciudate, mai totdeauna nestăpânite și turburi, ale acestui talent în desfășurare. Un lung studiu documentat și interesant semnează d. Nicolae Popovschi despre: „Rolul religiei în viața poporului român din Basarabia“.

* * *

CETATEA MOLDOVEI apare lunar la Iași, sub direcția d-lui George Cuza în spirit naționalist. E un eveniment local din două puncte de vedere. întâiu, Iașul n'a avut până acum o revistă naționalistă. Al doilea, nici cuzismul n'a avut un asemenea organ. Capitala Moldovei a fost lăudată mereu ca o fântână a „ideilor generoase“. Calificativul acesta nobil ducea pe vremuri la mișcarea pleiadei Kogălniceanu-Alecsandri, ale cărei idei erau generoase fiindcă veneau în favoarea unei țărâni oprosite și a unei integrități naționale. Cu timpul însă fondul generos a dispărut și numai calificativul a rămas pentru a fi luat în deșert fie de un socialism peștit, fie de o democrație fundamental dușmană naționalismului. Iașul ideilor generoase devenise acum Iașul iudaismului cotropitor. Rând pe rând, voluminoasele și doctele reviste, care au apărut acolo, n'au militat în realitate decât în favoarea iudaismului, iar ideile lor „generoase“ s'au dovedit cele mai dizolvante pentru conștiința solidarității și apărării românești. Ideea naționalistă tocmai în aceste publicații a întâlnit cea mai invenșunată rezistență. Va trebui odată să se facă procesul acestui Iași „generos“ de unde s'a răspândit atâta otravă împotriva oricărei velenități de independență românească în viața launtrică a țării. Ateism și filosemitism, iată în două cuvinte ce-a însemnat această cloacă prestigioasă, mascată abii sub hlamida legendară a unui trecut într'adevăr glorios. Când evreii au găsit că e zadarnic să le mai susțină cu bani, marile reviste ieșene au dispărut.

Cetatea Moldovei vine în acest gol ca o necesitate de a lega firul unei tradiții venerabile cu prezentul. În sens mai restrâns, ea calcă pe linia cuzistă și nu rare ori lasă impresia unui organ de partid. Dar oricum, e întâiul fruct intelectual răsărit din spiritul bătrânului apostol antisemit. E un lucru foarte curios: d. A. C. Cuza n'a avut ceeace se chiamă în scris discipoli. Mișcarea sa a găsit partizani politici, dar n'a fecundat minți creatoare. Niciun ziar, nici o revistă și nicio carte de seamă n'au rămas pe urma acestei lupte de o viață matusalemică, afară bineînțeles de opera maestrului. Revista

d-lui George Cuza vine să răzbune parcă această sterilitate din trecut. Nimeni nu s'ar bucura mai mult ca noi dacă, cu o grijă mai atentă a materialului publicat, ea ar izbuti să devină marele organ al ideii naționaliste în istoricul Iași, căruia i se deschide din nou un rol cultural epocal.

* * *

EMILIAN VASILESCU, al cărui nume cititorii noștri îl cunosc din paginile acestei reviste, e un publicist creștin foarte informat și variat, a cărui nouă carte: *Probleme de psihologie religioasă și filosofie morală* îl oglindește cu fidelitate. Problemele pe care le expune, de natură mistică sau morală, nu au o legătură directă cu viața noastră intelectuală sau sufletească, ci sunt probleme ce se desbat aiurea, cu deosebire în Franța, unde credința și necredința duc de multă vreme un războiu meticolos, și una și cealaltă cu aceleași arme ale științei moderne. Ele ne interesează însă și pe noi măcar cu titlu de cunoaștere și orientare dacă nu totdeauna cu participare înflăcărată, — ceeace s'ar întâmpla în cazul când aceste probleme s'ar ivi din sânul vieții noastre intelectuale.

În formă de articole mai scurte, publicate toate în ziarul *Calendarul*, acum opt ani, sau în forma dezvoltată a studiilor, d. Emilian Vasilescu practică aceeași metodă a documentării ample și obiective din amândouă părțile, distinguând clar ceeace este esențial în fiecare problemă, expusă cu argumente și contraargumente pentruca direcția adevărului să iasă în evidență. Cu aceste însușiri, autorul se dovedește un valoros informator, — fiindcă atât vrea să apară din această carte. Un informator în sensul unei călăuze sigure, care cunoaște drumul, știe cotiturile și nu pierde niciodată din vedere punctul principal dela orizont, către care a pornit.

Problemele mai toate sunt de natură subtilă și e o plăcere să descoperi familiaritatea autorului cu ele. Iată numai câteva: intuiția mistică, psihologia stării de grație, efectul rugăciunii. Vorbind despre „misticism și patologie“ cu o justă înțelegere a imensei debateri dintre teologii și psihiatrii apuseni, d. Emilian Vasilescu atinge în treacăt și chestiunile puse în publicistica noastră cu prilejul fenomenului dela Maglavit. Studiul despre suflet și corp în relațiile lor reciproce redă numai concepția bergsoniană, care a adus la vremea ei o lumină în această dificilă și nedeslegată problemă, dar azi e depășită în special de medicina nouă, spiritualistă. În legătură cu aceasta să remarcăm că însuș studiul cellalt, despre materialismul medical, al d-lui Emilian Vasilescu, trebuia completat cu

această nouă atitudine a medicinei, diametral opusă celei precedente și cu totul favorabilă tezei creștine. Remarcabile sunt paginile în care autorul expune și desvăluie slăbiciunile sistemului moral al lui Durkheim.

Cartea se încheie cu întrebarea dacă există sau nu o filosofie creștină, chestiune pusă în Franța de E. Bréhier și debătută de Maritain, Cărlson și Blondel. Nouă această chestiune ni se pare mai simplă. Căci dacă prin filosofie înțelegem un sistem integral, o viziune de ansamblu despre om, despre lume și univers în raport cu cauza lor primă și finală, nu există niciun filosof care să se fi ridicat până la sistemul și viziunea creștină. Pe lângă această viziune de ansamblu și în sânul ei, există diferite filosofii creștine în măsura în care variatele sisteme individuale concordă cu concepția creștinismului. Criteriul distinctiv al acestor filosofii e raportul rațiunii față de revelația divină. Obiecțiunea ce se aduce de obicei că un asemenea raport ar exclude autonomia rațiunii nu are o valoare reală. Pentru că autonomia e libertatea rațiunii de a accepta revelația și de a opera cu datele ei precum, în celalt caz, operează cu concepte inefabile ca incognoscibilul, noumenul, misterul inconștientul, simple ipoteze nebuloase, mult mai puțin verificabile decât datele revelației.

Cu această carte și cu cele publicate mai înainte, d. Emilian Vasilescu se integrează în plaiada tinerilor teologi pregătiți cum nu i-am avut până ieri în multiplele ramuri ale acestei vaste discipline. Ioan Coman, Grigore Marcu, D. Fecioru, Olimp Căciulă, N. Chițescu, Nicolae Balca, Const. Pavel, G. Cronț, G. Chiriac și alții sunt forțe dela care teologia românească așteaptă o epocă nouă, o epocă de creație față de cea anterioară, caracterizată aproape numai prin reproducerea patrimoniului tradițional. În fruntea acestei pleiade stă cu strălucire D. Stăniloae, puternicul gânditor religios dela Sibiu.

* * *

ACADEMIA ROMÂNĂ și-a serbat la 29 Mai 1941 trei sferturi de veac întemeiere.

Cele două cuvântări festive, strânse într'o plachetă, a d-lui C. Rădulescu-Motru, atunci președinte, și a d-lui Al. Lapedatu, secretarul general, ne reamintesc evenimentul precum și considerabilele realizări ale primului nostru așezământ de

cultură. Pornită cu un scop precis și limitat, aceea de a fixa ortografia, gramatica și dicționarul limbii naționale, Academia noastră și-a sporit domeniul de activitate, îmbrățișând literatura, istoria, științele pozitive și sociale, precum și artele, înmănunchind astfel personalitățile reprezentative ale genului creator românesc.

În ce privește scopul inițial, el s'a perpetuat în preocupările instituției, realizarea lui evoluând cu epoca, precum e cazul ortografiei și al gramaticii. Dicționarul a rămas însă până azi o problemă. Cum ea se amână mereu, găsim foarte îndreptățită propunerea d-lui Al. Lapedatu de a se alcătui cel puțin deocamdată un dicționar de format redus care e atât de necesar și în lipsa căruia există încă în circulație cele alcătuite de Evrei ca Lazăr Șeimeanu.

Paralel s'a dezvoltat biblioteca, ajunsă azi la peste 500.000 de volume, — puțin în comparație cu Biblioteca Națională din Paris care posedă peste 4 milioane, dar considerabil în raport cu durata Academiei noastre.

Daniile făcute instituției sunt numeroase; averea ei se ridică astăzi la mai mult de-un miliard. Dar după părerea noastră, această avere care, prin voința testamentară a donatorilor, însărcinează adesea Academia cu scopuri lăaturalnice menirei sale, constituie în bună parte un balast. Menirea Academiei nu e aceea de a întreține școli, spitale și așezăminte de binefacere. Menirea ei e mai presus de toate culturală în sensul stimulării creațiilor superioare și al coordonării directivei spirituale în raport cu destinul în bine al neamului românesc.

E un rol pe care Statul l-a exercitat și îl poate exercita mai puțin, dar pe care Academia îl poate ridica până la înălțimea unui far spiritual al viitorului pentru nația întreagă. Mijloacele ce-i stau la dispoziție și care se pot spori, — bursele, premiile, subiectele scoase la concurs, subvențiile, editările, — s'ar organiza astfel în lumina unei concepții integrale de cultură națională. Aceasta ar însemna cultură dirijată nu în sensul împunerii, ci numai în sensul sugestiei, al stimulării și al consacării.

Nici Statul și nici o altă instituție nu poate îndeplini un asemenea rol ca Academia Română, care e sinteza tuturor puterilor creatoare ale țării.

NICHIFOR CRAINIC